DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

BLACK MIRROR

ISSN 1309-3304

düşünbil

80

ÖZGÜRLÜK, DÜŞÜNMEKTİR

HAZİRAN 2019 | YIL 13 | FİYATI 20 TL

düşünbil

AYLIK FELSEFE DERGİSİ

YIL 13 / SAYI 80 / HAZİRAN 2019

İmtiyaz Sahibi
Düşünbil Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.
adına Olcay Yılmaz

Sorumlu Yazı İşleri ve Genel Yayın Yönetmeni
Olcay Yılmaz

Yayın ve Çeviri Editörü
Cemre Yılmaz

Görsel Yönetmen
Olcay Yılmaz

Reklam ve Halkla İlişkiler
info@dusunbil.com
www.dusunbil.com/reklam

Kapak İllüstrasyon
Black Mirror

Üyelik Koşulları
Yıllık (12 Sayı) Abonelik: 240 TL
Yıllık Yurt-dışı Abonelik: 60 €
Kütüphanelere, Kurum ve Kuruluşlara
Yıllık Üyelik: 480 TL

Abonelik ve Dergi Satış: www.dusunbilkitap.com
Web: www.dusunbil.com
E-posta: bilgi@dusunbil.com

ISSN: 1309-3304
Yaygın Süreli Yayın

Yönetim Adresi: Remzi Oğuz Arık Mah.
Büklüm Sok. No: 47/3 ÇANKAYA / ANKARA

Baskı: Desen Ofset
Birlik Mh. 448. Cd. 476. Sk. No:2
Çankaya, Ankara
Telefon: 0 (312) 4964343

Basım Tarihi: 24 Mayıs 2019
Baskı Adedi: 5.100
Dağıtım: Dünya Dağıtım

Makalelerde dile getirilen düşüncelerden ve kaynakların doğruluğundan yazarlar sorumludur. Düşünbil'de yayınlanan yazılar dergi yönetiminden izin alınmaksızın internet dahil herhangi bir yayın organında yayınlanamaz, çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

EDİTÖRDEN

Son bir yılda ülkemizde ve yayıncılık dünyasında çok şey değişti. Birçok dergi kapandı ve yayınevleri kitap basımlarını neredeyse durdurdu. Yayıncılık dünyası yine de her türlü zorluğu aşmayı başarıyor.

Düşünbil Kitap sitemiz (dusunbilkitap.com) Haziran ayında kapanacak. Bu nedenle eski sayıları almak veya abone olmak isteyenler 20 Haziran 2019 tarihine kadar sipariş verebilirler. Bu tarihten sonra satış sitemiz faaliyetine uzun süre ara verecektir.

Düşünbil 2007 yılında "edebiyat ve düşünce" dergisi olarak yayınlanmaya başlandı. Sonrasında "bilim ve felsefe" dergisi olarak devam etti. Son 2 yıldır sadece "felsefe dergisi" olarak devam ediyor. Türkiye'de birçok felsefe dergisi var, bunların büyük bölümü akademik felsefe dergileri! Düşünbil, akademik bir dergi değil; akademik olmayışı, derginin "edebiyat" veya "kültür-sanat" sınıfında olduğu anlamına gelmiyor. Yurtdışında bizim gibi dergilere "popüler felsefe dergisi" deniyor. Popüler felsefe dergisi kavramı bizim pek alışık olmadığımız dergi türlerindendir. Popüler bilim dergilerine aşinayız; ama popüler felsefe dergisi neredeyse hiç olmadığı için bize biraz acayip geliyor. Özellikle adında "popüler" kavramının geçmesi başka şeyler çağrıştırıyor. "Popüler felsefe" dergileri tıpkı popüler bilim dergileri gibi bilgiyi akademik olmayan bir tarzda okuyucuya iletmeyi ve bilgiyi sevdirmeyi amaçlayan dergilerdir. Elbette böyle bir dergi çıkarmak için öncelikle yazarların bu tarzda yazılar yazmaları gerekiyor. Bu da maalesef akademisyen ve yazarların pek alışık olmadığı bir şey. Bu nedenle "popüler felsefe" adına yakışır bir dergi çıkarmak zor olsa da bunu başarmak için elimizden geleni yapıyoruz.

Bu sayımızda ilginç bir dosya konusu ile karşınızdayız. *Black Mirror* dizisine dair yazılanlar sizi de etkisi altına alacak.

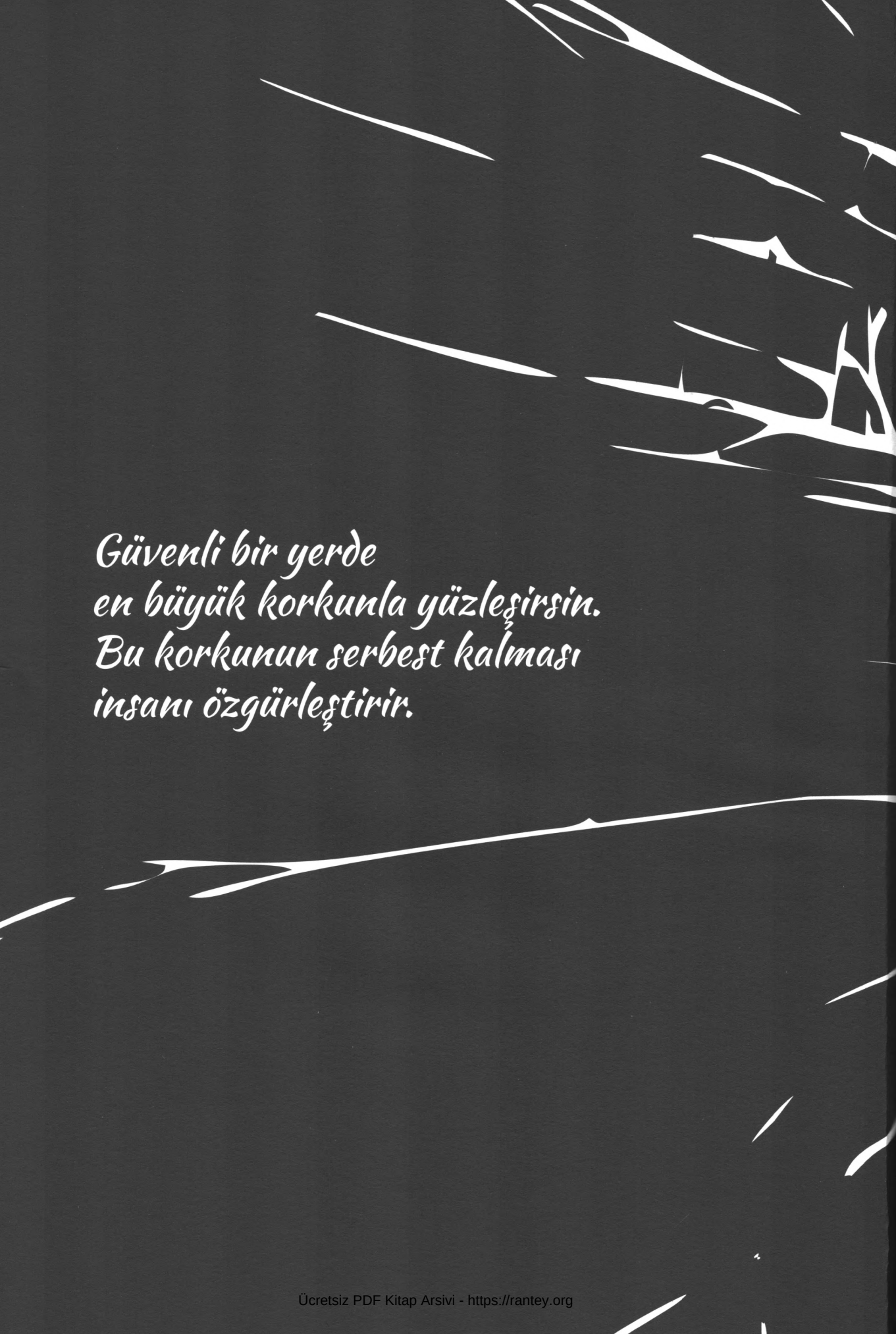
Keyifli okumalar...

Olcay Yılmaz

/dusunbildergisi @dusunbildergisi

@dusunbildergisi /dusunbildergisi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

KAPAK

06 Günahın Dijital Şeffaflığı: Sosyal Linç
Ahmet Güven

10 Black Mirror Dizisinin Var Olma Mücadelesi Açısından İncelenmesi
Çağdaş Turhan

13 Tekonopoli Çağında Simülasyon ve Gözetim: Black Mirror Distopyası
Ece Ünür

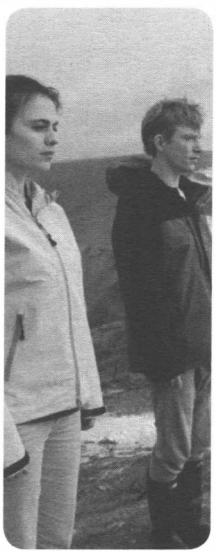
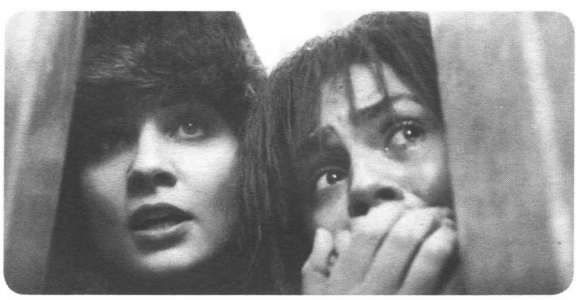
18 Black Mirror ve İdeoloji Olarak Teknoloji
Emre Tansu Keten

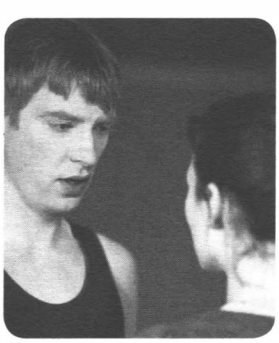
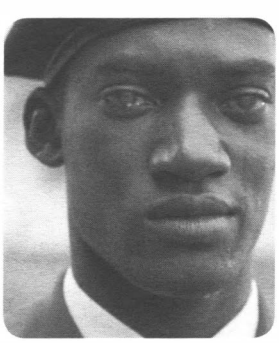
22 Black Mirror: Makinedeki Hayalet Eleştirisi ve Özgür İrade Sorunu
Figen Güntürk

26 Ayrılma-Bireyleşme İçin Bir Ağıt: Arkangel
Remzi Oğulcan Çıray

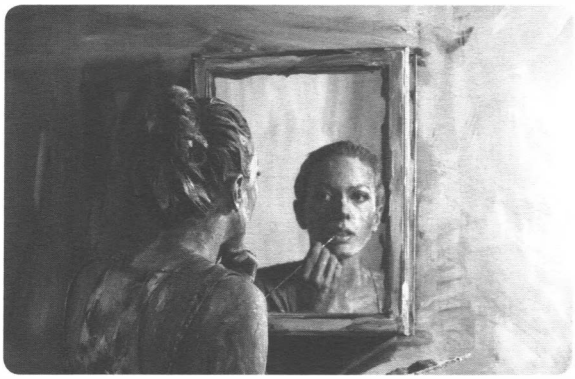
29 Dikkat Tabular Yıkılıyor! Black Mirror ve Katılımcı İzleyici Kültürünün İnşası
Tahsin Eren Sayar

33 Black Mirror - Be Right Back: "Yine de İnsan"
Sıla Kasaroğlu

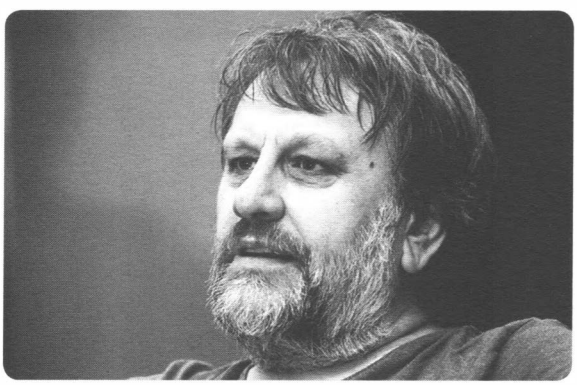

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

37 White Bear ve Yargılamanın Tanrısal Gücü
Nilsu Yiğitoğlu

41 Black Mirror: Senin Tüm Geçmişin
Caemeron Crain
Çeviren: Cemre Yılmaz

44 Black Mirror ve Lacan'ın Ayna Evresi
Olcay Yılmaz

48 Bağışlayıcı Akıl: Sherlock Holmes'un Başarısının Sırrı
Tim Weldon
Çeviren: Gülsüm Esen

53 Neden Gerçek Kurgudan Daha Garip?
Pavlo Shopin
Çeviren: Gülsüm Esen

56 Neden Okullar Değişmeli?
Zan Boag
Çeviren: Damla Mısır Henao Grisales

60 Felsefe Dünyası

63 Karikatür

64 Okuma Önerisi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

GÜNAHIN DİJİTAL ŞEFFAFLIĞI: SOSYAL LİNÇ

AHMET GÜVEN*

Sokrates için yazının icadı bir ilerlemeden çok gerilemedir. Çünkü yazı gerçek bilgeliği öldürecek ve bilgelik yalnızca yazılanları tekrar etmekten ibaret olan bir malumatfuruşluğa dönüşecektir. Benzer bir eleştiri baskı teknolojisinin yani matbaanın icadıyla ilgili olarak da dillendirilir. Örneğin McLuhan baskı teknolojilerinin bireyselleşmeyi, yalnızlaşmayı ve gevşeyen cemaat bağlarını ortaya çıkardığını iddia ederek basılı medyayı mahkum eder. Baskı ile görselliğin kaynaştığı bir geçiş formu olarak çizgi romanlar, televizyon, sinema ve nihayet internet teknolojileri de bir önceki teknoloji lehine eleştirilere uğrayan teknolojilerdir. Ancak bu eleştiriler basit bir yeniliğe karşı çıkış veya yeniliğin getirdiği bilinmezliğin korkusundan biraz daha fazla ve derin bir şeydir. Esasında Köroğlu'nun "tüfek icat oldu mertlik bozuldu" sözünde tüfek teknolojisi ile kültürel bir doku olan mertlik arasında kurulan ilişki bu derin eleştiriyi bariz biçimde içermektedir. Köroğlu'nın bağımsız değişken olarak tüfek teknolojisini bağımlı değişken olarak da mertliği konumlandırdığı bu cümlesi Marks'ın "alt yapı üst yapıyı belirler" tezinin bir örneği olarak verilmiş gibidir. Wittgenstein dilin sadece bir araç olmadığını aynı zamanda bir şoför de olduğunu söylerken veya McLuhan aracın bizatihi mesajın kendisi olduğunu söylerken Marks'ın, Köroğlu'nun veya Sokrates'in kurduğu temel belirlenimci mantıktan farklı bir anlayış ortaya koymuyorlardı. Postman'ın ifadesiyle teknoloji hakikat algısını şekillendirir.

Sosyal ağların egemenliğinin tartışılmaz bir boyuta geldiği günümüzde geçmişin temel felsefi sorularını güncellememiz ve yeni teknolojiler bağlamında tartışmaları yeniden ele almamız gerekmektedir. Teknoloji ahlakı belirler mi? Birbirinden tamamen bağımsız ve ilgisiz gibi duran bu iki alanın ilişkisi nedir? Sosyal ağlar sorumluluk, eylem ve özgürlük kavramlarını dönüştürür mü? Dönüştürürse bunun olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir? Soruları uzatmak mümkün. Bu soruları ve daha fazlasını bir süredir distopik senaryolarıyla *Black Mirror* (Kara Ayna) dizisi soruyor ve seyirciye teknolojinin insanlığı getirebileceği karamsar dünyaları hatırlatıyor. Dizinin "Hated in the Nation" (Sosyal Linç) isimli bölümünde sorumluluk, eylem ve özgürlük kavramları nefret söylemi ve toplumsal gözetim bağlamında ele alınmış diyebiliriz.

* Dr. Öğretim Üyesi, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Medya ve İletişim Bölümü

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Dizi, sosyal ağlarda gerçekleştirilen eylemlerin tamamen sanal olduğunu, reel toplumsal hayata dair doğrudan bir etkisinin olmadığını ve dolayısıyla sosyal ağlardaki eylemlerimizin sorumluluk kavramına dahil olamayacağı şeklindeki safiyane düşüncelerin tamamen hatalı olduğu hatta bu safiyaneliğin aynı zamanda kötülük de barındırabileceğini düşünmemizi sağlıyor. Sosyal ağlardaki paylaşımların eğlenceden ibaret olduğu düşüncesi ile bu paylaşımların insanın kafasını parçalayabilecek bir taş sertliğinde olduğu düşüncesi arasındaki zıtlık birkaç sahnede vurgulanıyor. Bir yazısından dolayı sosyal medyada linç edilen bir yazar hakkında "Jo Powers'a ölüm" paylaşımı yapan bir anaokulu öğretmeni paylaşımıyla ilgili kendini şöyle savunur: "Bu sadece bir oyun, bir eğlence." Ölümlerle ilgili soruşturmayı yürüten polislerden biri de aynı şekilde düşünmektedir. "Gerçek şiddet buradadır, gerçek insanlar arasında. İnternet sadece bir oyun." Fakat aynı polis daha önce sosyal ağlarda linç edilmiş ve bu sebeple intihara kalkışmış birini sorguya çekerken sosyal medyada nefretle üretilmiş her kelimenin bir yumruk kadar sert olan gerçekliğini şu cümlelerle dinler:

"Adeta bütün atmosfer bana sırt çevirmiş gibiydi. Gün boyunca nefret mesajı üstüne nefret mesajı geldi. Hepsi yığıldı. Bunun, insanın zihnine ne yaptığını ifade etmek zor. Birden milyonlarca görünmez insan çıkıp senden ne kadar nefret ettiğinden bahsediyor. Akıl hastalığı gibi. Kabul ediyorum, bir hata yaptım. Ama asıl üzüntü verici olan insanların bana vurmaktan aldığı zevk. Sıradan eğlencelerini yaşadılar ve artık devam edemeyeceğimi hissettim."

İsa, recm edilmek üzere olan ve fahişelikle suçlanan bir kadını savunarak onu taşlamak üzere hazır bekleyen kalabalığa şöyle seslenmişti: "İlk taşı günahsız olanınız atsın." Kimse günahsız olduğunu iddia edemediğinden herkes avucunda nefretle sıkmakta olduğu taşı indirmek zorunda kaldı. Sosyal ağlarda vicdana seslenen ve sorumluluk bilincini hatırlatan İsa'nın sesi duyulacak halde değil artık. O yüzden de masumiyeti anaokulu öğretmenliğinde görünür kılınan bir kadın ilk taşı atmaktan çekinmiyor. Ama kötülüğün masumiyet içinde nasıl da gizlendiğini bunun sadece bir eğlence olduğunun söylendiği cümlelerde görebiliyoruz. İsa'nın sesinin artık duyulmaz hale gelmesi Garrett Scholes'un manifestosunu yazmasının sebebi değil midir? Scholes, "eylemlerin sonuçları vardır" derken İsa'nın unutulduğu bir dünyaya sorumluk hatırlatması yapıyor.

Teknolojiyi insanlara kin kusmak için kullanan kalabalıklara yine teknolojinin açıklarından faydalanarak çok ağır cezalar vermeyi Garrett Scholes'un psikopatalojik durumuyla ilişkilendirilip "teknoloji yanlış ellerde kötü sonuçlar doğurur" çıkarımı yapmak düpedüz komformist ve yüzeysel bir yaklaşım olacaktır. Zira mesele teknolojinin yanlış ve kötü amaçlar için kullanımından ziyade teknolojinin ahlak üzerindeki etkisinin irdelenmesidir. Dizinin bir diğer vurgusu gözetim toplumu üzerinedir. Esasında teknoloji, gözetim, ahlak kavramları ilk elde değilse de daha derin bir analizde birbirleri ile ilişkisi kaçınılmaz olan kavramlardır.

Michel Foucault'un Jeremy Bentham'ın hapishane modelinden ilham alarak geliştirdiği panoptikon kavramı modern iktidarın toplumsal kontrolü sağlama ve kendisini yeniden üretmenin bir yolu olarak daimi bir asimetrik gözetimi ifade eder. Buna göre herkesi her yerde gözetleyen tanrısal göz sayesinde insanlar fikir ve davranışlarını kontrol etme eğilimindedirler. Teknolojinin gelişmesi ile gözetim mobese kameralardan kredi kartlarına, gps verilerinden kimlik numaraları aracılığıyla tutulan kişisel kayıtlara kadar geniş bir alana yayılmış durumdadır. Dizide devlet erkinin teknolojik imkanlarla bu panoptikon dünyasını nasıl sınırsızca genişlettiğine vurgu yapılır. Bilinemeyen bir nedenden ötürü nesli tükenmiş olan arıların yerine geliştirilen yapay zekalı drone arılar ülkenin (İngiltere) tamamına yayılmış ve görevleri olan bitki tozlaşmasını sağlamaktadırlar. Ancak bir sahnede asıl amacın çevresel kaygıdan ziyade devletin toplumu gözetlemesi olduğunu anlarız. Durumdan haberdar olan bir devlet yetkilisi ile bunu eleştiren bir polis arasındaki tartışma panoptikonun yeni ve korkutucu boyutunu gözler önüne serer:

- Mobeseler, trafik kameraları… Burnunuzu sokmadığınız bir yer kaldı mı?

- Bu şeylerden milyonlarcası etrafta uçuşup ekosistemi destekliyor. Harika! Gezegeni kurtardık desenize, çok şükür. Sırf bazı laboratuvar önlüklüler söylüyor diye ve iki yüz tane çevreci oyu kapar diye hükümet bu işe milyarlar yatırmaz.

- Ülke çapında komple gözetim

- Şüphelileri akıllarına bile gelmeyecek şekilde haftalarca takip ettik. Bombalamaları, toplu saldırıları önledik.

- Gizlice halkı gözetleyerek.

- Ve onları güvende tuttuk ki bu onların istediği şey.

Gözetimin güvenlik açısından oldukça ciddi fayda-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ları olduğu aşikardır. Ancak bu noktada dizinin eleştirisi devletin hegemonik yapısına ve gözetlemeci tavrına yönelmeye başlar. Devlet her yerde toplumu gözetlemekte ve mahremiyeti yok etme, özel alanı kamusal alana dönüştürme fedakarlığı karşılığında toplumsal güvenliği sağlamaktadır. Drone arıların kötü niyetli insanlar tarafından ele geçirilip yönlendirilmesi ve ortaya çıkan büyük yıkımın tek suçlusu arıları toplumsal gözetim amacıyla kullanmak için ortaya güvenlik açığı çıkarma riskini göze alan devlettir. Hatta bu "kötü devlet"i uzak doğu kökenli, çekik gözlü adı Shaun Li olan bir görevlinin temsil etmesine karşılık "iyi devlet"i standart İngiliz tipinin temsil etmesi de ayrı bir tartışma konusu olarak ortada durmaktadır.

Gözetim ve ahlak arasındaki ilişkiyi teknoloji bağlamında ele alabilmek için panoptikon kavramından sonra sinoptikon ve omniptikon kavramlarını da ele almak gerekmektedir. Panoptikon herkesi gözetleyen iktidarı betimlerken sinoptikon herkesin bir azınlığı izlediği, omniptikon ise herkesin herkesi izlediği bir dünyayı ifade etmektedir. *Survivor*, *Biri Bizi Gözetliyor* gibi televizyon programları sinoptikona doğrudan birer örnek iken esasında medya ürünlerinin geneli de çoğunluğun azınlığı izlediği ortamlar olarak sinoptik bir dünya yaratmaktadır. Panoptikon her şeye rağmen bir ölçüde baskı içerirken sinoptik bir karaktere sahip olan medya ürünleri küresel ölçekte izlenen programlar olarak kitleler tarafından gönüllü olarak izlenirler. Bir başka deyişle panoptikon kitleyi kontrol altında kalmaya zorlarken sinoptikon kitlenin rızası doğrultusunda kendisine sunulanı izlemek suretiyle kontrol edilmesini ifade eder. Omniptikon ise sosyal ağlarla birlikte ortaya çıkan herkesin herkesi izlediği bir dünyadır. Aynı zamanda bir izlenen olan izleyici gönüllü olarak kendi özel alanını kamusal alana taşımaktadır. Gözetlemenin bu yeni biçimi kaçınılmaz olarak bireyin benliği ve kişiliği üzerinde etkilere sahip olacaktır. Sosyal ağlarda görünür olmak, beğenilmek, yorum almak ve paylaşılmak var olmanın postmodern bir yoludur artık. Böyle bir dünyada sorumluluk kavramı anlamını yitirir. Zira sorumlu davranış omniptikon dünyasında beğeni getirmez, görünür kılmaz. Taşı atmadan önce kulağımıza ahlaki davranışı fısıldayan bir ses olmadığı gibi taşı atmak için kimsenin günahsız olmasına da gerek yoktur. Herkesin kişiliğinin "iyi" ve "güzel" taraflarını görünür kılma hevesinde olduğu sosyal ağlarda herkes günahsızdır zaten. Bu yüzden hiçbir günah affedilmez. Daha da kötüsü taşı atan kanattığı başı görmez, eyleminin sonucunu bilmez dolayısıyla taşı atmak sadece bir oyundan ibarettir. Ki bu oyun yine kendisini sosyal medyada görünür kılmanın ve var olmanın yollarından biri olan bir oyundur.

Bir savaş anıtının önünde yaptığı küçük düşürücü hareketi sosyal medyada paylaşan Clara Meades'e

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

nefret mesajları yağmaya başladığında hissettiği kaygı ile o fotoğrafı sosyal medyaya yüklerken almayı ümit ettiği beğeniler şüphesiz bir zıtlık oluşturmaktaydı. Herkes gibi Clara da sosyal ağlarda görünür olmanın farklı ve belki marjinal yollarını arıyordu. Görüntüsünü gönüllü olarak omniptikon dünyasına sunarken o da yaptığı hareketin yalnızca bir oyundan ibaret olduğunu ve belki de sadece biraz eğlenmek istediğini düşünüyordu. Tıpkı onun ölümünü isteyen ölüm oyunu (Game of Consequences) kullanıcıları gibi. Ölüm oyununu oynayanlar sanal bir ölüm isterler. Listenin başına taşıdıkları kişi sanal olarak ölmüştür, bu bir oyundur. Artık yeni gün için yeni bir kurban, linç edilecek yeni bir günahkar gereklidir. Bir önceki kurban çoktan unutulmuştur.

Foucault modern iktidarın gözetim ve kontrol sağlayarak kendini söylem ve pratiklerde fakat her an her yerde yeniden ürettiğini panoptikon metaforuyla anlatır. Bu, her ne kadar bireyin özneleştirilmesi ve normale ilişkin rızasının elde edilmesiyle kuruluyor olsa da bir parça zorlamayı da içerdiği için her zaman belli bir farkındalığın oluşabilme potansiyelini barındırır. Ne var ki sinoptik dünya bireyin iradesini felce uğratan bir pasif izleyicilik sunarken bu potansiyeli de yok etme gücüne sahiptir. Omniptikon ise çok daha karamsar senaryoların yazılabileceği bir dünyadır. Asıl iktidar devletin halkı gözetleyen panoptik bakışında değil herkesin herkes üzerindeki omniptik bakışında ortaya çıkar artık. Ancak bu bakışın temelinde, üzerinde düşünülmemiş hızlı ve peşin yargılar, kişisel nefretler ve eğlence arzusu vardır. Daha da kötüsü her şeyin meşru ve mümkün olabildiği bu dünyanın anonimliği sorumluluk duygusunu ortadan kaldırmaya başlar. Böyle bir dünyada eylemlerin sonuçları yoktur.

Teknolojinin hayatlarımızın her alanına dokunduğu ve bize rahatlık, hız, eğlence gibi herkesin isteyeceği imkanları sunduğu tartışılmaz bir gerçek. Fakat her teknoloji bazı şeyleri getirirken bazılarını da götürmektedir. Daha önemlisi teknoloji kendi yapısından kaynaklı olarak toplumsal bir dönüştürme işlevini de yerine getirir. Teknoloji ile ahlak arasındaki belirlenimci ilişkiye dair sorular ise bu dönüşüm bağlamında düşünülmesi, tartışılması ve değerlendirilmesi gereken en önemli sorular olmalıdır.

YAZAR

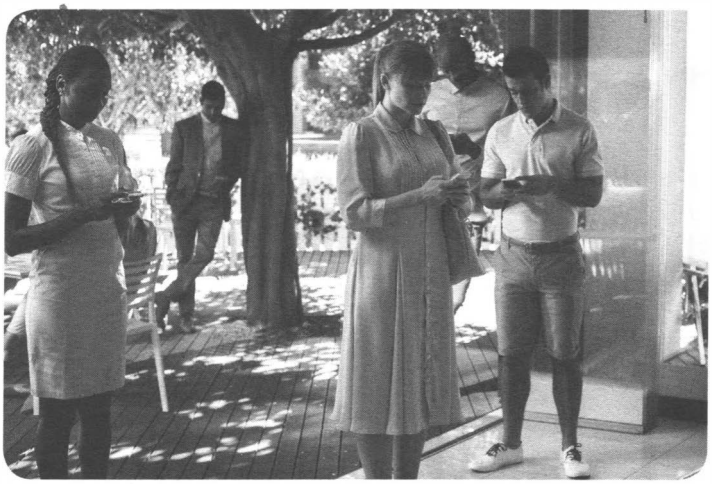
Ahmet Güven

Akademik çalışma alanı iletişim sosyolojisi ağırlıklıdır. Doktorasını bilgi sosyolojisi, ideoloji ve medya üzerine yapmıştır. Ahlak felsefesi başta olmak üzere felsefeyle ilgilenir. Akademik ilgi alanları dışında distopik filmler izlemeyi, tarih okumayı, toprak ve ağaç işleriyle uğraşmayı sever. Martin Heiddeger ve Nurettin Topçu'ya özel ilgisi vardır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BLACK MIRROR DİZİSİNİN VAR OLMA MÜCADELESİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

ÇAĞDAŞ TURAN*

Distopya kelimesi, ilk olarak 1868 yılında, avam kamarasında yapılan bir konuşmada John Stuart Mill tarafından söylenmiş, o günden bu güne dek evrimleşerek "gelecekte oluşabilecek olumsuz toplumları" tanımlamak için kullanılır olmuştur. Süreç içerisinde, totaliter devletlerden teröre, kontrolden çıkan teknolojik gelişmelerden devasa savaşlara, insanlığı yok olma eşiğine getiren virüslerden çözümsüz hastalıklara kadar geniş yelpazedeki senaryolarla karşımıza çıkan, karşı-ütopya ya da kakotopya olarak da adlandırılan bu kavram, günümüzde sanatın birçok dalında, özellikle edebiyat ve sinema da kendisine ayrı bir yer edinebilmiştir.

Kelime anlamının yarattığı olumsuz etki yüzünden –Dis=Kötü; Topya=Yer– bazıları tarafından "felaket tellallığı" olarak adlandırılsa da, aksine, distopyanın, günümüz verilerinden yola çıktığı ve ihtimal dâhilinde olan olayları işlediği için son derece ciddiye alınması gereken bir tür olarak algılanması yerinde olacaktır. Bu bağlamda distopya için yapılan, "insanlığın gelecek kaygısına sanat aracılığı ile tutulan bir ayna" tanımlaması konuyu özetler niteliktedir.

Yaşadığı çağdan, çağdaşlarından, yöneten ve yönetilenlerden, büyük ihtimalle kendisinden de memnun olmayan bireyin, gelecek günleri, puslu, karamsar, dahası yıkıcı olarak gösteren eserlerde kendi düşünceleri ile paralellikler bulmasının, türün kalıcı olmasındaki bir diğer etken olduğu söylenebilir.

Belki de, *Black Mirror* dizisinin ilk yayınlandığı andan beri gündemde kalmasının ve popüler olmasının bir sebebi de budur. Yoksa birbirinden bağımsız bölümlerle, farklı yer ve zamanlarda geçen dizilerin beğeni uyandırmasının oldukça zor olduğu bilinen bir gerçektir. Normalde izleyici, dizideki bazı karakterler ile kendisini özdeşleştirir ve bir sonraki bölümde onları (yani kendisini) görmek için sabırsızlanır. Böylelikle, art arda gelen bölümler insanda bağımlılık etkisi yaratır ve süreç içerisinde izleyici, tıpkı ekran karşısında gördüğü kahramanlar gibi hareket etmeye, oradakiler gibi giyinmeye, onların dinlediği müzikleri dinlemeye başlar. Ortaya çıkan bu ilkel özdeşleşme, modadan sanata, gıdadan otomotive ve daha birçok sektöre yeni pazarlama imkânları sunar. Öyle ki çoğu zaman elde edilen bu yan gelirler filmin ya da dizinin hasılatını kat be kat aşar. Yapımcıların istediği de zaten budur.

Black Mirror bu avantajlardan mahrum bir dizi. Gel gelelim, bu mahrumiyetini, izleyicide, kişilere olan-

*Öğretim Görevlisi, Maltepe Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dan ziyade sürece olan bir bağlılık yaratması nedeniyle giderebiliyor, uyandırdığı ortak kaygılar bir bütünlük meydana getirerek bölümlerin birbiri ile ilişkili gibi algılanmasına yol açıyor ve izleyici, izlediklerinin bir gün gerçekleşebileceği inancını taşıyarak dizinin devamlılığını sağlıyor.

Dizinin, gündelik hayatta deneyimlenen ve gözlemlenen olaylar, elde edilen ipuçlarıyla birleştiğinde ve kazanılan bu birikimler vasıtasıyla izlendiğinde daha bir anlam kazandığı söylenebilir.

Örneğin; kişi, çevresindeki sosyal medya çılgınlığını deneyimlediğinde ve kendisinin de bu oluşumun bir parçası olduğunun bilerek 3. sezondaki "Dibe Vuruş" bölümünü izlediğinde, gelecekte böylesi olayların rahatlıkla yaşanabileceğinin farkına varıyor; çünkü biliyor ki toplum, sosyal medya olarak tanımlanan bu yeni silah aracılığıyla linç ediyor, yargılıyor ve dolayısı ile psikolojik bozukluklara, toplumsal dışlanmalara hatta ölümlere yol açabiliyor. Siber zorbalık denilen bu davranışlar, maalesef, sadece marjinal grupların değil, tam tersine çevremizdeki insanların, arkadaşlarımızın, komşularımızın yaptığı bir eylem olarak karşımıza çıkarken, işte bu noktada *Black Mirror* dizisi önem kazanıyor. Tek tipleştirilmiş, kimlik kaybına uğramış ve sınıfsal tabakalara ayrılmış insan topluluklarının, çılgın diktatörlerin, kana susamış canilerin ve seri katillerin yerini aldığı gerçeği, dizinin bütününe hâkim olan en önemli noktalardan birisi...

Belki de burada, biraz zorlama ile de olsa, sosyal medya kullanımındaki histerik davranışlar ile Platon'un mağara alegorisini karşılaştırabiliriz. Bir mağaranın içerisinde, yüzleri duvara dönük şekilde zincirlenmiş mahkûmlar sadece dışarıdaki hareketlerin mağara duvarına vuran yansımalarını görmektedirler. Farklı bir deneyimi daha öncesinde yaşamadıkları için de duvardaki gölgeleri gerçek olarak algılarlar. Tıpkı bizlerin sosyal medyada gördüklerimizi gerçek olarak algılamamız gibi… Instagram, Facebook ya da daha farklı sanal ortamlarda paylaşım yapan, bu paylaşımlarında sürekli olarak seyahat etmelerini, eğlenmelerini, farklı deneyimler yaşamalarını gözümüze gözümüze sokan bu insanların aslında duvara yansıyan görüntülerden ibaret olduklarını anlamamız için zincirlerimizi kırmamız gerekiyor belki de…

Peki, *Black Mirror* dizisi mağaradan çıkıp güneşi görmemize yardımcı mı oluyor? Üstelik bunu iletişim kanalları aracılığı ile, yani mağara duvarına vuran gölgeleri kullanarak… Her ne kadar dizinin bazı konulardaki aydınlatıcı yanı çokça yazılıp çizildiyse de bu varsayımın abartılı olduğunu kabul etmek gerek…

Dizinin başarılı olmasının bir diğer sebebi de, önümüze sadece sonuçlardan bir manzara sunmaktan öte, işlediği temalarla sorunun kökenine de inebilmesi.

Odaklandığı konuların başında, her ne kadar distopya kelimesi ister istemez bizi geleceğe bakmaya zorlasa da, tarihin herhangi bir noktasına bağlı kalmadan ve zaman kavramından muaf olarak, insanoğlunun ezeli ve görünüşe göre ebedi uğraşı olan "var olma" problemi geliyor.

Yaşadığı dünyayı kendince anlamlı kılma, bu anlamlı kılmanın başkaları tarafından bilinmesi, dahası takdir edilmesi isteği insanoğlunun en karanlık taraflarından birisi olarak resmedilirken, geçmişten geleceğe uzanan kanlı köprünün mimarı olarak gösteriliyor.

Ben bu noktada, Epiktetos'un, "Bizi gerçekten korkutan ve umutsuzluğa düşüren şey, dışımızdaki olayların kendileri değil, fakat bizim onlar hakkındaki düşüncelerimizdir. Bizi rahatsız eden 'şeyler' değil, onların anlamını yorumlama biçimimizdir," önermesini hatırlama zamanının geldiğini düşünüyorum. Dış dünya tarafından görmezden gelinmek, umursanmamak, kendi başına "kötü" olarak algılanmalı mı? Ya da bizler, düşüncelerimizde bu olguyu "kötü", "hayatın bittiği an", "ölümden de beter" olarak konumlandırdığımızda, kendi elimizle acılara açılan kapıları açmış olmuyor muyuz? Bu konuda çok sayıda filozof ve bilgenin düşüncelerine yer verilebilir; fakat ben, bir başka anlamda filozof ve düşün adamı olan Erkin Koray'ın "Nedir o seni kızdıran, memnun edeceği yerde," dizesinin anlatılmak isteneni en kısa ve kestirmeden açıklayabileceğine inanıyorum. Medya tarafından bize kabul ettirilmeye çalışılan, "Mutlu ol", "Güzel ol", "Farklı ol" mesajlarının yarattığı baskı ters bir etki yaratarak mutsuzluğumuzun asıl sebebi haline geliyor. Var olmak, ekranlardaki insanlar gibi yaşamak istiyoruz, fazla kilolarımızdan yakınıyoruz, yüzümüzdeki kırışıklıklar bizi huzursuz ediyor, cep telefonumuzun yeni modeli çıktı ve bu yaz Yunan adalarında tatil yapmak çok önemli…

Schopenhauer, "Çünkü çok mutsuz olmamanın en güvenilir yolu, çok mutlu olmayı istememektir," der ve yine Epiktetos, "Kendi yaşamınızı, nezaketle davranmanız gereken bir ziyafet olarak düşünün. Servis tabağı size geldiğinde, elinizi uzatın ve ölçülü bir miktarda yiyeceği tabağınıza alın. Eğer servis taba-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ğı henüz size gelmemişse sabırla sıranızı bekleyin," diye öneride bulunur. Bu sözler, erdemli yaşam için uygulanması gereken bir davranıştır. Zaten mutluluk, "Ün", "Şöhret", "Zenginlik" ya da "Güç"ten ziyade "Erdem" peşinde koştuğumuz zaman karşımıza çıkar. Gerçi *Black Mirror* bizlere "Erdemli yaşayın" diye bir mesaj vermiyor, öyle bir misyonu da yok zaten. Fakat ortaya çıkardığı tablo, en azından bizleri düşünmeye sevk ediyor. Ortaçağ Avrupa'sında bir insan vebaya yakalanmaktan korkardı, bizler robotların dünyayı istila etmesinden korkuyoruz. Bütün sırlarımızın açığa çıkması, gündelik yaşantımızın üçüncü bir göz tarafından izlenmesi düşüncesi bizleri rahatsız ediyor. İşin acı tarafı, gün geçtikçe korkularımızın büyüdüğünü, daha somut hale geldiğini görüyoruz. Bu bağlamda, *Black Mirror* dizisinin, gerçekten de bizlere ayna tuttuğu söylenebilir. İsmindeki "Black" kelimesi de aynada yansıyanların pek de iç açıcı şeyler olmadığını bizlere gösteriyor.

KAYNAKÇA

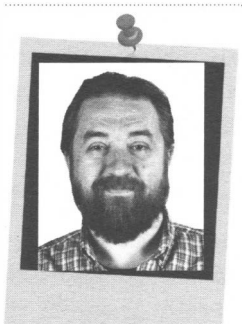
Gürdal Ülger.(2018). **Distopya: Hayal ile Gerçek Arasında**, Aya Yayınları. 2018. İstanbul.

Epiktetos. İçsel Huzur İyi Yaşamın Kapısını **Açar**, Beta Kitap, 2018, İstanbul.

Arthur Schopenhauer. **Yaşam Bilgeliği Üzerine Aforizmalar**, İş Bankası Kültür Yayınları, 1998. İstanbul.

Platon. **Devlet**, İş Bankası Kültür Yayınları, 2018. İstanbul.

YAZAR

Çağdaş Turan

Bir vakıf üniversitesinin "Turizm ve Otel İşletmeciliği" programında öğretim görevlisidir. Çalışma alanları "Sürdürülebilir Turizm" ve "Turizm İşletmeciliği" üzerinedir. Aynı zamanda yayıncılık işi ile de uğraşmaktadır. Hali hazırda aktif olan bir yayınevinin sahibidir. Edebiyat ve müzikle ilgilenir. Birçok dergide öykü ve makaleleri yayınlanmıştır. Ayrıca "Kulp" grubunun solistidir. Grup 3. albümlerini 2018 yılında çıkartmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

TEKONOPOLİ ÇAĞINDA SİMÜLASYON VE GÖZETİM: BLACK MIRROR DİSTOPYASI

ECE ÜNÜR*

"Bir kültürün ruhunun tükenmesinin iki yolu vardır.

Birincisinde (Orwellcı yol) kültür bir hapishaneye dönüşürken; ikincisinde (Huxleyci yol) kültür bir hicve dönüşür."
(Postman, 2010, s.172.)

Teknolojik ilerlemeler geçmişin sosyal, siyasal ve kültürel formlarında değişime yol açmıştır. Neil Postman'ın teknopoli olarak tanımladığı yeni oluşan bu düzen teknolojinin her alandaki üstünlüğüne ve bireyin teknoloji tarafından köleleştirilmesine dayanmaktadır. Bir kültür ve akıl yürütme biçimi olan teknopoli, Postman'a göre teknolojinin ilahlaştırıldığı bir durumdur. Teknopoli çağında, din, sanat, aile, tarih, gerçeklik algısı, akıl kullanımı gibi birçok alanda teknoloji bazlı yenilikler ve yeni tanımlamalar ortaya çıkmıştır (Batuş, 2005, s.268). Diğer bir ifadeyle, herhangi bir teknoloji icat edildiğinde; söz konusu teknoloji müdahale edilemez bir hale dönüşmektedir. Postman bu durumu Frankenstein Sendromu olarak nitelemektedir (Postman, 1994, s.21). Bu dönüşüm neticesindeyse geleneksel inançlar, alışkanlıklar, fikir ve ideolojiler hızlıca değişime uğramaktadır.

Baudrillard bu yeni postmodern düzeni simülasyon çağı olarak tanımlamaktadır. Özellikle internet teknolojisinin gelişmesiyle birlikte imajlar gerçeğin yerini almaya başlamış; birey yapay, sahte bir dünyanın içine hapsolmuştur (Baudrillrad, 2011, s.36). Günümüz çağı bireyin özgürlüklerini arttırmış gibi görünse de, aslında bu bir yanılsama ve simülasyondan öteye gidememektedir. Zizek özgürlüklerin tehdit altında olduğunu vurgulayarak, mevcut düzenin geçmiş dönemdeki polis devlet uygulamalarından çok daha katı olduğunu savunmaktadır (Zizek, 2009, s.211), zira artık iktidar baskıyla değil, rızayla yönetmektedir. Foucault da benzer bir biçimde iktidarın baskıdan rızaya kaydığını belirtmektedir. Ona göre iktidar arzu yaratmakta, zevki kışkırtmakta, bilgiyi üretmekte ve bu yolla toplumun derinliklerine nüfuz etmektedir (Foucault, 2007, s.49). İktidar her yerde, her ilişkide kendisini göstermektedir. Günümüzde bireyler eskiden olduğu gibi tek bir yöneticinin boyunduruğu altında değildir. Eşitsizlik ilişkilerinin olduğu her yerde küçük küçük iktidar odakları ortaya çıkmıştır. Teknolojideki ve iktidar anlayışındaki bu değişimler ütopya ile distopyalara da yansımıştır.

Distopya

Arzu edilmeyen bir duruma karşı tepki niteliği taşıyan veya mevcut durumun eleştirisi niteliğinde olan ütopya türü tasarımlar; iyi ve ideal olanın kurgulanmasıdır (Ağkaya, 2016, s.44). Teknolojik kuşatmaların yaygınlaşması, teknolojinin olumsuz yanlarının fark edilmesi ve iktidar ilişkilerinin yaygınlaşarak baskıdan rızaya geçilmesi neticesinde ütopyalardan ziyade distopyalara yapılan vurgular artmıştır. Distopya, ütopyanın aksine; yüksek teknolojinin kulla-

*Dr. Öğretim Üyesi, Haliç Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

nıldığı, merkezileşmiş, baskıcı, totaliter rejimlerin yönetilenler üzerinde mutlak bir hakimiyetin kurduğu kötümser bir gelecek tablosu çizmektedir. En bilinen distopyalardan birisi olan Aldous Huxley'in *Cesur Yeni Dünya*'sı, hedonizm ekseninde gelişen, uyuşturucu haplar (somalar) sayesinde daima mutlu olan ve çalışan, hastalıkların, savaşların, yoksullukların var olmadığı bir toplum düzenini ele almaktadır. George Orwell'ın *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* romanıysa bireyin ne kadar az düşünürse o kadar mutlu ve özgür olacağı felsefesine dayanan, düşünce polislerinin, Büyük Birader'in baskıcı yönetiminin konu edildiği bir distopyadır. Tamamen farklı değerler üstüne kurulu bu iki distopyanın ortak özelliği mutluluktur; *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'te beyin yıkama yöntemleri kullanılarak, *Cesur Yeni Dünya* ise uyuşturucu maddeler ve hedonizm kullanılarak mutsuzluk kaynakları yok edilmektedir. Huxley'e göre, birey teknolojik yeniliklerle uyuşturulduğunda yani teknopoli çağında, eğlence ve zevke dalacağından; baskı mekanizmalarına ihtiyaç duyulmayacak ve iktidarların yönetilenlerden herhangi bir şey gizlemelerine gerek kalmayacaktır (Postman, 2010, s.125). Her tür enformasyon ise bu eğlence dünyası içinde eritilecektir (Postman, 2010, s.173).

Black Mirror dizisi teknopolinin, simülasyonun gözetimin ve panoptikonun yer aldığı bir başka distopya örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. *Black Mirror*'ın neredeyse bütün bölümleri teknolojilerin ilahlaştırılarak insanların efendisi konumuna geldiği ve doğal olarak da insanların köleleştirildiği bir düzeni; Postman'ın tabiriyle Frankenstein Sendromu ve teknopoliyi ele almaktadır.

Simülasyon

Simülasyon ya da hipergerçeklik, yokluğu ifade etmektedir; gerçeklikten yoksun gerçeğin, taklitler aracılığıyla kurgulanıp tüketilmesidir. Bu açıdan bakıldığında simülasyon "-mış" gibi yapmak olarak görülse de aslında oldukça farklıdır. Baudrillard bu konuda bir hasta örneğini vermektedir. Hastaymış gibi yapan kişi, karşısındakini hasta olduğuna inandırmaktadır; oysa hastalığı simüle eden kişide o hastalığa dair semptomlar ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle taklit gerçeğin yerine geçmektedir (Öker, 2005, s.211-212). *Black Mirror* dizisinin birçok bölümünde izleyicinin karşısında gerçeklikten yoksun gerçeklikler yani hipergerçeklikler çıkmaktadır. "Be Right Back" adlı bölüm (2. sezon, 1. bölüm) bir kişinin geçmişte sosyal medya hesaplarında paylaştığı tüm sesli, yazılı ve görüntülü paylaşımlarının kullanılarak; o kişinin ölümünden sonra yapay ve robotik bir birey olarak yeniden canlandırılmasını ele almaktadır. Bahsi geçen yeniden yaratım süreci Postman'ın Frankenstein Sendromu, teknolojinin ilahlaştırılması ve simülasyon açısından önem taşımaktadır. Benzer şekilde "San Junipero" adlı bölüm de (3. sezon, 4. bölüm) ölümsüzlüğü konu almaktadır. "Be Right Back"ten farklı olarak burada yapay insan yaratımı değil; ölen bireylerin sanal bir şehir olan San Junipero'da yaşamlarına devam etmeleri konu edilmektedir; ki bu da olay örgüsünü simülasyona bağlamaktadır. "U.S.S. Callister" adlı bölüm-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

de (4. sezon, 1. bölüm) ise sosyal çevresi tarafından ezilip dışlanmış bir bireyin, insanlardan intikam almak için onların DNA'larını kopyalayarak onları bir bilgisayar oyununun içine hapsetmesi ve kendine itaat etmelerini sağlaması konu edilmektedir. Bölüm; *Truman Show* veya *Matrix* benzeri bir sanallığı yani simülasyonu çağrıştırmaktadır. Tıpkı bir *Sims* oyununu andıran "Hang the DJ" adlı bölümdeyse (4. sezon, 4. bölüm) *coach* adındaki bir aleti kullanan bireyler kendileri için en doğru adayla eşleştirilmekte ve bu sayede nihai ve mükemmel eşleşmeyi yakalayabilmektedirler. Burada bahsi geçen mükemmel eşleşme gerçek olmaktan ziyade bir nevi hipergerçekliktir.

Gözetim

Teknopoli, simülasyon ve rızaya dayalı iktidar anlayışı; gözetimin meşrulaştırıldığı ve bireylerin gözetlenmeye ve hatta kendilerini kendi rızaları ile gözetime açtıkları bir sistemi beraberinde getirmektedir. Gözetleme süreçlerini daha iyi analiz etmek için öncelikle gözetim olgusunun ne olduğunun ve geçmişteki gözetim anlayışıyla günümüzdekinin farklılarının neler olduğunun iyice kavranması gerekmektedir.

Jeremy Bentham'ın tasarladığı dairesel bir hasiphane modeli olan panoptikon sistemi, Foucault'nun sözünü ettiği büyük kapatılma durumunun öncülüdür (Foucault, 2001, s.255). Bu hapishane modelinde bir çember etrafına dizilmiş hücreler yer almakta ve ortada bir gözetleme kulesi bulunmaktadır. Kuleden bakan kişi hücrelerin içini görebilmekte, dolayısıyla mahkumları her an gözetim altında tutabilmektedir. Mahkumlarsa kulenin içini görememekte, yani gözetlenip gözetlenmediklerinin farkına varamamaktadırlar. Ancak kuralların dışına çıkarak ceza almamak adına sanki her an kulede bir gardiyan varmış ve kendilerini gözetliyormuş gibi hareketlerini kontrol altında tutmaktadır. Bir süre sonra mahkumlar kurallara uymayı, itaat etmeyi içselleştirmeye başlamakta ve kendi kendilerinin polisi haline gelmektedirler. Foucault *Hapishanenin Doğuşu* (1975) adlı kitabında gözetim toplumu ile iktidar arasındaki ilişkiyi bu bağlamda ele almıştır. Birey; gözetim toplumunun bir uzantısı olarak ailede, okulda, askeriyede, hastanede, fabrikada kısacası hayatının her alanında kurallara itaat etmeyi içselleştirmeye başlamaktadır. "Gözetleyen bir bakış ve bakışın ağırlığını üzerinde hisseden herkes, bakışı öyle içselleştirir ki, sonunda kendini gözetleme noktasına varır; böylece herkes kendi üzerinde ve kendine karşı bu gözetlemeyi işletecektir. Mükemmel formül: Sürekli bir iktidar ve sonuçta gülünç bir maliyet!" (Foucault, 2007, s.95). *Black Mirror* dizisinin "Fifteen Million Merits" adlı bölümü (2. sezon, 2. bölüm) bireylerin panoptik bir mekana kapatılmasını konu almaktadır. Bu düzende yaşayan bireyler hayatta kalabilmek adına gün içinde sürekli olarak pedal çevirmek ve çevirdikleri pedal karşılığında puan toplamak zorundadır. Katı kuralların ve yüksek teknolojinin hüküm sürdüğü bu panoptik mekanda birey topladığı puanları, kendisine dayatılan erotik şovları ve "Yetenek Sizsiniz" tarzı yarışmaları izlemek için harcamak zorundadır. Bireyin bu gözetimden kurtulmasının yegane yoluysa topladığı puanlar aracılığıyla bu erotizm veya eğlence içerikli şovlarından birisine katılmaktır.

Kapalı alanlardaki gözetime dayalı panoptik sistem, teknolojinin gelişmesiyle birlikte açık alanlara yani sosyal hayatın bütününe yayılmıştır. Toplu taşıma araçlarına binerken kullanılan akbiller, mobese kameraları, dükkanların güvenlik kameraları, iş veya okula girip çıkarken basılan kimlik kartları, online alışverişler, kredi kartları, cep telefonları, GPS sistemleri, elektronik posta hesapları derken aslında farkında olmadan bireyin her anı kayıt altına alınmakta ve iktidarın görünmeden her şeyi görebilme yani her anı bilme arzusu doyurulmaktadır. Panoptik sistemde birey gözetlendiği mekanın farkındadır ancak kendisinin kim tarafından ve ne zaman gözetlendiğini bilemez. Bu sistemdeyse gözetleyenin belirsizliğine bir de gözetlenme mekanının belirsizliği eklenmiştir. Mark Poster (1990) dış mekana

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ni "süperpanoptikon", Zygmunt Bauman ve David Lyon (2012) "akışkan gözetim", Mark Andrejeviç (2007) "dijital kuşatma" ve Roy Boyne (2000) "panoptikonsonrası" olarak tanımlamaktadır (Bitirim Okmeydan, 2017, s.59). Adına her ne denirse densin, bu türden bir gözetim baskıdan çok rızaya ve gönüllülük esasına dayanmaktadır; gerekçe olaraksa toplum düzeni ve güvenliği gösterilmektedir. Süperpanoptikon düzeni "The Entire History of You" adlı bölümde (1. sezon, 3. bölüm) vurgulanmaktadır. Kulak arkasına yerleştirilen *grain* adı verilen bir cihaz ile birey gündelik hayatında yaşadığı her şeyi kaydedebilmekte ve daha sonrasındaysa bu kaydedilenleri yansıtarak diğer insanların gözetlemesine sunabilmektedir. "Arkangel" adlı bölümde de (4. sezon, 2. bölüm) benzeri bir gözetim mekanizması ön plana çıkmaktadır. Bireyin kafasına yerleştirilen bir cihaz ile onun tüm hayatını bir ekrandan izleyebilme, istenilen anıları sansürleyebilme ve dolayısıyla bireyin yaşamına müdahale etme imkanı sunulmaktadır. Kafasına böyle bir cihaz yerleştirilmiş birey sadece o cihazı kontrol eden kişinin izin verdiklerini ve onayladıklarını görüp duyabilmektedir; geri kalan her şey ise hafızasından silinebilmektedir.

Gözetim toplumlarında kanunlar ilahlaştırılmakta ve teknolojinin de desteği ile bireyler sosyal yaşantılarının her anını gözetlenme korkusu içinde geçirmektedirler. Gözetimin bir sonucu olarak kurallara uymayanlar derhal tespit edilmekte ve cezalandırılmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere teknoloji geliştikçe gözetim sistemleri değişime uğramış; baskı mekanizmaları yerini giderek rızaya bırakmıştır. İktidarların daha yerel ve kapalı gözetim yaptığı panoptik gözetleme teknolojik gelişmeler neticesinde daha küresel bir gözetleme kültürü olan süperpanoptikona evrilmiştir. Azınlığın çoğunluğu gözetlediği bu iki gözetleme sistemi kitle iletişim araçlarının özellikle de televizyonun gelişmesiyle birlikte yerini çoğunluğun azınlığı gözetlediği sinoptikona bırakmıştır (Yağlı, 2015, s.280-281).

Mahrem olanın kamusallaşmasına olanak veren sosyal medyanın yaygınlaşması ise yeni tür bir gözetim olgusunu gündeme getirmiş ve herkesin herkesi gözetlediği işteş bir gözetime geçilmiştir. Bu türden bir gözetimde artık tek gözetleyen iktidar değildir; her bir birey diğerlerini, her an ve her yerde gözetleyebilmektedir. Diğer bir ifadeyle iktidarın asimetrik gözetlemesi daha da kolaylaşırken, bireyler arasında da simetrik bir gözetleme biçimi ortaya çıkmıştır. Rosen bu durumu omniptikon olarak kavramsallaştırmaktadır (Sprague, 2007, s.2). Sosyal medya, sürekli ve işteş gözetlemeye olanak sağlayarak yani omniptikon ile gözetimi hepten gönüllülük esasına dayandırmaktadır. Bireyler daha fazla sosyal onay alabilmek, kişisel tatmin sağlayabilmek ve statüsel kimliklerini yükseltebilmek için en özel ve en mükemmel göründükleri anlarını "like" karşılığında pazarlamaktadırlar. Sosyal medyaya bakıldığında herkes her an mutludur ve eğlenmektedir. Bu aslında bireyin kendi rızası ile yarattığı bir sanal mutluluk ya da bir tür simülasyondur. *Cesur Yeni Dünya*'daki somalar artık sosyal medyanın "like"larına dönüşmüştür. Panoptikon ve süperpanoptikondaki gözetlenme korkusu ve baskısı (ki bu *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* romanındaki duruma benzer); omniptikonda yerini arzu edilen ve haz duyulan bir gözetim durumuna (ki bu da *Cesur Yeni Dünya*'da bahsedilen somalar gibidir) bırakmıştır. *Black Mirror*'ın "White Christmas" adlı bölümü (2. sezon, 4. bölüm) omniptik gözetlemenin ileri bir versiyonunu gözler önüne sermektedir. Birey sosyal medya hesaplarında takip ettiği birini engellediği zaman, bu gerçek hayatına da yansımakta ve engellenen birey ile yaşanan tüm geçmiş bir anda silinmektedir. Hatta bireyin fotoğraf ve videolardaki yüzü bulanıklaşmakta ve engellenen birey reel sosyal hayatta görünmez olmaktadır. "Nosedive" adlı bölümde de (3. sezon, 1. bölüm) omniptik gözetim konu edilmektedir. Sosyal medyada yapılan paylaşımlar ve beğeniler neticesinde bireylerin sosyal medya puanları oluşmakta ve bu puanlar onların sosyal hayattaki ilişkilerinde belirleyici olmakta; dolayısıyla da bireyler sanal bir gözetim dünyasının içine hapsolmaktadır. Distoptik olarak görülen bu kurgu günümüzde kısmen gerçekleşmiş ve Çin'in belirli bölgelerinde pilot uygulama olarak yürürlüğe sokulmuştur. Uygulama kapsamında sosyal puanı düşük bireylerin tren ve uçak gibi toplu taşıma araçlarına binmeleri yasaklanmıştır. Bu skor uygulamasının ilerleyen günlerde diğer sosyal alanlara ve Çin'in diğer bölgelerine de yayılması hükümet tarafından planlanmaktadır (Altan, 2018). "Shut Up and Dance" adlı bölümde (3. sezon, 3. bölüm) ise internet korsanları konu edilmekte ve bireylerin yaptıkları her türden paylaşım omniptik gözetim altında tutularak, bu korsanlar tarafından birer şantaj malzemesi olarak kullanılmaktadır.

Sonuç Yerine

Özetle *Black Mirror* dizisi teknolojinin ahlaki değerler ve etik ilkeler üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulamakta ve teknolojinin ilahlaştırılmasının uzun vadede yaratacağı olumsuzlukları distopik bir biçimde ele almaktadır. Teknopoli yaygınlaşıp, teknoloji ilahlaştırıldıkça; etik değerler ve insani duygular giderek daha da yok olacak; toplumsal sorunlara

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ilişkin duyarlılık bir şov programı izlemekten ibaret bir hale gelecek ve kötülükler sıradanlaşarak meşrulaşacaktır.

Gerçekleşmesi çok imkansız, ütopik veya uzak olmayan bu düzenin yani Black Mirrorvari bir düzenin halihazırda içinde yaşayıp yaşamadığımızın bir garantisinin olmadığını düşünmek ürkütücü bir gerçektir...

Kaynakça

Ağkaya, O. (2016). Ütopya ve Distopya: Siyasetin Edebiyat Üzerindeki Etkisi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(4), 23-48, Doi: 10.18026/cbayarsos.280053.

Altan, S. (2018). Çin'in Distopik Sosyal Kredi Sistemi, Kısmen Hayata Geçti. https://pazarlamasyon.com/cinin-distopik-sosyal-kredi-sistemi-kismen-hayata-gecti/ (Erişim Tarihi: 10.03.2019)

Batuş, G. (2005). Neil Postman: İnsan Aklının, Kendi Yarattığı Teknolojiyle Dostluk Arayışı. Nurdoğan Rigel, Gül Batuş, Güleda Yücedoğan ve Barış Çoban (Hzl.), *Kadife Karanlık: 21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar* içinde (s.261-275), 2. Basım. İstanbul: Su Yayınevi.

Baudrillard, J. (2011). *Simülakrlar ve Simülasyon*. Oğuz Adanır (Çev.). 6. Basım, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Bitirim Okmeydan, S. (2017). Postmodern Kültürde Gözetim Toplumunun Dönüşümü: 'Panoptikon'dan 'Sinoptikon' ve 'Omniptikon'a. *Online Academic Journal of Information Technology*, 8(30), 45-69, Doi: 10.5824/1309-1581.2017.5.003.x.

Foucault, M. (2001). Hapishanenin Doğuşu. M. A. Kılıçbay (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

Foucault, M. (2007). İktidarın Gözü. Işık Ergüden (Çev.). 2. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Öker, Z. (2005). Kurgusal Dünyanın Gölgesinde Bir Unutkan: Jean Baudrillard. Nurdoğan Rigel, Gül Batuş, Güleda Yücedoğan ve Barış Çoban (Hzl.), *Kadife Karanlık: 21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar* içinde (s.193-260), 2. Basım, İstanbul: Su Yayınevi.

Postman, N. (1994). The Disappearance of Childhood. New York: Random House.

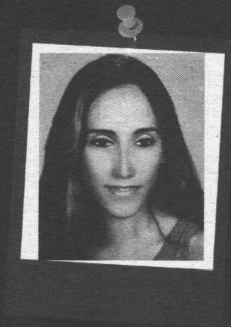
Postman, N. (2010). Televizyon Öldüren Eğlence: Gösteri Çağında Kamusal Söylem. Osman Akınhay (Çev.). 3. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sprague, R.D. (2007). From Taylorism to the Omnipticon: Expanding Employee Surveillance Beyond the Workplace. *Journal of Computer & Information Law*, 25(1), 1-35.

Yağlı, S. (2015). Bir Anlatı Mecrası Olarak Yeni Medyanın Söyleminde Trans Bireyler. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 267-284.

Zizek, S. (2009). Biri Totalitarizm mi Dedi?. Halil Nalçaoğlu (Çev.). 2. Basım, Ankara: Epos Yayınları.

YAZAR

Ece Ünür

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun olan Ece Ünür, Halkla İlişkiler Anabilim Dalında "Popüler Kültür Ürünü Olan Yerli Dizilerde Toplumsal Kimliklerin Temsili" başlıklı teziyle doktora derecesini almıştır. Araştırma alanları siyasal iletişim, kimlik, medya, televizyon ve diziler üzerinedir. Çeşitli hakemli dergilerde yayımlanan makalelerinin ve kitap bölümlerinin yanı sıra "Uzaktan Kumandanın Ardındakiler: Hepinize İyi Seyirler" adlı bir kitabı bulunmaktadır. Boş vakitlerinde fotoğraf çekmekten ve seyahat etmekten hoşlanır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BLACK MIRROR VE İDEOLOJİ OLARAK TEKNOLOJİ

EMRE TANSU KETEN

"Her toplum tipine tekabül edecek bir makine tipi elbette ki bulunabilir: Hükümranlık toplumları için basit ya da dinamik makineler, disiplin toplumları için enerji makineleri, denetim toplumları için sibernetik makineler ve bilgisayarlar. Ama makineler hiçbir şeyi açıklamaz, makinelerin yalnızca bir kısmını oluşturduğu kolektif örgütlenmelerin çözümlenmesi gerekir."

Gilles Deleuze (akt. Özmakas, 2017:11)

I

Black Mirror, ortaya çıktığı 2011 yılından bu yana, kültür endüstrisinin hıza ve yeni olana dayalı yapısına rağmen, ilgi çekiciliğinden ve etkisinden bir şey kaybetmedi diyebiliriz. Aksine, *Her*, *Love, Death+Robots*, *Ready Player One*, *Zoe*, *Osmosis* gibi *Black Mirror* esinli olarak değerlendirilen yapımların sayısı günden güne artmaya devam ediyor. Dijital çağın getirdikleri insanların pratiklerini, düşünüşünü, gündelik ritmini şekillendirirken, teknolojik gelişmenin potansiyelleri ve olasılıkları; gerek kültür endüstrisinde, gerekse akademik ve felsefi yazında daha yaygın bir şekilde konu ediniliyor. Geçmişte (olası) teknolojik yeniliklerin insan doğası ile ilişkisini kurgusunun temeline alan birçok bilimkurgu metni/yapımı bulunurken; *Black Mirror*, bütün bunların dışında, başlı başına bir janr olma iddiası taşıyor.

Peki *Black Mirror*'ı, tarihi çok daha eskilere dayanan distopik metinlerden ayıran ne? Birincisi ve akla ilk gelen açıklama, dizinin konu ettiği atmosferin günümüz insanının yaşam pratiklerini çok daha fazla kapsıyor olması. Tabii ki, klasik distopyalar da kendi dönemlerinin var olan teknolojilerinin üzerinde yükseliyordu. Ancak birçoğunda, bu denli bir *yakınlık* mümkün değildi. Örneğin, bundan sadece dokuz sene önce kurulan Instagram'ın bugün insanların hayat ritimlerini belirleyebilecek bir güce erişmiş olması, dizide karşımıza çıkan aşırı tahayyülleri daha yakınımızda hissetmemize olanak sağlıyor. Medya kullanım pratiklerimizdeki bu hızlı dönüşümün ve olağanüstü uyum becerimizin yarattığı dehşet, pratik bir karşılık yaratmasa dahi ciddi bir kaygıyı besliyor. İkincisi ise, bilimkurgu ve distopya türünün bütün yaşamı kurgulayan yapısının tersine *Black Mirror*, yaşamın küçük parçalarında ortaya çıkan *kaza*lar üzerine yoğunlaşıyor. Han'ın söylediği gibi "dijital mahalle insana sadece hoşuna gideceği kesimlerini sunar dünyanın. Böylelikle de kamusal alanı, kamusal ve hatta eleştirel bilinci ortadan kaldırarak dünyayı özelleştirir" (Han, 2017:54). Yaşamın bütününe dair bir kavrayış yetisinden kopartılan yabancılaşmış insan, aynı şekilde, yaşamın belirli kesimlerine yöneltilmiş olan distopik bakışa meyil ediyor: parçalanmış deneyimin parçalanmış distopyaları.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

II

Ernest Bloch, tarihsel olarak gerçekleşmesi imkânsız, uzak geleceğe atıf yapan, hayal mahsulü Promoteci rüyalar ile içerisinde olunan dönemin devrimci dönüşümünü dert edinen umutlar, yani ütopyalar arasında bir ayrım yapar. Enzo Traverso'ya göre ise (2018:29), çağımızda, birincisinin yok olması; ikincisinin ise ciddi bir başkalaşım geçirmesi olgusuyla karşı karşıyayız. Teknolojik ilerleme fetişi, artık bize olmayan zaman ve yerde, olabilmesi imkânsız düşler kurma fırsatı vermez. Hayal gücümüz, teknolojilerin patikalarına mahkum bir şekilde, şimdiki zamanda sıkışıp kalır. Diğer yandan ise ütopyalar, "aşırılıklar çağı"nın sona ermesiyle birlikte, kolektif özgürleşme arzusundan, meta tüketiminin merkezde olduğu bireyselleşmiş hayallere doğru bir başkalaşım geçirir. Çağımızın insanı için ütopya, kendi hayatı ve hedefleriyle sınırlı bir anlam taşır. Ütopyanın bireyselleştiği yerde ise, ekolojik ve teknolojik karamsar senaryolardan oluşan distopyalar ön plana çıkar.

Dünya savaşları, Nazizm, Stalinizm, atom bombası gibi olguların var olduğu bir dönemde yaygınlaşan distopyalar, bütün olumsuz koşullara rağmen, var olan düzenin bir eleştirisi ve alternatif bir dünyaya işaret edilmesi işlevini taşımaktaydı. Oysa, günümüzün yaygın distopik figürleri, tıpkı ütopyanın kolektif özgürleşim iddiasını kaybetmesi gibi, eleştirel ve politik içeriğinden soyutlanıp, karamsar tahayyüllerin bir temaşa nesnesi hâline gelmiştir. Bu, yeni medya teknolojilerinin yaygın olarak kullanıldığı bir dönemde, iletişim teknolojilerinin hâlihazırdaki etkilerinden de, içlerinde barındırdığı potansiyellerden de distopik bir kuşkuyla söz etmenin verdiği hazzı da açıklamaktadır. *Black Mirror*'ın bu denli popülerleşmesinde, bu hazzın rolü oldukça önemlidir.

İnsanı teknolojik gelişmenin karşısında teslimiyete sürükleyen olguların altında,"tarihselliğin ya da gelecek anlayışının zayıflaması; temel değişimin, ne kadar cazip olursa olsun, artık mümkün olmadığına dair bir kanı ve kinik mantık" (Jameson, 2017:28) yatmaktadır. Marcuse'nin teknolojik rasyonalite kavramıyla açıkladığı bu düzlem, ideoloji sayesinde failsizleştirilmektedir. Tarihin sonunun ilanı ile birlikte kitleler siyaset sahnesinde artık yer bulamazken, teknoloji, kapitalizm başta olmak üzere diğer alanlardan tamamen bağımsız, kendi seyri içinde gelişen bir güç olarak tanımlanmıştır. Post-endüstriyel toplum, medya toplumu, enformasyon toplumu, elektronik toplum, ileri teknolojik toplum gibi birçok tanım, artık yepyeni bir toplum tipinin yerleşik hâle geldiğini, bu toplum tipini belirleyenin, sınıf mücadelesi ya da kapitalizmin yasaları değil, teknolojik gelişme ve insanların bu gelişmeye ne kadar katkı sunup, ne derece ayak uydurdukları olduğunu söylemektedir (Jameson, 1994:61).

III

Black Mirror, genel yapısı ile ideoloji olarak teknoloji söyleminden kaçışı mümkün kılan bir metin değildir. Bölümlerin bütününe bakıldığında, dizideki eleştirinin temel hedefi, teknolojik kuşatılmışlıktan ziyade, teknoloji içerisindeki kazalardır. Görünmez Komite'nin (2015) ifade ettiği gibi "dünyamızın teknik niteliğinin ancak iki koşulda farkına varırız: bir icat ya da bir 'arıza' halinde. Ancak yeni bir icatla karşılaştığımızda ya da aşina olduğumuz bir şey hayatımızdan çıktığında, kırıldığında ya da bozulduğunda, doğal bir dünyada yaşadığımız yanılsaması çöker". Ancak bu çöküş radikal bir uyanış hâli değildir. Çünkü başlı başına teknolojik düzen, sermayeye bağımlı, az sayıda şirket tarafından yönetilen ve gelişimi *doğal* olmayan bir yapıdır. Söz gelimi, dijital emek insanların daha az çalışıp, konforlu bir şekilde yaşayabilmesi için düşünülmemiş ya da internetin yaygınlaşmasıyla doğal olarak ortaya çıkmamış, sürtünmesiz, esnek ve 7/24 bir kapitalizmin var olması için modellenmiştir:

"Yeni ekonominin aslında sadece çalışma zamanını değil, ayrıca bütün hayatın işe sürülmesi anlamında, çalışma dışı zamanı ya da yaşam zamanını da tüketen bir ekonomi olduğunu göz önüne aldığımızda, yeni ekonominin krizinin ekonomik zaman ve yaşama zamanı arasındaki çelişki tarafından belirlendiği sonucuna ulaşıyoruz. başka bir deyişle kriz bir ekonomi fazlalığı nedeniyle siberuzam ve siberzaman arasındaki bir orantısızlık nedeniyle patlak veriyor" (Marazzi, 2010:120).

Burada kriz bir arızadır; ancak ideolojik olarak doğallaştırılan yeni ekonominin bizzat kendisidir. Paul Virilio'nun düşüncesinde gördüğümüz gibi, her yeni teknolojik icat, beraberinde kendi kazasını da getirmektedir. Bu anlamda, bir kaza olarak kriz üzerinden yapılan eleştiri, insanlığın bütün hayatını işe sürerek sömürü dozunu arttıran yeni ekonominin radikal eleştirisini perdelemektedir.

Dizinin birinci sezon ikinci bölümünde, fütürist bir mekanda koşu bantlarına mahkum 'Bing' Madsen'in, âşık olduğu kadına yapılanlar üzerinden patlak veren isyanı bir kazadır; ancak bu kaza sistemin boşluk bırakmayan mükemmel yapısı sayesinde içerilerek önlenmiştir. Ya da üçüncü sezon beşinci bölümde, arıların neslinin tükenmesi nedeniyle üretilen robot arıların devlet tarafından gözetim amacıyla kullanılması da, bu arıların bir hacker marifetiyle katil ordu-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

suna dönüşmesi de bir kazadır. Aynı şekilde üçüncü sezon dördüncü bölümde, böcekleri avlamakla görevli bir askerin, implantının bozulmasıyla, düşmanlarının aslında kendisi gibi birer insan olduklarını görmesi de (bu bölümün eleştirel bir okuması, sorunun teknoloji değil, onu kullanan siyasal güç olduğunu açık şekilde gösteriyor bana kalırsa).

Black Mirror'ın kaza odaklı eleştirel yapısı, Netflix'le yapılan anlaşmanın ardından eleştiri yönünden gözle görülür bir zayıflama yaşamıştır. Dizinin (Netflix'teki ilk) üçüncü sezonunun aksiyona dayalı, sürükleyici hikayelerle örüldüğü; şaşırtıcı sonlarla süslendiği bir gerçekse de, teknolojiye dair distopik ve eleştirel bakışını bir nebze muhafaza ettiği de söylenebilir. Ancak, dizinin yaratıcısı Charlie Brooker tarafından daha ümitvar bir sezon olacağı önceden duyurulan, dördüncü sezonun çok daha az eleştirel olduğu açıktır. Önceki bölümlerin ana motifini oluşturan teknolojiyle harmanlanmış insanların karşılaştığı toplumsal sorunlar, bu sezonda yerini çılgın insanların yarattığı tekil sorunlara bırakmış, kendi kötü amaçları için teknolojiyi kullanan dâhiler ön plana çıkmıştır.

IV

İnternet, büyük veri, akıllı telefon, yapay zeka ve robotlar, kodları itibariyle kötülüğü, baskıyı, insan doğasına karşıtlığı barındırmıyorlar. Teknolojiyi mutlak kötülük olarak gören muhafazakâr ve romantik bakış açısının bugünün ve yarının sorunlarına yönelik bir sözü olması çok zor. Kapitalist sistemin, bütün bu alanları kendi çıkarları doğrultusunda işe koşması, yüksek verimlilik ve kâr tutkusunun teknolojiyi bir ideoloji olarak donatması, son dönemin otoriter neo-liberal yöneliminin baskıcı bir devlet modelini geri çağırması gibi etkenler, teknolojiyi insanlığın karşısına bir *sorun* olarak çıkartıyor. Teknoloji günümüzde, sömürünün arttırılması, bütün yaşamın işe koşulması, reklam odaklı sosyal medya deneyiminde kullanıcıların ücretsiz üretici ve denek olarak kullanılması, bütün bir internet ortamının birkaç şirketin sultası altında yönetiliyor olması, insanlığa yepyeni etik sorunların yüklenmesi gibi sonuçlarıyla karşımıza çıkıyor.

Gözetim tekniklerinin günden güne gelişmesi, internet kullanıcılarının ayak izlerinin ustaca izlenip, depolanabilmesi, klasik distopyaların bile öngörüsünü aşan bir kapsama ulaşıyor. Richard A. Posner'ın (2017) sözleriyle, "mahremiyetin iki otonom olmayan veçhesi yalnızlık ve gizliliktir ve totaliter bir rejim açısından her ikisinin de toplumsal maliyeti oldukça fazladır. Yalnızlık bireyci tutum ve davranışları teşvik eder; buna karşılık diğer insanların daimi varlığı veya sürekli gözetim altında olma duygusu adaba ve uyum göstermeye mecbur bırakır. Bir kişinin düşündüklerini, yazdıklarını veya arkadaşlarına yahut diğer yakınlarına söylediklerini gizlemesi anlamında gizlilik, yıkıcı düşünmeyi ve otoriteden

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

saklanarak plan yapmayı olanaklı kılar". İnsanların sosyal medya hesaplarının olmamasının bile başlı başına şüpheli addedilmesine yeteceği dönemler uzak değil. Teknolojik rasyonalite, tamamen şeffaf bir toplumsal düzen talep ederken, insanların yaşama biçimlerini ve ritmlerini bütünüyle yeniden şekillendiriliyor. Liberal bir talep olarak değil, politik bir imkân olarak *mahremiyet* için mücadele, içerisinde olduğumuz dijital çağın en önemli başlıklarından birisi olacak gibi görünüyor.

Black Mirror, tekno-kötümserliği sahiplenip, bu alana dair radikal bir eleştiri sunmasa da, olmakta olan ve olması muhtemel olanlar hakkında hepimize biraz fikir veriyor, en azından bir tartışma alanı açıyor. Ancak günümüzün ihtiyacı, teknolojinin sınırlı parçalarına odaklanan kısıtlı eleştirilerden ziyade, ideolojik bir form olarak teknolojinin radikal eleştirisidir. Şirketler ve kâr güdüsü tarafından yönlendirilen değil, insanlığın ihtiyaçları doğrultusunda gelişen, demokratik ve eşitlikçi bir gelecek için, ütopyalara yeniden dönmemiz gerekiyor.

Kaynaklar

Görünmez Komite (2015). "Sibernetik Yönetimsellik", çev. Derya Yılmaz, *E-Skop*, http://www.e-skop.com/skopbulten/sibernetik-yonetimsellik/2352

Han, Byung-Chul (2017). Şeffaflık Toplumu, çev. Haluk Barışcan, İstanbul: Metis Yayınları

Jameson, Fredric (1994). "Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı", çev. Deniz Erksan, *Postmodernizm*, haz. Necmi Zekâ, İstanbul: Kıyı Yayınları

Jameson, Fredric (2017). "Bir Yöntem Olarak Ütopya ya da Gelecek Tasarrufları", çev. Esma Kartal, Ütopya/*Distopya: Tarihsel Olasılığın Koşulları*, der. Michael D. Gordin, Helen Tilley, Gyan Prakash, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları

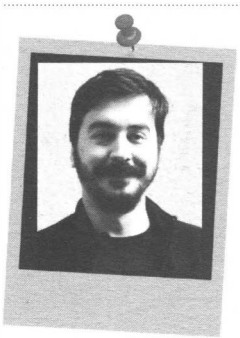
Marazzi, Christian (2010). *Sermaye ve Dil*, çev. Ahmet Ergenç, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Özmakas, Utku (2017). "İnsan Sermayesinin Kaynağı: Maddi Olmayan Emek", *Toplum ve Bilim*, Sayı: 135

Posner, Richard A. (2017). "Huxley'e Karşı Orwell: Ekonomi, Teknoloji, Mahremiyet ve Hiciv, çev. Aysun Gezen, *Doğu Batı*, Sayı: 80

Traverso, Enzo (2018). *Solun Melankolisi: Marksizm, Tarih ve Bellek*, çev. Elif Ersavcı, İstanbul: İletişim Yayınları

YAZAR

Emre Tansu Keten

Gazetecilik eğitimi almıştır. Medya, iletişim ve kültür üzerine çalışmaktadır. Çeşitli dergilerde ve online mecralarda yazıları yayımlanmış, iki derleme kitaba makaleleriyle katkı sunmuştur. Yeni medya teknolojilerinin toplumsal, siyasal ve kültürel etkilerine kafa yormaktadır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BLACK MIRROR: MAKİNEDEKİ HAYALET ELEŞTİRİSİ VE ÖZGÜR İRADE SORUNU

FİGEN GÜNTÜRK

" *- Sinyal yüzünden mi böyleler?*"

" *- Sanmam. Onlar içten içe hep böyleydiler sadece kuralların değişmesini ve kimsenin karışmamasını istiyorlarmış!..*" *(1)*

Kuralların değişmesi ve kimsenin karışmaması toplumda etik açıdan rahatsızlık verici olaylara tepkisiz kalışımıza sebep olacak ise biz sadece örtük etik anlayışımızla yol bulmaya çalışıyoruz demektir! Yapılan eylemlerin insanların tepkisizliğinden güç alınarak yapılması günümüz sorununa teşkil etmektedir. Dizinin bu bölümünde yaşanan tepki (tepkisizlik) bütün toplumların en somut örneklerinden biridir.

E. Durkheim'e (2) göre insanın arzuları ancak bir dış denetim (toplumsal denetim) tarafından kontrol altına alınabilir. "Gereksinimler bakımından sınırı belirleyecek olan insan doğası değildir. Netice olarak, gereksinimler yalnızca bireye bağlı oldukları ölçüde sınırsız demektir. Her türlü düzenleyici dış güçten soyutlandığında, duyarlığımız kendi başına doyurulması olanaksız dipsiz bir uçurum gibidir." (3)

Ahlak yasası bir nevi akıl yasasıdır. Akıl sahibi olan özerk insan da bu yasa koyma gücünü kullanır! İnsanoğluna geçtiğinde kötülüğü görünür kılan etken; güçtür. Evet, yetkiler bize verildiğinde ahlaki kuralları yıkar, kayıtsız ve sessiz kalırız! İçgüdülerimizi zorbalıkla kullanır, irademizi göz ardı ederiz.

Schopenhauer'e göre diğer insanlara zarar vermek, aslında bir bakıma kendine zarar vermek anlamına gelir. Tüm ahlakın temelidir bu. Eğer seni öldürürsem, hepimizi birleştiren yaşam gücünün bir parçasını yok etmiş olurum. Kişi bir başkasına zarar verdiğinde bu, bir yılanın dişlerini kendi etinin içine geçirdiğini bilmeden kendi kuyruğunu ısırmasına benzer. Dolayısıyla Schopenhauer'in öğrettiği temel ahlak, merhamet ahlakıdır.

Felsefenin yıllardır konusu olan "özgür irade" meselesi, kuşkusuz sinirbilimin en ilgi çekici ve heyecan verici araştırma alanlarından birisidir. İrademizin herhangi bir hayvanınkinden daha fazla özgür olmadığını, sadece karar alma "algısının" daha kapsamlı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

işlediğini, dolayısıyla "kontrolü daha fazla elimizdeymiş" gibi hissettiğimizi gösteriyor.

Özgür Bir İradeye Sahip Miyiz?

Kierkgaard (4) insanı ayıran özelliğin aklı değil irade olduğunu söyler.

Bedensel varoluşumuzun dolaysız dışavurumu olan içgüdülerden farklı olarak irade ya da istenç dediğimiz şey yalnızca insanda vardır. İrade içgüdüden farklı olarak akılsal bir dolayımı gerektirir. Açlık, susuzluk, cinsellik, tehlikelerden sakınma gibi temel içgüdülerimiz bizim için zorunlu ve bizi hayata bağlayan içgüdülerdir. İnsanın bu içgüdüleri iradeye dönüştürmesi, onları uzun ve kısa süreli toplumsal ve doğal sonuçlarını düşünmeden tatmin etmekten vazgeçmesi ve gerektiğinde erteleyebilmesiyle ilgilidir. İnsan bu içgüdülerini vahşi ve yabani bir şekilde değil, uygar bir şekilde giderebildiği oranda bir irade gösterebilir. İnsan ancak özgür olduğu sürece ve özgür iradesiyle ahlaki bir özne olabilir. Böyle bir özgür iradeye sahip olabilmek için, öznenin bilinçli bir akılsal düşünme yetisine sahip olması gerekir. Vicdan ise insanın ahlaki iyi ve kötüye dair içsel duygu ve düşüncesine işaret eder. Nietzsche'nin deyimiyle eylem ve vicdan genellikle uyuşmazlar. Eylem, ağaçtan ham meyveleri toplamak isterken, vicdan onları gereğinden çok olgunlaşmaya bırakır, ta ki yere dökülüp ezilinceye kadar.

İnsan kendisini belirleyen nesnel gerçekliği bilinçli bir akılsallıkla kavradığında özgürleşir. Vicdan ahlaki normların, genelin değerlerinin bireysel özneden özümsenmiş olması oranında ortaya çıkabilir. McDougall (5) 1908'de bütün insan davranışlarının içgüdüler ile açıklanabileceğini savunarak yarım düzine kadar içgüdüden oluşan bir liste hazırlamıştır. 1920'lere gelindiğinde, 10.000'e yakın insan içgüdüsü listelenmişti. Aslında her davranışı bir içgüdüye bağlamak herhangi bir şeyi açıklamamaktadır. Aynı zamanda, bu bakış açısı bir kısır döngüdür "A. neden düşmanca davranıyor? Çünkü saldırganlık içgüdüsü var. Saldırganlık içgüdüsü olduğunu nereden anlıyoruz? Çünkü düşmanca davranıyor" düşünce zincirinde olduğu gibi.

Sartre'a göre insan ne yapacağını seçmesinden sorumluysa yapmayı istediği şeyi tasarlamasından da sorumludur. İnsanın yapmaları onun tercihleriyle ilgilidir yoksa tercih etmesi gerçeklerle ilgili değil. İnsan bunun için bir ahlak varlığı olmaktan ziyade trajik bir varlıktır.

Kant'ta özgürlük irade özgürlüğü olarak belirlenir ve hatta dünyada iyi iradeden daha üstün hiçbir şeyin olamayacağı vurgulanır. Sartre için ise özgürlük iradeye ait değil insana aittir. Yani özgür olan irade değil insandır. İrade bu anlamda insandaki özgürlüğün halinden başka bir şey değildir. Sartre "irade yalnızca insanın ilk özgürlüğünün görünüşe çıkışıdır." der.

Nedir Bu Makinedeki Hayalet?

Dünya, belli bir yer işgal eden büyük bir makine olarak düşünüldüğünde makinenin bütününün, Tanrı tarafından koyulan yasalara göre hareket ettiği kabul görür. Fiziki dünyadaki her bir hareketin nedeni Tanrı'dır. Dünya benim benliğimin kuruntu ve düşlerinden ibaret olmamalıdır ve öznelliğimin ötesinde bir nesnellik taşımalıdır. Descartes'e göre, böyle bir nesnelliğin ilk belirtisi ve gerçek zemini Tanrı düşüncesinde aranmalıdır.

İnsanın iki temel yetisinden biri olan irade, şeylerin var olduklarını ve onlara ait olduğu düşünülen nitelikleri tasdik ya da inkar eder. Bu yeti insana Tanrı tarafından verilmiştir. İnsandaki irade yetisinin sınırı söz konusu olamaz.

Makinedeki Hayalet Eleştirisi

Antik zamanlardan beri tanımlanan, beynimizi bir makinaya benzetirsek onu kontrol eden bir "üst yapı" (ya da Antik Yunan'da tanımlandığı şekliyle "makinedeki hayalet") bulunmuyor. Beynimiz, iç ve dış uyaranlardan gelen milyarlarca veriyi sürekli işleyen bir işlemci gibidir. Her şeyin kontrolünün elimizde olduğunu hissediyoruz ve bizden daha düşük zeka seviyesinde olan hayvanların "otomatik makinalar gibi davrandıklarını" varsayıyoruz. Halbuki bizden 2 kat zeki bir varlık var olsaydı, bizim tüm karmaşık davranışlarımız da ona "otomatik bir makina gibi" gelecekti.

Gabriel Kreiman (6) özgür irade konusundaki bakış açısını şöyle açıklar; ben de çağlar boyunca sorulagelen şu sorunun yanıtı ile ilgiliyim. Kararlarımız gerçekten özgür mü? Bu konuda benim görüşüm biraz uç noktada. Bence özgür iradenin özgür hiçbir yanı yok. En sonunda sadece fizik ve matematik kurallarına uyan nöronlar var. "Karar verdim" demek istiyorsanız buyurun deyin; sonuçta bu kullandığımız bir dil. Ancak içeride makineyi yöneten bir tanrı yok, yalnızca tetiklenen nöronlar var.'

Johns Hopkins Üniversitesi'nden felsefeci Hilary Bok'a (7) göre; seçimlerimizin, beyinde meydana gelen herhangi bir olay da dahil olmak üzere birer öncül nedeni olabileceği olgusu; sinirbilimciler bu-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

nun nasıl olduğu konusundaki ayrıntıları ortaya çıkarmaya başlamadan çok önce bizlerin aklına zaten gelmişti. Özgürlük illa ki makineyi içeriden idare eden bir hayaleti gerektirmiyor. Sinirsel devrelerimizin bize seçenekleri değerlendirme ve doğru olanı seçme yetisi verdiği gösterilebilirse hala özgür irademiz olduğundan söz edilebilir.

Tragedya nin babası sayılan Aiskhylos (8) insanların kendi yaptıklarından dolayı cezayı hak ettiklerini söyler.

Black Mirror: Determinist Bakış

Determinizm, her olayın bir nedeni olduğunu, gelecekte olup bitecek olan her şeyin, en azından ilke olarak öngörülebilir olduğunu ileri sürer. Hiçten hiçbir şeyin çıkmayacağı ya da hiçbir şeyin mutlak olarak yok olup gitmeyeceği ilkesiyle, hiçbir şeyin koşulsuz bir biçimde ve düzensiz olarak ortaya çıkamayacağı ilkesinden meydana gelen bir görüş olarak determinizm, her şeyin kendisinin dışındaki başka bir şey tarafından yasalara göre belirlendiğini iddia eder. Felsefe bağlamında, ahlakın kapsamına giren seçimler de dahil, bütün olayların özgür iradeyi ve insanın başka türlü davranabilme imkanını kabul etmeyen birtakım önceden varolan zorunlu nedenler zincirinin zorunlu olarak belirlediğini savunan teoridir.

Laplace'a (9) göre, evrenin bugünkü durumu, önceki durumunun bir sonucu ve bundan sonraki durumunun ise bir nedenidir. Determinizmin köklerini Thales'e kadar uzatmak mümkündür. Gerçekte evrenin temel ilkesi olarak Thales su'yu, Anaksimandros "aperion=bilinmez"i, Anaksimenes havayı, Herakleitos logos'u tüm oluşu düzenleyen unsur olarak alır. Yine Empedokles'in "dört unsur"u (su, hava, toprak ve ateş), Demokritos'un atomu, Aristoteles'in ilk hareket ettirici ilkesi, Stoacıların evrensel logos'u birer belirleyici olarak düşünülür. Spinoza panteist bir anlayışa ulaşırken, bütün evrende kesin bir determinist düzenin bulunduğunu savunur. Ona göre, düşüncelerimiz, eylemlerimiz, toplumsal davranışlarımız genel bir düzene, belli ölçüleri olan bir düzene uyarlar ki, bu bakımdan yaşadığımız evrende özgürlük diye bir olgudan sözedilemez. Gerçekte "determinizm" terimi 1820 yıllarında bir makinenin çalışmasını anlatmak için kullanılmıştır. İnsanın bütün eylemleri, davranışları, düşünce, duygu ve hatta sezgileri bile nedensellik ilkesi gereğince önceden belirlenmiştir. Yani insanın eylemleri, düşünceleri, sezgileri vb. kendilerini oluşturan şartlar tarafından belirlendiği için, bir irade özgürlüğünden ve özgür seçimden söz edilemez.

Determinizmin alt kategorilerinden biri olan psikolojik determinizm şöyle bir açıklama yapar. İnsan davranışları ve eylemleri değişmez ilkelere veya

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yasalara bağlı olduğu gibi aynı zamanda zorunludur. Öyleyse insan özgürlüğünden, insanın özgür iradesinden ve özgür seçiminden de söz edilemez. Determinizm, her olayın bir nedeni olduğunu, gelecekte olup bitecek olan her şeyin, en azından ilke olarak öngörülebilir olduğunu ileri sürer. Modern Dönem'deyse benin merkeze alınması, insanın sınırlarını bilmemesi değil bildiği halde kabul etmemesi anlamına gelmektedir.

Antik dönemin cehennemi *colosseum* (10) empati yoksunu, izlediği acıdan haz alan insan iken, modern dönem cehennemi kara ekranlar ve empati yoksunu, izlediği acıdan haz alan insan. Demek ki insan doğası değişebilir bir şey değil! Medeniyetlerin, araçların gelişmişlik seviyesi ilerlerken insan doğasının karanlık kısmı buna paralel azalmıyor ve karanlık yönümüz bir şekilde devam ediyor. *Black Mirror*'un insan karakter analizi buna denk düşüyor. Bizi yine bir kısır döngü sorunu sarıyor. Özgür irademiz var mı, davranışlarımızı neler tetikler ve nedenleri nedir, yaptıklarımızdan sorumlu muyuz, davranışlarımızdan sorumlu değil isek kimi veye neyi sorumlu tutmalıyız?

Olasılıklar evreni nefes kesicidir; beynimizi anlarsak, belki de tüm evreni anlayabiliriz.

Dipnotlar:

(1) Black Mirror: 1. sezon (White Bear) 2. bölümünde; insanların hipnotize olmuş gibi olaylara tepkisiz kalışına ve telefonla kaydedilişine getirilen eleştirel açıklama.

(2) E. Durkheim: Fransız sosyolog. Sosyolojinin kurucularındandır.

(3) E. Durkheim; İntihar, Pozitif Yayıncılık, Çev: Z.Zühre İlkgelen, 2013, s:283.

(4) Kierkgaard: Varoluşçuluk akımının kurucusu kabul edilen Danimarkalı filozof ve teolog.

(5) McDougall: Davranışın içgüdü teorisi ile tanınan İngiliz psikolog.

(6) G.Kreiman: Harvard Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Boston Çocuk Hastanesi'nde sinirbilimci. Özgür iradede nöronların etkili olduğunu savunur ve son çalışması özgür irade nöronunu aramak üzerinedir.

(7) Hilary Bok: Johns Hopkins Üniversitesinde felsefe profösörü. Araştırma alanları etik, biyoetik ve özgür iradedir.

(8) Aiskhylos: Antik Yunan oyun yazarıdır.

(9) Pierre-Simon Laplace: Fransız matematikçi ve gökbilimci.

(10) Colosseum: Roma da bulunan bir Amfitiyatrodur. Komutan Vespasianus tarafından MS 72 yılında yapımına başlanmıştır. Gladyatör veya hayvan dövüşlerinin yapıldığı Kolezyum bir arenadır.

Kaynakça:

CEVİZCİ, Ahmet; On Yedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi, Asa Kitabevi, 2007.

DENKEL, Arda; Bilginin Temelleri, Doruk Yayınevi, 2003,

SCHOPENHAUER; Okumak-Yazmak-Yaşamak Üzerine, Say Kitabevi, Çev: Ahmet Aydoğan, 2015.

NİETZSCHE; Tan Kızıllığı, İmge Kitabevi, Çev: Hüseyin Salihoğlu ve Ümit Özdağ, 2014.

NİETZSCHE; İyinin ve Kötünün Ötesinde, Oda Yayınları, Çev: Elif Yıldırım, 2013.

DURKHEİM, Emile; İntihar, Pozitif Yayıncılık, Çev: Z.Zühre İlkgelen, 2013.

YAZAR

Figen Güntürk

Araştırma alanları din felsefesi, tarih felsefesi ve varlık üzerinedir. Dinler tarihi ve varoluşçuluk ilgisini çekmektedir. Sanatduvarı sitesinde sanat içeriği ile ilgili makaleleri yayımlanmıştır. Başta psikoloji ve felsefe kitapları olmak üzere polisiye romanlarından hoşlanmaktadır. Spor ve resim yapmaktan hoşlanır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

AYRILMA-BİREYLEŞME İÇİN BİR AĞIT: ARKANGEL

REMZİ OĞULCAN ÇIRAY*

Black Mirror'un 4. sezon 2. bölümü olan ve henüz ismiyle bile çocuk gelişimi ya da ruh sağlığı alanında çalışan profesyonellerin ilgisini çekmeyi başarabilen çarpıcı bir yapım "Arkangel". Dizinin toplumsal kırılmalara değindiği teknolojik distopik evren anlatımının dışında kişiler arası ilişkiler ve onlar üzerinden kurgulanmış, kökensel travmalara kadar inen psikodinamik açıdan yüklü ender bölümlerinden de biri aynı zamanda. Bölümün detaylı analitik incelemesi yapmadan önce bölüm hakkında kısaca bilgi vermekte fayda var.

"Arkangel" kelime manası olarak baş melek anlamına gelmektedir. Koruyucu melek anlamında da kullanılmakta ki dizideki atfı da bu yönde. Dizide bir çocuk koruma programı olarak tanıtılan "Arkangel", Marie isimli bir annenin kızı Sara'yı bir çocuk parkında kaybettikten ve yoğun bir korku yaşadıktan sonra programa dahil etmesiyle başlar. Kızının beynine takılan bir çip ve buna yüklü bir program sayesinde Marie elindeki tabletten kızının nerede olduğunu, kimlerle zaman geçirdiğini, ne hissettiğini görebilmekte, hatta gerekirse müdahale edebilmektedir. Örneğin bir köpeğin yanında geçerken kaygı düzeyi yükselen kızının köpeği görmesini ve sesini duymasını sansürleyebilmektedir. Zamanla Sara büyür ve genç bir kız olur. Yine öğreniriz ki bu uygulama belli problemler ve etik sorunlar nedeniyle Avrupa'da yasaklanmıştır. Ancak bir kez takıldığında tekrar çıkarılamayan bu çip Marie tarafından Sara'nın onayı olmadan kullanılmaya devam eder. İşler bir süre sonra öyle bir noktaya gelir ki, Sara Marie'nin kendisini kontrol ettiği tabletle annesini öldüresiye döver. Üstelik bunu yaparken kaygı düzeyi yükseldiğinden, tıpkı ilk sahnelerde köpekten korktuğunda olduğu gibi, annesinin sesi ve görüntüsü program tarafından sansürlenmiştir. Sara kontrolsüz bir şekilde zarar verdiği annesini kanlar içerisinde bırakarak bir yabancının arabasına biner ve sekans sonlanır.

Hikayede ilk dikkat çeken şey annenin kızı ile yaşadığı yoğun sorunlu simbiyotik ilişkidir. Kızını üç yaşındayken parka bebek arabasında getirmesiyle ayrılmayı sağlayamamış sorunlu nesne ilişkileri hemen dikkat çeker. Kernberg'in nesne ilişkilerine göre normal otistik (yaşamın ilk 1 ayı) ve normal simbiyoz dönemde (2/6 ay) ayrışmamış, yapılanmamış kendilik tasarımları mevcuttur. Bu evrelerin sonunda iyi

*Arş. Gör. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Çocuk Psikiyatri Anabilim Dalı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ve ödüllendirici nesne, iyi ve ödüllendirici kendilik tasarımları oluşmaktadır. Simbiyotik evrede iyi nesne ve iyi kendilik, çocuğa göre doyurucu, besleyici, seven ve ödüllendirendir. Kötü nesne ve kötü kendilik tasarımları ise engelleyici, sıkıntı veren duyguların kendisidir. Anne ile simbiyotik bu evre normal gelişimin bir parçasıdır. Anne ile bağlanmanın da temellerini atar. Ancak çocuk yürümeye ve özerkliğini kazanmaya başladığında annenin yanından uzaklaşmaya başlar. Anne artık çocuğun bedeninin bir parçası değil çocuk için sadece ihtiyacı olduğunda döneceği bir güvenli üstür. Bu ayrılma-bireyleşmenin temelini oluşturur. Çocuğun dünyayı keşfetmesi ve gerekli olduğunda tekrar güvenli üsse dönmesi (yeniden yakınlaşma) ve en sonunda tamamen özerkliğini kazanması ile ilk ayrılma-bireyleşme tamamlanmış olur. Marie ise güvenli üs olmanın (her ne kadar kendisinin öyle olduğunu düşünse de) çok daha gerisinde Sara'nın yürümesine yani ilk ayrılmayı gerçekleştirmesine bile izin vermemektedir. Bu biliş, daha çok travmaya uğrayan bireylerde görülen yanlış inançların bir projeksiyonu. Marie –kesin olmamakla birlikte– bir travma mağdurudur. Dünyanın çok tehlikeli olduğu alt bilişi onu yutan anne olarak kendini konumlandırmaya itmiştir. Bölüm boyunca babanın adı hiç geçmez. Tek kelime bile bahsedilmez. Ve daha sonra bahsedeceğimiz Sara bir erkek arkadaş edindiğinde verdiği tepkilerden de romantik ilişkilerinde büyük bir sorun yaşadığı belki de travmasının kaynağının bu olduğu düşünülebilir. Bu, Sara için bir ödipal fiksasyona yol açabileceği gibi annenin kendi nesne tasarımlarını çarpıtmış görünmektedir. Anne kızını öylesine içselleştirmiştir ki beden sınırı ve düşünce sınırı birbirine karışmıştır. Kendisini projekte ettiği karşı bedende benliği korumaya çalışmaktadır. Bebeklikten beri olmayan baba ve annenin yarattığı diyadik sistem üçüncüye olanak vermez. Ayrıca ilk dakikalarda Sara'da otizm düşünüldüğü söylenmektedir. Sara'nın otistik dönemde kalmış olduğu, annenin tutumları yüzünden çok arkaik bir noktada gelişiminin kaldığı özellikle verilir. Yetersiz anne "yeterince iyi anne" olamamaktadır. Marie-Sara arasındaki ilişki aşırı anksiyöz bir patern gösterir ve bağlanmayı bozmaktadır. Bebekler doğumdan itibaren hoşnutluk veren uyarana tepki vermeye yatkın bir kodlamayla doğarlar, hoşnutsuzluk veren uyarana ise tepki gösterilir. Annenin temel görevi ise hoşnutluk durumu ile hoşnutsuzluk arasındaki duyguları düzenlemektir. İlk dönemde özellikle annenin yüz ifadesi bebek için en önemli uyarandır. Anne-bebek arasındaki uyum da bu ilişkiden şekillenir. Yani ilk bakışma sonraki ilişkiler için de önemli bir prediktördür. Allan Schore, duygu düzenlemeyi bağlanma kuramını temel alarak açıklamıştır. Yani bağlanma aslında duygu düzenleme anlamına gelir. Bu ikili etkileşimde bebekten gelen sinyalleri annenin içselleştirmesi ve uygun yanıtlar verilmesi "duygu düzenleme" olarak tanımlanabilir. Bebek de bu duygu düzenleme işlevini içselleştirir ve sürekli hale getirir. Çocuk gelişiminde emosyon regülasyonu [duygu düzenleme] çocuğun özgüveni ve sağlıklı bir kendilik oluşturması için çok önemlidir. Çocuk orada bir anne olduğunu bilerek keşfetme davranışı sergilemelidir. Kendi korkularını ve kaygılarını yatıştırmayı öğrenmelidir. Sara bunlardan yoksun büyümektedir. Duygularını, öfkesini kontrol etmekte zorlanmaktadır. Büyüdüğünde de aslında annenin yeterli ebeveynlik yapmadığını Sara'nın riskli cinsel davranışlarından görürüz. Marie, Sara'nın kendi sınırları içerisinde müdahale etmez, meyve suyuna ertesi gün hapı atarak bedeninin içine girerek müdahale etmeye devam eder.

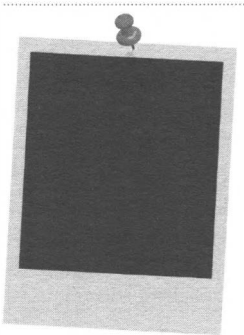
Ergenlikle birlikte ikinci ayrılma bireyleşme başlar. Blos'un ortaya attığı bu kurama göre ergenlikte artık çocuk bir birey olmaktadır. Aileden ayrılma, arkadaşların ailenin yerini alması, bir zümreye dahil olma ve kendini büyük grup kimliğiyle tanımlama ve kimlik arayışı baş gösterir. Bu evrede genç hem toplumsal hem cinsel hem de bireysel olarak "ben kimim?" sorusunun cevabını arar. Aileden ayrılma sancılı olabilir. Ergen bunu sık sık aile ile tartışarak yapar, ailenin onu artık anlamadığını düşünür. Romantik ilişkiler ve arkadaş ilişkileri ön plana geçer. Nitekim Sara ergenlik döneminde bir erkek arkadaş edinir. Anne bunu kabullenemez. Tepki gösterir. Öyle ki Sara'nın vücuduna ondan habersiz müdahale ederek hatta kızının ilk cinsel deneyimini izleyecek kadar Sara'ya yapışıktır. Yeterince iyi olamayan anne ve çocukluktan beri aslında "üzerine düşülerek" ihmal edilen kızı arasında korkunç bir ayrılık meydana gelir. İhmale duyarlı güçsüz kendilik tasarımlarıyla ihmal eden, "kendisini koruyamayan" nesne tasarımına karşı bitmeyen bir öfke eşlik eder. Düşük ego gücü, çocukluğundan beri öğrenmemiş olduğu duygu regülasyon problemleri ile ikinci ayrılma bireyleşme yoğun bir şiddetle, ödipte olmayan baba yerine geçen erkek arkadaş ve babadan kıskanılan ve katledilmek istenen anne imajları ergenlikte yeniden açılan ödip ile gün yüzüne çıkar. Sara annesini öldüresiye döver. Erkeğine kavuşur (preödipten-ödipe geçiş), ikinci ayrılma bireyleşme tamamlanır. Sara annesini döverken görüntü filtrelenmiştir. Sonrasında annesine yaptıklarını görmesine rağmen yardım çağırmaz. Anlarız ki hostilite ayrılabilmenin tek yolu olmuştur.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ayrılma-bireyleşmeyi ayrımlaşmadan ayırmak gerekir. Ayrımlaşma; kendiliğin nesnelerden, örneğin anneye bağımlı bir kişinin anneden ayrışması, kendisini ve benliğini bulması anlamına gelmektedir. Ergenlikle birlikte selfe (kendiliğe) farkındalık arttıkça bu arayış ve ayrımlaşma hızlanır. Aslında kimliğin gelişmesinde ve kendiliğin bütünleşmesinde ayrımlaşma ön koşuldur. Dürtü-duygu-düşünce gibi benliğin farklı komponentlerinin [bileşenlerinin] kendi aralarında da ayrımlaşmaları, yapısal bir düzen almaları ve örgütlenmeleri gerekir. Ergenlerin sık sık kullandığı "duygularım karışık, kafam yerinde değil" gibi cümleleri ergenlik dönem sorunlarına işaret etmekle birlikte aynı zamanda henüz tam oturmamış ego içi dağınık bir organizasyonu da göstermektedir. Ergenlikte dürtülerin hızla şiddetlenmesi ve düşünce ile farkındalık düzeyinde yetersiz maturasyon [gelişim] bu organizasyonun oturmasını güçleştirir. Buradan da anlaşılacağı gibi herhangi bir öğenin aşırılaşması ego bütünlüğü ve ego gücünü zedeleyebilir. Örneğin cinsel dürtülerin baskın hale gelmesi ergenin kendisini ve tüm arzularını, hatta kendisini ifade şeklini dahi bu yönde etkileyebilir. Tüm davranışlar artmış cinsel dürtülerin maskesi altında olabilir. Sara ilk kez erkek arkadaşıyla riskli bir cinsel birliktelik yaşarken cinsellik arıyor gibi görünmekle birlikte yakınlık istemektedir. Sevgi, ilgi vb. istekler cinsel bir etkinlikle dışarı vurulabilir. İlişki sırasında korunmak istememe, etrafında fanus ile büyümüş bir genç için kurtuluşa atılmış bir adım olabilir. Bütün bunlar kimliğin gelişmesi için bir dizi sürecin parçasıdır. Pregenital ya da genital sorunlardan birinde takılmak kimlik gelişimini olumsuz etkileyecektir. Nitekim gelinen noktada preödipte ve ödipte aşılamayan pek çok sorun nedeniyle Sara ters kimlik geliştirmiştir. Anne en büyük korkusuyla travmatik şekilde yüzleşmiştir. İçine aldığı kızı ondan ayrılmış ve tam da simbiyotik ilişkinin alegorik anlatımı gibi beninden parçalar feda ederek kızının bireyleşmesini izlemiştir.

Teknik anlamda kurguda eksiklikler olması, yönetmenlik ve filmografi açısından eleştirilmesi ve genel kanı olarak diğer *Black Mirror* bölümleri yanında sönük kaldığı söylenmesine karşın "Arkangel" psikanalitik açıdan yoğun ve belli ki isim seçiminden başlayarak çalışılmış bir senaryoya sahip. Bölüm, çevrenizde de örneklerini görebileceğiniz ebeveynlerin, yıllarca terapi seanslarına gelen bazı bireylerin cesur bir şekilde aynalanması aslında. Bunları yaparken de çocuk gelişimi ve yetiştirilmesiyle ilgili önemli bir temel taşını hatırlatmaktan da çekinmiyor: Bırakın büyüsünler.

YAZAR

Remzi Oğulcan Çıray

Çocuk Psikiyatrisi ve psikiyatri alanlarıyla ilgilenmekte ve bu alanlarda çalışmaktadır. Aynı zamanda felsefe eğitimine devam etmektedir. Sinema, spor, felsefe, bilim özel ilgi alanlarıdır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

DİKKAT TABULAR YIKILIYOR! BLACK MIRROR VE KATILIMCI İZLEYİCİ KÜLTÜRÜNÜN İNŞASI

TAHSİN EREN SAYAR

Birkaç yüzyıl içinde hızla gelişen enformasyon araçları, kısa bir sürede insanların telgraf ve mektuplardan, akıllı telefonlar ve e-maillere geçmesini sağladı. Bu süre içerisinde yaşanan tüm gelişmeler birbirinin üzerine katarak ilerleyen ve bir öncekinin gelişmiş bir versiyonunu yaratarak karşımıza çıktı. Enformasyon araçlarının bu uzun serüveninde internet, şüphesiz ki günümüzün yükselen yıldızı oldu. Fakat internet öncesi dönemde özellikle 1950'li yıllardan bugünlere kadar gelen süre içerisinde kitleleri güçlü bir etki altına alarak adeta büyüleyen bir medya aracı olarak televizyon ön plana çıktı.

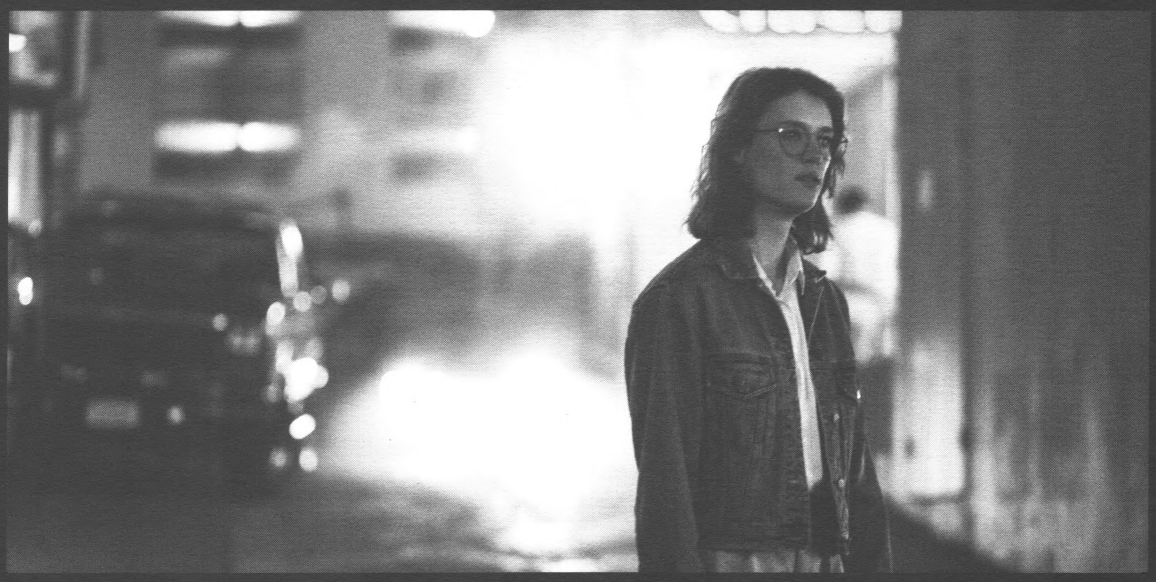
Televizyon öncesi dönemde özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında etkin olan radyo, propaganda ve kitleleri etki altına alma noktasında önemli bir işlev gördü. Bu dönemde Hitler Almanya'sının haberleşme sistemlerini etkin bir şekilde kullanması, halkı güçlü bir propaganda unsuruna maruz bırakma noktasında kritik görevler üstlendi. Radyonun görüntülüsü olarak hayatımıza giren televizyon ise ilk dönemlerde "tutmayacağı" kanısı hâkim olsa da kısa süre içerisinde kitlelerin vazgeçilmezi haline geldi. Ayrıca medya araçlarının etkileri, kitle iletişim kuramları bağlamında incelendiğinde de yapılan çok sayıda araştırma ile karşılaşılmaktadır. Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı'na kadarki dönemde izleyicilerin sadece verileni alan ve televizyonun etkilerini olduğu gibi kabul eden bireyler olduğu varsayıldı. Psikolog Elihu Katz ise bir tartışma başlatarak alandaki çalışmaların medyanın insanlara ne yaptığı sorusu üzerinde odaklandıklarını, oysa asıl sorulması gerekenin insanların medya ile ne yaptıkları olduğunu belirterek önemli bir noktaya dikkat çekti. Nitekim Katz'a göre insanların toplumsal ve psikolojik kökenli ihtiyaçları vardır. İnsanlar medyadan ve diğer kaynaklardan bu ihtiyaçlarını gidermek için birtakım beklentilere girmektedir. Ve medyaya maruz kalma neticesinde bu ihtiyaçlardan bazıları giderilir.

Televizyon İzleyicisinin Tarihsel Serüveni

Katz'ın bu yaklaşımı Kullanımlar ve Doyumlar'ın temelini oluşturmuştur. Bu yaklaşım bağlamında izleyicilerin artık daha seçici olduğu ve verileni belirli

*Araştırma Görevlisi, Yalova Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, İletişim Sanatları Bölümü

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kıstaslar doğrultusunda kullandığı savı ortaya atılmıştır. İngiliz Kültürel Okulu'ndan Stuart Hall ileriki dönemlerde bu yaklaşımı daha da geliştirerek anlamın önemine vurgu yapar hala gelmiştir. *Kodlama, Kodaçımlama*'da Hall, anlam olmadan tüketimin de var olmayacağına vurgu yapmaktadır. Hall, bu yaklaşımda izleyicinin daha etkin bir role büründüğünü ifade etmektedir. Bu etkinlik temelde egemen okuma, tartışmalı okuma ve karşıt okumadan oluşmaktadır. Egemen okumada izleyici televizyon tarafından verilen her türlü bilgiyi olduğu gibi alıp kabullenen bir yapıda bulunur. Tartışmalı okumada birtakım eleştiri mekanizmaları oluşturmaya çalışsa da sonuçta kabullenen bir çizgide hareket eder. Muhalif okumada ise televizyon tarafından verileni hiçbir şekilde kabul etmez ve buna karşıt bir politika güder. Hall'ün bu yaklaşımı o dönemlerde büyük yankı uyandırırken David Morley, Hall'ün yaklaşımını değiştirecek başka çalışmalar gerçekleştirmiştir.

Amerikan halkı üzerine yaptığı incelemede Morley, "Family Television" araştırmasında her ailenin farklı izleme pratiği olduğunu ifade etmiştir. Morley, televizyon izlemede kararın genellikle erkekler tarafından verildiğini çünkü televizyonun erkekler tarafından daha yoğun bir şekilde takip edildiğini belirtmiştir. Sonuç olarak "Family Television", televizyonun ailenin değişik üyelerinin eğlenme etkinlikleri içindeki yerini, özel okunuş biçimlerini, programların seçiminde karar gücünün eşitsiz dağılımını, izlenme saatlerini ve değişik alıcı davranışlarını ortaya çıkarmıştır.

Başlıkta belirtilen katılımcı izleyici kültürünün aktarılması öncesi bu kuramsal bilgilerin verilmesinin birtakım sebepleri bulunuyor. Çünkü günümüzde oluşan interaktif seyirci yapısının temeli yukarıda yaşanan gelişmeler ışığında günümüze ulaştı. Televizyonun ortaya çıkmasıyla birlikte başlayan süreçte şüphesiz ki hiç kimse olayların bu noktaya geleceğini tahmin edemezdi. Fakat hem dünya genelinde yaşanan toplumsal ve siyasal olaylar hem de teknolojik gelişmeler insanların televizyona yönelik tutum ve davranışlarını güçlü bir şekilde değiştirdi. Günümüzde bu güçlü değişim halen devam ediyor.

İnternet İle Değişen İzleyici Alışkanlıkları

Dönemsel olarak incelendiğinde, internetin var oluş süreci ve günümüzde dünyanın büyük bir kısmında bilgi kaynağı olarak kullanılıyor olması, televizyonun izlenme sürecini de etkiler hale geldi. Geçmiş araştırmalar televizyonlara yönelik tutumlarda izleyicilerin 3 temel yaklaşımda hareket ettiğini göstermekteydi. Bunlar seçicilik, katılım ve faydadır. Günümüzde katılımcı kültürün gelişmesiyle birlikte 'medya yakınlaşması' dediğimiz yeni bir tanım ortaya çıkmıştır. Bu tanım, insanların medyayı kendi ellerine aldıklarında meydana geldiğini savunur. Yani yaşamlarımız, anılarımız, isteklerimiz medya kanallarından akarak gelir fakat bizler, seçimimizi istediğimiz anda istediğimiz doğrultuda gerçekleştiririz. (5) Bu yaklaşım bizleri insanların televizyon izlerken bir yandan internette başka bir bilgi aramaya oradan da televizyonda izlediğimiz program ile ilgili yorumlar yapabileceğimiz bir sürece kadar sürükler.

Böylesi bir dünya düzeninde Netflix platformu, ortaya çıkardığı interaktif yayıncılık sistemi ile yeni bir dönemi başlattı. Bu yeni dönemin en büyük yıldızlarından biri ise şüphesiz ki *Black Mirror* oldu. 2011 yılında yayın hayatına başlayan *Black Mirror,*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yayınladığı ilk bölümle tüm dünyada şok etkisi yarattı. Heyecan uyandıran ve insanlığın geleceği olarak adlandırılan teknolojik gelişmeler ve yapay zekâ sistemine karşı eleştirel bir bakış açısı yönelten *Black Mirror*, distopik bir bakış açısıyla işlediği bölümlerde genellikle gelişen teknolojilerin karanlık yüzünü izleyicilere gösterme amacı güdüyor.

Black Mirror'ın tüm bu eleştirel bakış açısına karşın ortaya çıkardığı yeni yaklaşımlar da ortaya çıkıyor. Bunlardan sonuncusu "Bandersnatch" bölümüyle hayatımıza giren 'katılımcı izleyici' kültürü üzerine düşünülmeye başlanması. Peki, başlıkta da belirtilen tabuların yıkılması meselesi ve yeni katılımcı izleyici kültürünün inşası süreci ne şekilde gerçekleşmiştir? Yazının ilk bölümlerinde belirtilen izleyici yaklaşımlarının önemi burada daha fazla hissediliyor. Nitekim pasif bir süreçten aktif bir sürece doğru yönelen izleyici kültürü günümüzde izleyicinin bizatihi kendi seçimini yapabildiği ve senaryonun sürecini kendi düşünce ve yaşantı tarzı doğrultusunda yönlendirebilmesine yani sonucu kendisinin belirleyebildiği bir noktaya doğru götürüyor.

Katılımcı İzleyici Kültürü ve Black Mirror

Katılımcı izleyici kültürünün inşası süreci tam olarak bu noktada başlıyor. Bu inşa sürecinde izleyici senaryoyu istediği doğrultuda yönlendirerek seçimler yapmaktadır. *Black Mirror* "Bandersnatch" ise bize tam olarak bu tanımın işlevsel sunumunu gerçekleştiriyor. "Bandersnatch"'te izleyiciler genç programcı Stefan Butler'ın bir kitabı video oyununa uyarlama sürecini izlemektedir. Fakat bu süreçte tıpkı kitapta olduğu gibi filmde de izleyiciler birtakım seçimler yaparak geleceği belirler hale geliyor. Netflix tarafından yayınlanan bu bölümde izleyicilere öncelikli olarak birtakım deneme seçimleri yaptırılmış daha sonra ise bölüm içerisinde yaptıkları seçimlerle birlikte senaryonun geleceğini inşa etme hakkı tanınmıştır.

"Bandersnatch" içerisinde yer alan seçimler elbette daha önceden belirlenen ve adeta bir ağacın dalları gibi oluşturulan 'seçkili' senaryolardan oluşmaktadır. Yani aslında seyirci belirlenen birtakım senaryolar üzerinden seçimlerini yapmaktadır. İlk başta düşünüldüğünde bu durum aslında yine belirli bir format üzerinden seyircinin verileni alması gibi görünse de derinlemesine bir inceleme yapıldığında bu yapımın izleyiciye yeni birçok hak ve özgürlük tanıdığı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Bu yenilikler, seçme, yönlendirme, düşünme, karar verme gibi mekanizmalardan oluşmaktadır. Nitekim Netflix resmi internet sitesinde bu durumu şu şekilde adlandırmaktadır: "İnteraktif içerik, Netflix deneyiminiz için sunulan eğlenceli ve yeni bir yoldur. İnteraktif içeriklerin her birinde, karakterler adına tercihler yapar ve hikâyeyi siz yönlendirirsiniz! Her bir tercih farklı bir maceraya kapı açar, böylece tekrar tekrar izleyebilir ve her defasında yeni bir hikâye görebilirsiniz.". "Bandersnatch" ile zirveye çıkan bu katılımcı izleyici kültürünün inşası, geleceğe yönelik bir takım ipuçları vermektedir. Bundan 20-25 yıl kadar önce sosyal medya mecralarının henüz ortaya çıkmadığı, World Wide Web'in kurulmadığı ve internet üzerinden etkin bir arama sisteminin oluşmadığı bir dünyadan günümüzde yapay zekâ teknolojilerinin konuşulduğu, akıllı bilekliklerin, cep telefonlarının ve asistan hizmeti veren sistemlerin var olduğu bir dünyaya geçiş yaptık. Böylesi bir dünyada interaktif yayıncılıkta da şüphesiz birçok gelişim meydana gelmeliydi.

İnternet teknolojilerinin her geçen gün geliştiği dünyamızda toplumsal yaşamdaki tercih unsurları kendi içerisinde değişimler yaşamaktadır. İnsanlar günümüzde hızlı tüketim dünyasının çarklarına ayak uydurmaya çalışırken diğer yandan bu değişimlerin birer deneği konumuna gelmektedir. Günümüzde sanal dünyanın oluşturduğu yeni kimlikler, insanlara sunduğu yeni yaşam formları ve her türlü tecrübelerimizin birtakım algoritmalar tarafından kaydedilir olması insanların bir tercihten diğer bir tercihe doğru hızlı bir şekilde yönelmesine neden olmuştur. Böylesi bir dünyada artık izleyiciler, klasik televizyon izleme alışkanlıklarında değişimler oluşturmaya başlamıştır.

X ve Y kuşağı halen belirli alışkanlıklar çerçevesinde televizyonları geleneksel izleme metotları içerisinde değerlendirse de Z kuşağı artık bu klasik yapıdan tamamen uzaklaştı. Bu uzaklaşma tabletlerle büyüyen nesillerin, Youtube fenomenlerini kendilerine kanaat önderi olarak gören gençlerin ve internette verilen her bilgiyi doğru ve kanun olarak kabul eden bir çağın yetişmesine olanak verdi. Böylesi bir ortamda ister istemez televizyon yayıncılık sistemi de kendisini belirli güncellemelerle seyirciye sunma çabasına girmek zorunda kaldı. Günümüzde ulusal birçok televizyon kanalı sosyal medya hesapları üzerinden yaptıkları yayınlar, Youtube hesapları üzerinden yayınladıkları videolar ile seyirciyi kendi belirledikleri çerçeve içerisinde tutmaya çalışıyor. Fakat oluşan yeni izleyici kültürü, bu durumun pek de kanalların istediği doğrultuda gitmeyeceğine yönelik ipuçları veriyor. Bu ipuçlarını iyi değerlendiren Netflix gibi platformlar günümüzde interaktiviteye vurgu yaparak izleyiciye tabiri caizse yeni "oyuncaklar" sunuyor. Bu dünyada seyirciler artık sosyal medyanın

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gücünü daha etkin bir şekilde kullanan, dünyadaki tüm gelişmeleri anında takip eden, kendi kararlarını verebilen, sosyal medya üzerinden yaptıkları yorumlarla insanların düşüncelerini etkileyebilen bir yapıya kavuştu. Böylesi bir dünyada pazarlama ve satın alma ilişkileri tamamen farklı bir boyuta ulaşarak artık izleyiciyi bilinçli bir özne konumuna oturttu. Bu bilinç dünyasında izleyicileri sürekli kontrol altında tutmak için yenilikler sunmak da elzem hale geldi.

"Bandersnatch"in sunduğu yenilik şimdilik seyircileri bu eksende iyi bir şekilde elde tutmaktadır. Fakat gelecek birkaç yıl içerisinde bu sistemin de kendisini geliştirememesi halinde yok olması muhtemeldir. Kim bilir belki de ileriki dönem katılımcı izleyici kültürünü daha gelişmiş bir forma kavuşturarak senaryoyu dahi doğrudan izleyicinin kendisinin belirleyeceği bir yapı oluşur. Yahut bu interaktif sistem içerisinde izleyiciler etkin birer seçiciler olarak senaryonun geleceğini internet üzerinden anlık belirlemeler ile gerçekleştirir.

Gelecekteki yaklaşımlar ne olursa olsun bundan sonraki süreçte izleyicilerin artık geri dönülemez bir özgürlük elde ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu özgürlük içerisinde seyirciler televizyon yayınlarını yönlendiren ve onları kendi istem düzlemlerine yerleştiren bir yapıda dünya yayıncılık sistemine yön vereceklerdir. Bu sistem içerisinde klasik televizyon yayıncılığı da kendisine düşen payı alıyor, alacaktır. Kendisini geliştirmeyen kanal ve yöneticiler yok olmaya mahkûm olurken dijitalleşmenin parlak gücünün farkına varanlar *Black Mirror* ve Netflix örneğinde olduğu gibi daha fazla kâr edecek ve yeni düzenin yönlendiricileri olacaklardır. Evet, artık tabular yıkılıyor ve yeni katılımcı izleyici kültürü gelecek yayıncılığın sahibi olmaya başlıyor.

Kaynaklar:

Yaylagül Levent, Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar, Dipnot Yayınları, 7. Baskı 2016, s. 73.

Hall Stuart, Kodlama, Kodaçımlama Medya ve İzleyici Bitmeyen Tartışma içinde, Derleyen Şahinde Yavuz, Vadi Yayınları, 1. Baskı 2005, s. 86.

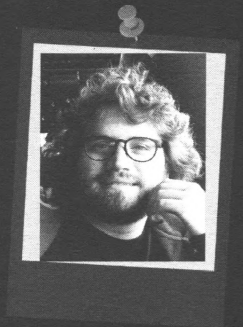
Mattelart Armand ve Michele, İletişim Kuramları Tarihi, Çev. Merih Zıllıoğlu, İletişim Yayınları, 8. Baskı 2016, s. 118.

Rubin Alan M. ve Perse Elizabeth M., Audience Acvitivy and Television News Gratifications, Communication Research, 1987 14: 58, s. 60.

Jenkins Henry, Cesur Yeni Medya Teknolojiler ve Hayran Kültürü, Çev. Nihan Yeğengil, İletişim Yayınları, 1. Baskı 2016, s. 37-38.

Netflix'teki İnteraktif İçerikler, https://help.netflix.com/tr/node/62526.

YAZAR

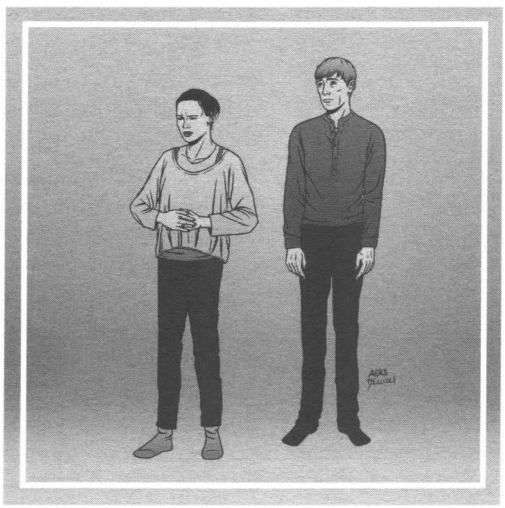
Tahsin Eren Sayar

Araştırma alanları yeni medya, sosyal medya, dijitalleşme ve gazetecilik üzerinedir. Bilgisayar oyunları ve sanal kimlik konuları ilgisini çekmektedir. Çeşitli akademik dergilerde makale ve bildirileri yayınlanmıştır. Ayrıca birçok akademik kitapta bölüm yazarlığı yapmıştır ve çok sayıda fotoğraf sergisine eserleri ile katılım göstermiştir. Polisiye ve bilim kurgu romanlarından hoşlanır. Boş vakitlerinde kitap okumak ve fotoğraf çekmekten hoşlanır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BLACK MIRROR - *BE RIGHT BACK*: "YİNE DE İNSAN"

SILA KASAROĞLU

Black Mirror 2011'de yayına başladığında, çarpıcı konusu ve her biri birbirinden sarsıcı antoloji niteliğindeki bölümleriyle çok büyük bir izleyici kitlesini bir anda kendine çekti. Bizleri bu distopik dünyaya bu kadar hızla alabilmesinin nedeni aslında dokunduğu konuların hiç de mümkün olmayan bir distopyaya ait değil, günümüzün sadece birkaç adım ötesinde duruyor olmalarıydı. Giderek gelişen ve hayatımızın her alanını kaplamakta olan teknoloji ve sosyal medya çağın en büyük sorunlarından biri olan yalnızlık problemini de körüklemiş oldu. Yalnızlaştıkça sosyal medyaya sarıldık, ona sığındıkça daha da yalnızlaştık. Öyle ki artık etrafımızda kanlı canlı insanların varlığına rağmen onlarla değil telefonumuzla iletişimde olmayı yeğler hale geldik. Yalnızlık öylesine büyük bir mesele haline geldi ki İngiltere'de geçtiğimiz yılın ocak ayında bir Yalnızlık Bakanlığı bile kuruldu. Bireyselleşme ve teknoloji bir kısır döngü evresine girdi ve maalesef hiç de içinden çıkılabilecek gibi de durmuyor. *Black Mirror*, birçok bölümü ile bizleri, bu döngünün bizi götürebileceği en uç noktalara doğru bir yolculuğa çıkardı. Bir zamanlar, gerçekleşmesinin imkansız olduğunu düşündüğümüz ancak, ortaya konan hayal gücüne duyduğumuz hayranlıkla izlemiş olduğumuz bölümler şimdilerde bizleri giderek bağımlı hale geldiğimiz sosyal medyanın ve teknolojinin gelebileceği en ürkütücü durumlarla yüzleşmeye çağıran bir mesajlar serisi haline geldi.

En ağır, en sarsıcı ve duygusal bölümlerden biri olan dizinin ikinci sezon birinci bölümü "Be Right Back", teknolojideki her türlü gelişmeye rağmen insanı ön plana çıkarması, insan olmanın gerekliliklerini ve önemini ortaya koymasıyla diğer bölümlerden ayrışıyor. Ağır bir kaybın acısıyla baş edemeyen bir kadının yapay zekaya sığınması fakat özlediği ve yokluğuna dayanamadığı adama burada da ulaşamaması anlatılıyor bölümde. Bir yandan bize bir insanı neyin insan yaptığını ve bizler için hangi özellikleriyle vazgeçilmez hale geldiğini sorgulatırken, bir yandan da en uç noktalardan birine gelebilmiş olan teknolojinin aslında bir insanın yerine geçmekte ne kadar da yetersiz kaldığını gösteriyor.

"Be Right Back", Charlie Brooker tarafından kaleme alınmış bir bölüm. Hikayeyi kısaca özetleyecek olursak, Martha kocası Ash'i bir trafik kazasında kaybediyor ve bu yasla mücadele etmeye çalışırken hamile olduğunu da öğrenmesiyle bir arkadaşının tavsiyesi üzerine yapay zekanın sunduğu çözümden medet umuyor. Bu yeni teknoloji önce Ash ile mesajlaşabilmesine sonrasında telefonla konuşabilmesine ve en nihayet fiziksel bir ilişki kurmasına imkan tanıyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ancak giderek gerçek fiziksel bir form alan bu teknoloji, ruhsal, duygusal ve düşünsel anlamda Ash olmaya, insan olmaya, bir türlü yaklaşamıyor. Giderek daha sahte bir hal alan bu durum, Martha'nın onu tavan arasına kaldırması ve sadece kızı doğduktan sonra onunla iletişim kurabilmesi için zaman zaman hayatına bir misafir gibi davet etmesiyle sonlanıyor.

Sahneleri, felsefi, sosyolojik, psikolojik ve sinematik olarak incelediğimizde çok boyutlu bir hikaye çıkıyor karşımıza. Bölüm, Martha ve Ash çiftinin sıradan bir günüyle açılıyor ve bir süre ilişkilerine şahit oluyoruz. Aşk dolu, çok daha önemlisi birbirlerinin eksik fazla her şeylerine alışmış, birbirlerinin yanında oldukça rahat bir çift izliyoruz. Asıl meseleye gelmeden önce bu rahatlığı görmemiz ve Ash'in karakterini tanımamız bölüm için oldukça önem arz ediyor. Çünkü daha sonra sistemin onu ne ölçüde taklit edebildiği ve gerçeklik duygusunun nerelerde yitirildiği sorularının cevabı bu ilk sahnelerde yatıyor. Aynı zamanda bu sahnelerde Ash'in anlattığı ve hikayede çok önemli bir konuma gelecek olan bir anısını dinliyoruz. Ash, hemen hemen hepimiz kadar ya da belki biraz daha fazla 'sosyal medya bağımlısı'. Gözlerini telefonundan ayıramıyor ve çoğunlukla söylenenleri fark etmiyor bile. Bir çocukluk fotoğrafını internette paylaşıp insanların bunu çok komik bulacaklarından bahsediyor. Oysa bahsi geçen fotoğrafla ilgili anı komiklikten çok uzak. Ash, erkek kardeşinin ölümünden sonra çekilen bu fotoğrafta annesinin isteği üzerine gülümsüyor. Ancak bu gülümseme sahte bir gülümseme. Martha, en azından annesinin gerçek sandığını söylediğindeyse, "Belki bu daha kötüdür." diyerek karşılık veriyor. Daha sonra, erkek kardeşi ve babası öldükten sonra onlara ait her şeyin annesi tarafından tavan arasına kaldırıldığından bahsediyor ki; bu da bölümün ilerleyen kısımlarında önemli bir yer edinecek bir olgu olarak karşımıza çıkıyor.

Bölüm, özellikle bir insanı neyin insan yaptığını ve o insan hakkında gerçekten neyi sevdiğimizi sorgulatmasıyla bizi derinden sarsmakta. Gerçek Ash ve Robot Ash'in arasındaki temel farkları incelersek, aslında bunların çok küçük görünen ama biz insanlar için dünyalar değerinde şeyler olduğunu görüyoruz. Robot Ash, tıpkı gerçeği gibi komik, sarkastik ve dalgın. Cümleleri tam da onun kuracağı şekilde kuruyor, onun soracağı soruları yöneltip, onun esprilerini yapıyor. Ancak sosyal medyada paylaşmadığı şeylere ait bir bilgisi yok, bazı deyimlerin ne anlama geldiklerini dahi bilmiyor. Anıları var ama internete açmadığı dünyasına ait bir geçmişi yok. Bir süre sonra olabildiğince 'yaşayan' bir fiziksel forma sahip oluyor ancak ne yemek yemeye ne de uyumaya ihtiyaç duyuyor. Sevişebiliyor ancak cinsel bir dürtüsü yok ve Ash'in bu konuda sosyal medyada herhangi bir paylaşımı olmadığından, kendi arşivindeki tek kaynak olan pornolardan yararlanıyor. Bölümün başında gördüğümüz çabuk ve monoton sevişmenin yerini dur durmak bilmeyen, farklı bir deneyim alıyor. Bunun yanı sıra, fiziksel bir forma girdikten sonra adeta üçüncü bir kişiymiş gibi izliyoruz Ash'i. Gerçek Ash'ten sonra telefonla mesajlaşıp konuştuğu Ash ikinci, vücut bulmuş hali ise üçüncü farklı bir insan hissi yaratıyor. Giderek adapte olmakta daha çok zorlanmamız sağlanıyor. Görsellik haliyle daha inkar edilemez de olsa, aslında bize de Martha'ya da daha sahte ve daha yabancı hissettiriyor. Yetmezmiş gibi sürekli olarak dokusu, hücreleri ve yaratılışı hakkında konuşması da bu yabancılaşmayı misliyle katlıyor.

Bu farklılaşmaların Martha'yı bir kopuş noktasına sürüklemesi çok sürmüyor. Robot Ash'e uyumasa bile en azından uyuyormuş gibi yapmasını söylüyor fakat hemen sonra gerçek olmadığının farkında olduğu için daha çok sinirleniyor. Sürekli kavga çıkarmaya çalışırken görüyoruz Martha'yı. Çünkü içten içe duygusal bir tepkiye muhtaç; bu bir öfke patlaması dahi olsa. Birçok defa "Ash böyle yapmazdı." dediğini duyuyoruz. Robot Ash'i evden kovduğundaysa tüm gece bahçede dikildiğine şahit oluyoruz. Aslında o da bir tutsak, aktive edildiği yer olan evin banyosundan 25 metre öteye gidemiyor. En sonunda Martha oldukça güç bir karar vererek Robot Ash'i bir uçurumun kenarına götürüyor ve atlamasını istiyor. "Bu adil değil." diye bağırıyor. Ash'i kaybettiği noktaya bir geri dönüş yaşıyor aslında. Her şeyden kötüsü ise onu bir kez daha kaybedecek olması ve bu kez katilin kendisi olacak olması.

Bölümün başında dikkat çektiğimiz gerçek ikilinin sahnelerine dönecek olursak, iki Ash arasındaki farklar konusunda çok önemli iki noktayı belirtmek gerek. Açılış sahnesinde arabada çalan "If I Can't Have You" hem genel olarak bölümün tüm atmosferini ve tonunu kurarken, daha da önemlisi Martha'nın bile Ash hakkında bilmediği bir gerçeği ortaya çıkarıyor: Bee Gees grubunu seviyor olması. Ash'i "How Deep Is Your Love" şarkısını ezbere söylerken görüyoruz, uçuruma giderlerken ise aynı şarkının çalmasıyla Robot Ash şarkı hakkında olumsuz bir yorum yapıyor. Bir başka önemli nokta ise, çocukluk resmi hakkındaki anı. Ash'in annesi hakkında konuşurlarken, gülümseyişinin gerçek olduğunu sanmasının belki de daha kötü olduğunu söyleyen Ash, sanal haliyle aslında tam da bu hikayenin bir yansıması. Her şeyi sahte ve sonunda Martha bunları gerçek olarak algı-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lamasının çok daha kötü olduğu kanaatine varıyor.

Bölümle ilgili belki gözden kaçabilecek detaylardan biri, fakat aynı zamanda da en önemli mesajlardan biri olan tüketim psikolojisinden de bahsetmek gerekiyor. Yaşadığı yalnızlığın ötesinde Martha, baş edebilme isteği, duyduğu özlem, çiftlere özgü yerleşmiş alışkanlıkları, arkadaşının tavsiyesi ve nihayetinde hamile olduğunu öğrenmesiyle alıyor bu teknolojiyi kullanma kararını. Ancak her şeyden öte fark edilmesi gereken şu ki hiç birimiz isteğimizi sandığımız şeylerin bir çoğunu aslında özgür irademizle satın almıyoruz. Biz farkında bile olmadan bize dayatılan bu ürünleri kendi kararımızla aldığımızı zannediyoruz. Tüketim psikolojisi denilen bu alan, teknolojinin de gelişmesiyle çok başka bir boyut kazanmış durumda. Artık internet üzerinde ziyaret ettiğimiz herhangi bir siteye sadece bir kez girmemiz yeterli. Bu sitedeki bilgiler girdiğimiz her sayfada reklam olarak karşımıza çıkmaya devam ediyor. Yaptığımız her şey internette bir iz bırakıyor ve adeta izleniyormuşuz gibi sürekli bizi takip ediyor. Bununla da kalmayarak zevklerimiz tespit edilip sevebileceğimiz başka ürünlerin reklamları ve indirimleri de gözümüze sokuluyor. Çok güzel bir fırsat olduğunu zannederek bunu bulabildiğimiz için kendimizle gurur bile duyuyoruz çoğu zaman. İşte Martha'yı yönlendiren tam da böyle bir manipülasyon. Cenazeden döndükten sonra ilk kez maillerini açtığında bir anda karşısına yasla mücadele konulu kitapların reklam postaları çıkıyor. Böylesine bir acıyı bile kullanarak, üzerinden kâr elde etmeye çalışan ve bulduğu her fırsatı değerlendiren bu acımasız sistemin varlığı insanı dehşete düşürüyor.

Tüketime yönlendiren duygusal manipülasyonlar bu postalarla da sona ermiyor. Martha ultrasondan çıktığında telefonunu yere düşürmesiyle, bu teknoloji sayesinde mesajlaşıp konuşabildiği Ash'i tamamen kaybettiğini düşünüyor. Eve girer girmez ona tekrar ulaşıyor ve ne kadar korktuğunu paylaşıyor. Ash'ten gelen yanıt ise onun bu problemine bir çare gibi gözükse de aslında son derece ruhsuz bir reklam ilanı. "Aslında bunun bir çözümü var, bir aşama ötesine geçmemiz mümkün. Henüz deneme aşamasında ve biraz korkutucu gelebilir. Ve tabii biraz da PAHALI." Martha'nın en savunmasız anlarından birinde bunu söyleyerek parayı düşünmesine otomatik olarak engel olmuş oluyor. Bu öneri ona müthiş bir fırsatmış gibi sunuluyor. "Sevdiğiniz kişiyi kayıp mı ettiniz? Çözüm burada. Onunla yazışabilir hatta konuşabilirsiniz. Yeterli değil mi?! Ona dokunmayı, onunla vakit geçirmeyi mi arzuluyorsunuz? Daha fazla düşünmeyin. Hizmet ayağınıza geldi!"

Tüketim toplumu olmamızın bu tür etkilerinden sonra, yazının başında da belirtmiş olduğum, en az bunun kadar önemli başka bir etkenden de bahsetmek gerekiyor. 'Yalnızlık'. İnsanlar artık birini kaybetmeden de kendilerini son derece yalnız hissediyorlar ve bu da sosyal medyaya sarılmalarının en büyük sebeplerinden biri aslında. Bunun bir kısır döngü olduğundan bahsetmiştik. Bu döngü, bölümde öyle bir noktaya geliyor ki; bu iki yalnızlık türü tek bir potada eritiliyor. Yaşanan kayıp karşısında mücadele etmek yerine 'kolay yol' seçiliyor. Oysa bu yol gerçekten kolay yol mu? Acılarımız, üzüntülerimiz, travmalarımız bizler üzerinde sadece olumsuz etkilere mi yol açıyor? Yoksa bizi asıl iyileştiren, özümüze döndüren, bir şeyler katan, güçlendiren ve hepsinden önemlisi sahici bir insan yapan bu acıların ta kendisi mi? Bölümün en güçlü şekilde başardığı şeylerden biri de bunu sorgulamamızı sağlaması ve biz de aynı durumda olsak tercihimizin hangi yönde olacağını düşündürtmesi.

Final sahnesi oldukça çarpıcı. Aradan yıllar geçtiğini ve Martha'nın kızının büyümüş olduğunu görüyoruz. Salonda pasta keserlerken, kızı annesinden bir dilim daha kesmesini rica ediyor. Martha hafta sonu olmadığını söylediğindeyse kız doğum günü olduğunu öne sürerek ısrar ediyor. Bu noktada getirilebilecek en mantıklı açıklamalardan biri, bir şekilde kızına Ash ile ayrı olduklarını ya da uzakta çalıştığını söylemiş olması, kızının hayatında bir baba figürü yaşatmak adına hafta sonları kızını ziyarete geliyormuş gibi sakladığı yerden çıkarması aslında. Fakat bölüm bu noktada, bizi yanıltıyor ve farklı bir hikaye sunuyor. Martha'nın tavan arasından bir merdiven indirmesi ve kızın buradan yukarıya Ash'in yanına çıkmasını izliyoruz. Onun orada olduğunu biliyor, üstelik ona 'baba' değil 'Ash' diye hitap ediyor. Yemek yemediğini de bildiğini fark ediyoruz. Bu yaşta bir çocuğa bu durumu nasıl açıkladığını ve onun üzerindeki travmatik etkilerinin neler olabileceğini düşündürten bu final seçiminin neden bu yönde yapıldığı büyük bir soru işareti. Yazarın bu noktada çok farklı sebepleri olabilir. Fakat, en akla yatkın olanlardan biri; Martha'nın hem kendisinin hem kızının hayatından Ash'i tamamen çıkarmayı göze alamamış olması ve aynı zamanda da onun babası olmadığını söyleyerek kız için gerçek bir bağ oluşmasını engellemek istemesi olabilir. Tabii bu noktada, ancak tahminde bulunabiliriz. Finalde fark edilen en önemli şeylerden biriyse, tıpkı başta dinlediğimiz anıda Ash'in annesinin ölen kocası ve çocuğunun eşyalarını tavan arasına kaldırması gibi, Martha'nın da robot Ash'i buraya hapsetmesi.

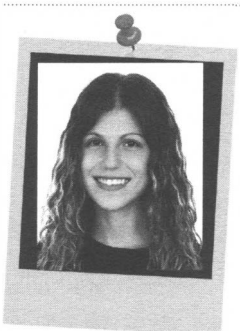
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Black Mirror bizleri "Be Right Back" ile müthiş sarsıcı bir yüzleşmeye çağırıyor. Sosyal medya aracılığıyla giderek ölümsüzleşen hayatlarımızın aslında bize ait hayatlar olmadığını, sadece dışarıya göstermeyi seçtiklerimizin birer yansımaları olduklarını bir kez daha haykırıyor. Bir insanı insan yapanın, bu internet paylaşımlarından çok daha öte küçük ama değerli şeyler olduğu mesajını veriyor. Gizli tutkularımız, espri anlayışımız, mutsuz hatıralarımız, ufak tiklerimiz, uyuyuşumuz gibi çok minik görünen ama bizi biz yapan şeyler. Bu sorgulamanın da ötesinde bizde geleceğe yönelik bir kaygı da oluşturmakta aynı zamanda.

Dizide acı bir kayba karşı sunulan sanal çözüm, Martha'nın derdine istenilen ölçüde çare olamamışsa da, bir şekilde ona dokunmayı da başarabilmiş görünüyor. Nihayetinde Martha, robot Ash'in varlığını yokluğuna tercih ediyor ve hayatının en kıymetli yerine koymasa da, ihtiyaç duyulduğunda erişebileceği şekilde onunla hayatını devam ettiriyor. Bunun sebebi bir anlamda onu tekrar hayatından ve dünyadan kaldıran kişinin kendisi olmasını kabullenememiş olması da olabilir pekala. Yaşam kadar doğal olan ve hayatımızın bir parçası olan ölüm olgusu, baş etmesi hiç de kolay olmasa da buna çare olarak sunulan teknolojik buluşların da bizleri doğal olandan ne kadar uzaklaştırdığı ortada. Öyle ki, insanın en iyi ve en kendine has özelliklerinden birinin unutmak olduğunu düşündürtüyor aslında bize. Unutmak; acıyı, travmayı, kötüyü zaman içinde silebilme yetisi sadece bizlere özgü ve kıymeti bilinmesi gereken bir miras. Gelişen teknoloji ve yapay zeka ise aksine bu acıyı bizlere her türlü hatırlatmakta ve en insan haliyle bile insan olmakta son derece yetersiz kalmaktadır.

Günümüzde robot Sophia ya da hemen hemen hepimizin telefonlarında olan Siri veya Alexa gibi yapay zeka teknolojilerinin, izlediğimiz versiyondan çok da uzakta durmadığını fark etmekteyiz. İnsanoğlu ile robot teknolojisi arasındaki bilinç ve benlik farkının bir şekilde ortadan kalkması kuşkusuz internetten sonra yaşanacak en büyük devrim olarak karşımıza çıkabilir. Bu konuda son dönemde, nörobilimciler ve robot mühendislerinden oluşan birçok ekip, insan benliğinin bir androide yüklenebilmesi noktasında çalışmalar yapmaktalar. Bu durum izlediğimiz bu bölümde sevindirici olmaktan çok ürkütücü resmedilmekte. Çünkü, 'insan' olmanın giderek önemsizleştiği durumu öyle bir noktada yakalanıyor ki; bu küçük şeylerin kıymetini anlamamız, sadece insanın insan olabileceği gerçeğini fark etmemiz için çabalıyor. Ancak son dönemde yapılan bu çalışmalar başarılı olabildiği takdirde, yani insan ile robot arasındaki bu en temel farklar ortadan kalktığı durumda, dizinin bu bölümünde akışın çok farklı olacağı hatta belki de böyle bir senaryonun hiç yazılmayacağı şüphesiz. Bu durumun aksinin yaşanması ve insanın androide yaklaşması da pekala mümkün tabii. Teknolojinin egemen olduğu yeni dünya düzeninde, insanları kodlamak ve davranışlarını, seçimlerini ya da kararlarını belirlemek hiç de imkansız değil. Bugün bize çok uzak gelen ve mutluluk getirmeyeceğini düşündüğümüz icatlar, o günkü koşullarda bu derece ürkütücü gelmeyebilir ve mutlu hayatlar da sunabilir.

YAZAR

Sıla Kasaroğlu

Araştırma alanları sinema teorisi, sosyal psikoloji ve suç sosyolojisi üzerinedir. Aynı zamanda Senaryo Yazımı ve Kuramları alanında çalışmaları bulunmaktadır. Polisiye, bilim kurgu ve insan hikayeleri üzerine yazılan romanlardan hoşlanır. Boş vakitlerinde senaryo yazmak, kitap okumak ve Latin dansları yapmaktan hoşlanır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

WHITE BEAR VE YARGILAMANIN TANRISAL GÜCÜ

NİLSU YİĞİTOĞLU

Black Mirror evreninin şüphesiz ki üzerine en çok şey söylenebilecek bölümlerinden birisi "White Bear" (Beyaz Ayı) bölümüdür. "White Bear", *Black Mirror* evreninin en önemli parçalarından biridir; çünkü bölümleri büyük bir distopik toplumun çeşitli yapılarına odaklanarak ilerleyen *Black Mirror*, "White Bear"da "adalet" kavramına odaklanmıştır ki adalet kavramı, bir toplumun, bir kollektivitenin belki de kalbidir. Adaletin yoksunluğunu yaşayan bir toplum asla bir toplum değildir; o aslında güçlülerin diğerlerini gerek ekonomik, gerek politik, gerekse sosyal bakımdan sürekli olarak sömürdüğü, bunun neticesinde diğerlerinin kendilerine, topluma, insan olmaya yabancılaştıkları, yaşama sevinçlerini, umutlarını özgürlükleri ile beraber kaybettikleri bir tür kaos halidir. Adaletin olmadığı bir düzende ne mutluluk vardır, ne de yaşama dair bir umut. Bu yüzden, Düşünbil'in bu özel sayısında "White Bear"ı ele alıyorum. Bu yazıda sizlerle adaletin ne olduğunu ya da ne olmadığını tartışacak, birlikte bir düşünce etkinliği gerçekleştireceğiz. Bölümü henüz izlemediyseniz sizi uyarmalıyım; bu yazıda tamamen "White Bear" üzerinden gideceğimiz için spoiler verebilirim.

Bölüm, aklı karışmış bir kadının bir şeyler hatırlama çabası ile başlıyor. Uyandığında hangi evde olduğunu, hatta kim olduğunu bile bilmiyor görünen karakterimiz; müthiş bir baş ağrısına eşlik eden belli belirsiz hatıralara, görüntülere anlam vermeye çalışıyor. Daha sonra evde bulduğu küçük bir kızın fotoğrafını yanına alarak dışarı çıkıyor ve işler bir anda tuhaflaşmaya başlıyor; diğer evlerin pencerelerinden bakan insanlar, her birinin elinde telefon var ve çekim yapıyorlar, karakterimizi çekiyorlar! Ama neden? Karakterimiz bağırıyor; "neler oluyor, kimim ben?" Yaşadığı müthiş kafa karışıklığını içimizde hissedebiliyoruz; ama daha biz ne olduğunu anlamadan bir araba beliriyor kadrajda, içinden tüfekli bir adam çıkıyor, karakterimizi kovalamaya başlıyor! Sanırım her insanın yapacağı türden bir tepki veriyor karakter, kaçıyor. Yollarda, parklarda bir sürü insan; hepsi bu kovalamacayı çekiyorlar, hiçbir tepki

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

vermeden. Ellerindeki telefonlar kadar cansız görünen bir sürü insan, aralarında çocuklar dahi var! Karakterimiz dehşet içindeyken, bir kabus izliyoruz sanki. "Yardım edin" çığlıkları ve tek kelime etmeyen, çocuk, kadın, erkek demeden bir sürü insan.

İşte "White Bear" böyle başlıyor ve biz izleyiciler de o noktada teorimizi üretmeye başlıyoruz; belki de "White Bear", şiddete karşı duyarsızlaşmış, Instagram'a bir fotoğraf koymaktan ibaret hayatlar yaşayan insanlara dönüştüğümüzü söylemeye çalışıyordur? Ama hayır. Bu çok sert bir eleştiri olmaz mıydı, tamam kabul teknoloji hayatımızın büyük bir kısmını kaplıyor; ama gerçekten robottan farkı olmayan şeylere mi dönüştük? Hayır, hayır. Bölümün mesajı buysa, bu çok abartılmış bir mesaj olacaktır diye düşünüyoruz ki bölümün mesajının bu olmadığını anlıyoruz ileriki sahnelerde.

Farklı katillerin de katıldığı bir serüvende, karakterimiz "normal" bir kadına denk geliyor nihayet. Kadın, diğerleri gibi "çıldırmış" görünmüyor; ama karakterimiz kadar dehşet içinde ve bilgisiz de değil. Ne olup bittiğinin farkında. Kulağa çılgınca gelen şeyler anlatıyor; insanların tvlerde, telefonlarda yayınlanan bir tür sinyal yüzünden bu hale geldiğini, hepsinin kontrol altında olduğunu söylüyor. Tüm o insanlar aslında bilinçsizce davranıyorlar ve hatta ne yaptıklarından bile emin değiller, gibi bir düşünceye varıyoruz. Sinyalden etkilenmeyenler ise kurban ya da eli silahlı avcılara dönüşmüşler, anarşi ve kaosun hakim olduğu bu atmosferde Thomas Hobbes'un insan tahayyülünü görmek çok mümkün. "Doğal düzende insan vahşidir", "White Bear"'ın temel önermelerinden biri gibi görünüyor. Birden hukuk düzeni dahil tüm yapılar ve onlara özgü kurallar ortadan kalkmış, birden insanlar her şeyi izleyen ve kaydeden robotlara evrilmiş ve bundan etkilenmeyenler ise yağmacılara, hırsızlara, katillere dönüşmüşler. Karakterimize ne olduğu ise hâlâ bir muamma. Elindeki kız çocuğunun fotoğrafı, gözlerini kapattığında gördüğü kız ile uyuşuyor. Bir çocuğu var belli ki; ama kim bilir ne olmuş ona? Diziden biraz daha bahsettikten sonra asıl meselemize geleceğiz; ama önce şu kısa özeti bir bitirelim: Karakterimiz, güvendiği "dostu" ile birlikte avcıların eline düşer ve burada gerçekten çok rahatsız edici bir gerilim yaşanır, matkapla işkence görecektir ve tüm bu anlar "izleyiciler" tarafından zevkle kaydedilir, hiçkimse yardım etmek adına hiçbir şey yapmaz. Burası çok can alıcı bir nokta ve yazının ilerleyen kısımlarında buraya geri döneceğiz.

Ve finale geldiğimizde, bizi dizi tarihindeki en vurucu sonlardan birisi karşılar. Aslında her şey bir "show" dan ibarettir! Karakterimiz, bir çocuk katilidir aslında. Fotoğrafını taşıdığı o küçük çocuğunu, kendi nişanlısı ile birlikte alıkoymuşlar, öldürmüşlerdir; üstelik işkenceye maruz bıraktıkları kız çocuğunu, yakarak öldürürken görüntülerini çekmeyi de ihmal etmemişlerdir! Sebepsiz bir kötülük, bir caniliktir bu. *Black Mirror*, evreninde bölüm boyunca gördüklerimiz ise, tüm o "çılgınlıklar" ise "yargılama"dan başka bir şey değildir. Bu, bir tür hapis cezasıdır. Her gün ama her gün kadın, aynı şeyleri yaşayarak cezalandırılır ve günün sonunda, sabah uyanacağı eve getirilerek hafızası silinir. Avcılar, bir tür gardiyandırlar, tüm bu organizasyonun önemli birer parçasıdırlar. Peki ya izleyiciler? Hayır! Onlar

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gerçekten izleyicidir! Çocuklarıyla bu tura para vererek, bilet alarak katılırlar ve gerçekten de her anı çekerler! Bu, onlar için canlı bir showdan başka bir şey değildir, çocuklarıyla yaptıkları bir pazar gezisi tadındadır her şey. Hatta tüm bu olay "Beyaz Ayı Adalet Parkı" denen bir yerde gerçekleşmektedir. Peki... adalet bu mudur?

Tüm izlediğimiz aslında bir çocuk katilinin yargılanmasından ibarettir! Ne yazık ki çocuk istismarının yoğun olduğu bir ülkede yaşamaktayız, bu konuda hepimizin duyarlı olduğunu düşünmek istiyorum ve bence çoğu izleyici, bu yargılamayı reva görecektir. Elbette, insan hürriyetine, hayatına, bedenine; hatta salt insan değil, canlıların yaşama hakkına ve bedenlerine saldıran herkes yargılanmalıdır. Bu noktada hemfikiriz ama adalet nedir? İyi bir ceza var mıdır? "White Bear" izleyiciye tatmin edici bir ceza yöntemi mi sunuyor yoksa altmetinde bambaşka bir mesaj mı taşıyor?

İnsanın yargılama gücü tuhaftır, "yargı" tanrısaldır aslında. Yargılamanın meşruiyetine dair ilk tartışma Antik Yunan'da başlar. Yargılama edimi bir tür tür bilgelik, iyiyi-kötüden ayırma yetisi olarak kabul edilir. Platon, yargılama edimini; "bir eylem veya eylem sınıfı hakkında bizi onu adil diye adlandırmaya götüren şeyin ne olduğuna dair doğru bilgiye ulaştıran etkinlik olarak adalet erdeminin eşlik ettiği yargılama yetisi" (1) diye tanımlar.

John Locke'a geldiğimizde ise Hobbes'un aksine, insan doğası hakkında iyimser olduğunu görürüz. Doğal durumda insan tam bir eşitlik ve özgürlük halindedir. Doğal durumda insanın özgür, eşit, bağımsız ve barış içinde yaşadığını iddia eden Locke, yargılama konusunda ilginç bir görüşe sahiptir. "Doğa durumu, aynı zamanda tüm otorite ve yargılama hakkının karşılıklı olarak herkese ait olduğu ve kimsenin kimse üzerinde herhangi bir egemenlik hakkının bulunmadığı bir eşitlik durumunu ifade etmektedir. Doğa durumunun ikinci boyutunu meydana getiren bu sava göre, doğa durumundaki bireyler her türlü erk/otorite ve yargılama/cezalandırma konularında eşit haklara sahiptir." (2) Herkesin eşit yargılama hakkına sahip olduğu bir toplum tahayyülü! Kulağa nasıl geliyor? Locke'un insan tahayyülünün son derece iyimser olduğunu göz önünde bulundurursak, "eşit yargılama hakkı" fikri o kadar da ürkütücü görünmeyecektir. Ancak insan doğası itibariyle barışçıl mıdır, yoksa Hobbes'un insan tahayyülü; yani doğal durumda insanın vahşi olması ve kendi türdeşleriyle çatışması durumu daha mı gerçektir? Hemen her toplumda, sosyolojide "toplumsal sapma" dediğimiz, kollektivitenin ortak değerlerinden, tavırlarından ayrılarak hareket etme durumunu görmekteyiz. Toplumsal sapma bazen marjinal bir eylem iken, bazen salt kötülüğün kendisi olabilir. Çocuk istismarı, bir toplumsal sapmadır mesela ve eğer John Locke haklı olsaydı, bugün çocuk istismarı tahayyül dahi edemeyeceğimiz kadar uzak bir kabus olurdu bizim için. Oysa ne yazık ki, çoğu toplumda bu korkunç suça denk geliyoruz. Tıpkı hırsızlığa, cinayete ve diğer suçlara denk geldiğimiz gibi. Üstelik çeşitli devlet düzenleri altında, çeşitli kurallarla yönetilen bir türün üyeleriyiz, doğal durumda dahi değiliz. Ben tüm bunları göz önüne aldığımda Hobbes'a hak veriyorum; insan doğası gereği vahşidir. Şimdi Hobbes'un insan tahayyülünü esas alarak Locke'a geri dönecek olursak; yargılama yetisini tüm insanlar arasında eşit şekilde pay etmek doğru mudur? "Tüm insanlar" arasında suçlular ve/veya suç potansiyeli yüksek olanlar da olacaktır ama. Olmasa dahi, doğası gereği vahşi olan insan "yargılama hakkını" nasıl kullanacaktır? İnsanın bu noktadaki amacı, topluma huzur getirmek mi yoksa içten içe duyduğu hazzı tatmin etmek midir?

Locke düşüncesini şöyle dile getirir; "Doğa yasasını çiğnemiş olan birisi, insanların barış ve güven içinde yaşamalarının yegâne koşulunu ortadan kaldırmaya yeltenmiş olur ve bu kişi tüm insanlık için bir 'tehlike' oluşturur. Bu nedenle, herkesin saldırganı cezalandırmaya ve doğa yasasının uygulayıcısı olmaya hakkı vardır." (3) Bu mantıklı bir fikir gibi görünür. Elbette, huzuru, güvenliği tehdit eden kişi herkes için tehlike yaratır ve herkes huzurun devamlılığı için tehlikeyi cezalandırarak uzaklaştırmak ve/veya tekrarlanmamasını güvenceye almak ister. Ama Locke'un ihmal ettiği bir gerçek de vardır; yargılamak tanrısal bir yetidir ve yargılama hazzı dayanılmaz bir güç verir insana. Onu bir kere kullanan, o gücü tadan insan, bunu devam ettirmek isteyecektir. "White Bear"daki olay aslında tam da bundan ibarettir! Orada çocuk katiline duyulan o ilk öfke dinmiştir artık, yerini sürekli yargılamanın/cezalandırmanın verdiği tanrısal haz almıştır. Beyaz Ayı Adalet Parkı'nda toplanan halk; içlerinden en kötü olanı, kara koyunu seçmiştir ve kendi şiddet açlıklarını, zaaflarını, kendi vahşi arzularını bu kara koyunun gölgesinde gizlemektedir. Yargılanmayacak olmanın verdiği güvence de, yargılamanın hazzı da o kara koyunun varlığında gizlidir. En kötü suç onundur ve o bu gösteriye dahil olamayacaktır, o kurbandır artık! Evet, evet, haklısınız; elbette o kadın suçluydu ve yargılanmalıydı ancak bu şekilde değil! Burada konu zaten kadının çocuk katili olması bile değildir artık. Burada bir gösteriye para vererek katılan, gösteride aktif rol

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

oynayan insanlar, bir insanın cezalandırılmasına şahitlik etmenin ve hatta o cezalandırmanın bir parçası olmanın hazzı içerisinde bir tür gezide/eğlence parkındadırlar. O eğlence parkında yargılanan kişi ister katil olsun isterse suçsuz birisi olsun fark etmeyecektir artık. Kişinin "katil" olması, onu yargılamayı, alıkoymayı ve bu eğlenceyi meşrulaştırmak için bir araç gibidir aslında. Hatta bir tık ileri gidelim; "White Bear"daki ana karakterimiz yani katil ölseydi ve park kapansaydı insanların tepkisi ne olurdu? Biletler alan, parkın içinde telefonlarıyla selfieler yapan, çocuklarını da bu eğlenceye ortak eden insanlar; "nihayet katil öldü" diye sevinirler miydi yoksa; "tüh, biz bir daha gidecektik" gibi bir tepki mi verirlerdi? Ben ikincisini seçiyorum. Eğer diziyi izlerseniz sizin de benim gibi ikinci şıkkı seçeceğinize eminim. O halde nasıl bir sonuca varıyoruz?

"White Bear", bizi sarstın, kafamızı karıştırdın ve bizi bir ikileme düşürdün; ama doğrusu sen kazandın. Bizi altmetninde yatan o tatsız gerçekle buluşturdun; insan tanrı olmak istiyor, tanrıyı oynamanın yolu ise yargıdan geçiyor. Yargılamak sürekli tekrar eden müthiş bir haz ve çok tehlikeli bir güçtür. Evet, bize bunu hissettirdin, tahayyül ettiğin gelecek tasviriyle canımızı sıktın; ama biz de sana şu cevabı verebilir ve belki toplumumuzun o distopyaya dönüşmeyeceği konusunda seni ikna edebiliriz; "Tanrı olmak zor iş (4) ve biz vahşi olmanın yanı sıra çok da tembeliz!"

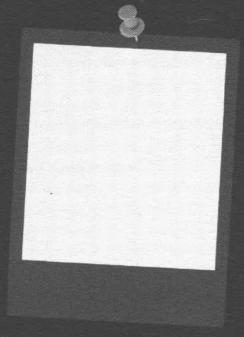
Dipnotlar

(1) MACINTYRE, Alasdair, 2001, Ethik'in Kısa Tarihi, çev. Hakkı Hünler, Solmaz Zelyüt Hünler, İstanbul: Paradigma Yayınları, sayfa 42.
(2) EMEKLİER, Bilgehan, Thomas Hobbes ve John Locke'un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi, Güvenlik Stratejileri Dergisi; sayı: 13; sayfa 99 – 123.
(3) AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, 2006, Kral-Devletten Ulus-Devlete, Ankara:İmge Yayınları, sayfa 170.
(4) Arkadi Strugatski ve Boris Natanovich Strugatski kardeşler tarafından yazılmış bilim kurgu kitabının Türkçe ismidir.

Kaynaklar

EMEKLİER, Bilgehan, Thomas Hobbes ve John Locke'un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi, Güvenlik Stratejileri Dergisi; sayı: 13.
AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, 2006, Kral-Devletten Ulus-Devlete, Ankara:İmge Yayınları

YAZAR

Nilsu Yiğitoğlu

Sosyoloji, felsefe ve psikoloji üzerine okumalar yapmaktadır. Kendisini feminist olarak tanımlayan yazar, kadın çalışmaları ve toplumsal cinsiyet konularına eğilmektedir. Edebiyata ve kurguya ilgisi olduğu için yazım tekniklerini öğrenmek amacıyla yaratıcı yazarlık eğitimi alan yazar, çeşitli sanal mecralarda öykü, deneme ve makaleler yayınlamıştır. Halen aktif olarak kullandığı blogunda denemeler ve kısa öyküler yayınlamaya devam etmektedir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BLACK MIRROR: SENİN TÜM GEÇMİŞİN

CAEMERON CRAIN
ÇEVİREN: CEMRE YILMAZ

Slavoj Zizek, kıskanç bir kocanın –eşinin onu hakikaten de aldattığı ortaya çıksa bile– [kıskançlığının] patolojik olduğu iddiası için Jacques Lacan'a atıfta bulunmaya heveslidir. [Zizek] bunu hep yapar (eğer biraz Zizek okuduysanız ne demek istediğimi anlamışsınızdır). Ancak katışıksız bir akademisyen olarak ben, burada bahsetmeden önce, asıl Lacan alıntısının izini sürmek istedim. Bulamadım. İnternetten araştırdım, Lacan çalıştığını bildiğim arkadaşlarıma sordum. Sonunda *Psychoses* seminerinin belirli bir kısmında referans noktası olarak bu konudan bahsedildiğini bulduk. Metni açtım ve ilgili kısmı okudum. Yine bulamadım. [Seminerin bu kısmında Lacan] kıskançlıktan bahsediyor; ama belki de Zizek bu bahsedilen alıntıyı Lacan'ın söyleyebileceği bir şey olarak gördü, diye düşünüyorum – tıpkı Gandhi'nin "Dünyanın değişmesini istiyorsanız önce kendinizle başlayın." demediği gibi.

Bu kısa öykü ile başlamak istedim; çünkü "Senin Tüm Geçmişin"in (1. sezon 3. bölüm) merkezindeki iki temayı barındırıyor: kıskançlık ve bellek.

İnsanların kafasına yerleştirilen teknolojinin küçük parçaları "granüller" sayesinde, hikayenin karakterleri tüm belleklerinin dijital yedeklerine sahipler. İçsel olarak ya da bir aygıta bağlanarak tuşlarla [bu anıları] geri sarabiliyorlar. [Dizide] nasıl çalıştığı hakkında net bilgiler verilmiyor; ama çok da önemli değil. Hemen bir soruyla karşılaşıyoruz: **Mükemmel hafıza iyi bir şey mi olurdu? Her şeyi, nesnel olarak hatırlamak ister miyiz? Peki, anılarımızı kendi yöntemimizle hatırlamayı tercih eder miyiz?**

Black Mirror (Kara Ayna), bu granül teknolojisinin bir tür totaliter distopyayı olası kılacağını ima ediyor. Kahramanımız Liam'la işvereni ile yaptıkları bir toplantıda karşılaşıyoruz. Çocukların ebeveynlerine açtıkları bir davadan bahsediyorlar. İddiaya göre kötü ebeveynlik [çocukların hayatında] gelir kaybına yol açmış (granül kayıtları bu durumda kesin bir delil oluşturuyor). İşvereni [Liam'ın] yakın geçmişinden bir yıllık yaşantısına bakmak istiyor ve *bir sorun oluşturabilecek* herhangi bir silinme var mı diye soruyorlar. Sonrasında Liam havaalanına gidi-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yor ve güvenlik görevlisi, [Liam] uçağa binmeden önce hızlıca son 24 saate ve sonra da son bir haftaya bakmak istiyor. Ancak yemekte tanıştığımız, granülü olmayan genç kadın (Hallam) sayesinde granüllerin yasalarca zorunlu tutulmadığı net bir şekilde ortaya çıkıyor (görünüşe göre [kadının granülü] çalınmış ve bu da dizide üstünde durulmayan başka sorular doğuruyor). Granül, insanların talep ettiği bir tüketim ürünü. İşverenler bunu gerekli görebilir. Ancak Colleen'in yemekteyken söylediği gibi organik bellek korkunç şekilde yanılabilir ve *Black Mirror* bu teknolojinin bize ne kadar da cazip gelebileceğini vurguluyor. Geçmişteki o eğlenceli zamanları yeniden yaşamayı kim istemez? Ya da adını unuttuğunuz biri ile ilk tanıştığınız zamana göz atabilmeyi istemez miydiniz?

Bu bölümü bu kadar akıllıca yapan şeye gelelim: Böylesi bir teknolojinin getireceği sosyo-politik uygulamalar yerine kişilerarası etkilere odaklanıyor.

Liam, söz ettiğimiz yemekte, eşi Ffion'un Jonas adındaki adama karşı tutumlarından şüphelendiğinde [bölümün] odak noktası belirginleşiyor. Bu, granül teknolojisi ile ateşlenen, bir kıskançlık öyküsü –Liam yemekteki anılarını sürekli yeniden oynatarak Ffion'un davranışlarındaki detayları incelemeye başlıyor. Bebek bakıcılarını kenara sıkıştırıp Jonas'ın mısır gevreği hakkında yaptığı (ve Ffion'un güldüğü) bir esprinin komik olup olmadığını soruyor ve nesnel olarak komik olmadığı konusunda ısrar ediyor. Eşi yalnızca bir aylık bir ilişki yaşadığını söylediğinde ise granülü kullanarak daha önce karısının isimsiz bir adamla bir haftalık olduğunu söylediği anısını gösteriyor –artık biliyoruz ki bu kişi Jonas.

"Gerçek olmayan her şey yalan değildir Liam."

Kadın haklı ve adamsa haksız –kadının onu aldatmış olduğu gerçeğinden bağımsız olarak. [Liam'ın] kıskançlığı patolojik. Bedelini önemsemeden hakikati ya da kesinliği istiyor. Bu, Lacan'ın *3. Seminer*'de psikotik patolojiye bağladığı türden bir "kesinlikle ilişki kurma" şekli. Çoğumuz belirsizlikte yaşarız. Belki de buna mecbur kalırız; ama Lacan bundan nasıl faydalandığımızı not eder. Bu, bir tür açıklık sağlar ve belki de umuda kapı aralar. Kıskanç bir kocanın paranoyası, tüm bunları alaşağı ederek kesinliğe yönelir ve bu da patolojinin ana unsurudur. Zaman zaman kıskançlık hissetmek normal olabilir; ama kıskanç *olmak*, şüphelenilen hakikatin peşinde bir tür dedektife dönüşmek patolojik olan durumdur.

Sonunda Liam hakikati bulur. Jonas'ın eski partnerleri ile mastürbasyon yapmakla ilgili partide yaptığı "şaka" aklından çıkmaz ve (belli ki bütün gece içki içip anılarını tekrar tekrar izledikten sonra) [Jonas'ın] karşısına dikilir. Ona saldırır ve kırık bir şişe ile tehdit ederek Ffion'la ilgili tüm anılarını silmesini ister. Bilincini kaybedip yolun kenarındaki ağaca çarparak kendine geldiğinde, biz her şeyi onun kendi granülünden görürüz. Ancak olayları tekrar düşündüğünde Ffion'la yüzleşmesi gereken bir şeyi fark eder: yataklarının üstünde asılı olan, [Liam'ın] onun için aldığı resim.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

[Ffion] beş günlük evden ayrıldığı zaman olanları anlatır. Bu konuda izleyiciye fazla bilgi verilmez ve [Ffion'un] bir bahanesi olmadığı konusunda Liam'la uzlaşabiliriz. Ancak sahnenin kalbini Liam'ın kıskançlığı oluşturur. Çocuğunun babasının kendisi olup olmadığını ve kondom kullanıp kullanmadıklarını sorar. Kısaca hakikat arayışında evliliklerini yok eder.

Liam bir şeyden şüphelendiğinizde haklı olmanın daha iyi olduğunu söyler. Bu tamamiyle yanlıştır; özellikle de kıskançlık meselesinde. Kişi partnerinden şüphelendiğinde, partnerinin başkasıyla ilişkisi ya da başkasına ilgisi –belki de– içine doğduğunda, bunu inkar etmeye eğilimlidir. Ya da en azından flört etmekten öteye gitmesini fikrini kafasından atmaya çalışır. Sonrasında bir şeyler olduğunu –belki de bu kişi ile görüşmeye başlamasının nedeni ikinizin ayrılmış olmasıydı– öğrenmek hiç de rahatlatıcı değildir. Rahatlatıcı olması gerekiyormuş gibi görünür, en azından kişi haklı çıkmıştır; ama sonuç hiç de öyle olmaz.

Hakikat kendi içinde bir amaç mıdır? Hangi anlamda?

Ne de olsa kıskançlığın merkezinde seksin yaşanmışlığı hakkındaki hakikat değil, aşka dair hakikat sorusu vardır. İlki neler olup bittiğine dair bir sorudur. İkincisi ise olgu seviyesinde değil, sadakat seviyesindeki hakikattir. Buradaki ironi kıskanç kocanın –Liam gibi– bu ilgisinin esas nesnesini yok etmesidir. Evliliklerini yerle bir eden ve aşklarının hakikatinin altını oyan kadının sadakatsizliği değil, adamın paranoyak kıskançlığıdır. Eğer ki kadın maddi olarak sadakatsizse adam da ruhani olarak sadakatsizdir.

Final sahnesi, [Liam'ın] granülünü çıkarması, onun da artık çok geç olduğunu anladığını gösterir. Yalnızca Ffion ile ilgili anılarını silebilirdi; ama bölümün başında iş görüşmesini defalarca yeniden oynatma takıntısını hatırlayın. Granül, onun takıntısını ve paranoyasını arttırmaktadır. İşte bu yüzden granülü çıkarır. Halbuki granülü çıkarmanın, kaybettiği onca şeyin yanında işini kaybetmesine de neden olması çok olasıdır.

Unutmak bir nimettir. Jorge Luis Borges kısa öyküsü "Funes ve Sonsuz Bellek"te unutamayan genç bir adamı yazar. Funes, her olayın her detayını hatırlamaktadır. O kadar ki 15.14'te yan tarafta görünen köpekle 15.15'te ön taraftan görünen köpeğin aynı isimde olması ona sıkıntı verir. Soyutlama yetisi yoktur ve belki de bu yüzden gerçekçi düşünemez. "Senin Tüm Geçmişin" bu senaryoyu yansıtmaz, biyolojik ve dijital hafıza arasındaki farkı ortaya koyar; ama yaşamlarımızın dijital yedeklerinin olmasının iyi bir şey olup olmadığı sorusunu ortaya çıkarır. Detaylara boğulup neredeyse yaşayamaz hale gelen Funes'ten daha hafif bir düşünce deneyidir. Kişi granüle erişmelidir ve kayıtları da silebilir. Ancak **her anının nesnel olduğu bir dünyada kaybettiğimiz şey ne olurdu**?

Tabiki sadece unutmayız, farklı biçimlerde yeniden üretmek gibi dikkat çeken bir yatkınlığımız vardır. Bu, kötü bir şey gibi görünebilir; ama yaşamlarımıza anlam katmamıza yardımcı olur. Deneyimlerin vahşi olguları ile anıların ilişkilendirildikleri öyküye nasıl uyduğu arasında bir fark vardır. Yaşamlarımızı dijital alana kaydettikçe, deneyimin kati suretle manaya bağlanmış öznel yanını kaybetme riskimiz artıyor.

İngilizce orijinali: Caemeron Crain. (2018). "Black Mirror: The Entire History of You". 25yearslatersite.com, Son Erişim Tarihi: 04.05.2019

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BLACK MIRROR VE LACAN'IN AYNA EVRESİ

OLCAY YILMAZ

Alexa Mead

2011 yılında başlayan ve 5. sezonu ile devam edecek olan *Black Mirror* (Kara Ayna) dizisi çarpıcı içeriği ile oldukça göze çarpan diziler arasında yerini aldı. 'Diziyi bu kadar önemli kılan şey nedir?' sorusuna pek çok yanıt verilebilir. Özellikle teknolojinin getirdiği yaşamsal sorunların verdiği kaygı ve bu kaygı karşısında oluşan karamsarlık duyguları dizinin ana temasını oluşturmuş gözüküyor. Sosyal medya beraberinde sosyal kaygıları da getirdi. Bu kaygılar da bireylerde eksiklik duygularına neden olurken geleceğe dair kaygıların artması kaçınılmaz oldu. Peki, "Tarihin Sonu" denilen bu dönemde yaşayan insanlar olarak bu belirsizlikler, kaygı ve karamsarlıklar içinde yarına umut ile bakabilecek miyiz? Bu kaygı ve karamsarlık bulutundan çıkmanın yolları var mıdır? Teknolojinin karşısında nasıl bir özne olmamız gerekir ki karamsarlık bulutlarından kurtulalım?

"Cehennem başkalarıdır" der Sartre. Ve biz o cehennemi sosyal medyada her gün yaşarız. Her gün bir başkalarını izler ve başkaları ile iletişim kurarız. Ancak bu iletişim yüz yüze yapılan bir iletişim değildir. Bedenlerin olmadığı bir mekanın içinde bir simülasyon şeklinde cereyan eden bir iletişim biçimi. Baudrillard'ın dediği gibi "simülasyonun en belirgin özelliği en önemsiz olguları bile kapsayan gerçeğin yerini almış modellerden oluşmasıdır." Kodlardan oluşan bir modelin insan zihni ile bütünleştirilmesi sürecini yaşıyoruz. İnsan zihninin, kodlar yardımıyla farklı zihinsel modellere entegre edilmesinin getirdiği bir kaygıyı yaşıyoruz. Bu kaygı bizi anne-babamızın işlediği ilksel bir 'günah'a götürür ve geldiğimiz yere dönme arzusuna dönüşür. Kierkegaard bunu *Kaygı Kavramı* adlı eserinde şöyle özetler: "...insan sadece kaygı içinde özlemini dile getirir, dile getirmek zorundadır; çünkü kaygı tek başına onu kurtarmaz." Kierkegaard Âdem'in günahı ile başlayan bu kaygıya nesnel kaygı der. Lacan bu duruma kendi sıradışı terimleri ile bakar ve arzumuzun kaynağını *nesne a* dediği o boşluğa bağlar. Anne-bebek bütünlüğüne dönüş arzusunu tatmin etme olasılığı, belki de kaygının temel nedenidir. Her şeyin tamam olduğu bir dünyada yaşamak istemeyiz. Arzu, onun bizi peşinde koşturduğu sürece varlığını koruyabilir ve biz asla o arzuyu yakalamak istemeyiz. Kara ayna, arzuya yakalandığımız andır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Lacan ve Ayna Evresi

Lacan'ın 1940'larda geliştirdiği Ayna Evresi kuramı bebeğin anne-bebek bütünlüğünden kopuş sürecini anlatır. Lacan'ın topolojisinde üç halka olarak bilinen Gerçek, İmgesel ve Simgesel düzlemler bebeğin geçtiği aşamaları gösterir. Bebek Gerçek döneminden İmgesel döneme ayna evresi vasıtası ile geçer. Bebeğin bu dönemdeki (6-18 ay) imgesel yaşantısı çok ilginçtir. Lacan ayna metaforunu kullanarak çocuğun ayna karşısında kendini (yanlış!) tanımasını büyük bir adım olarak görür. Bebek bu dönemde her ne kadar aynadaki görüntü ile kendisi arasında bir ayrım yapabilse de Öteki ile kendi arasında tam bir ayrım yapamaz. Ancak bu durum bebeğin gördüğü her nesne için geçerlidir. Çocuk kendi dışında bir başkasını da ben olarak algılar. Bu ayna işlevi, insanda ilginç bir gelişmeye neden olur. Bebek bu evrede 'ben' olarak kurguladığı her şeyi içselleştirir. Ve ayna evresinin aşılması ile çocuk Simgesel döneme geçer; Ben ve Öteki arasındaki ayrım ortaya çıkmış olur. Her ne kadar Sartre "Cehennem başkalarıdır" dese de insanın sosyal yaşamda yer almasını sağlayan Başka'sıdır ya da Öteki'dir. Öteki'nin varlığıdır insan zihninin yapılanmasını sağlayan. Zihin, cehennemde kurulur! Cennetin olduğu yer yokluk içerir.

Ayna evresinde, insan yavrusu şempanzelere oranla aynadaki görüntüsüne oldukça ilgi gösterir. Bebek, aynadaki görüntüsünü bir iyimserlikle karşılar. 'Ben'in oluşumu bu süreçte gerçekleşir. Bebek parçalı bir bedenden bütünlüklü bir 'ben'e ayna evresi sürecinde kavuşur. Lacan'ın ben'in oluşumuna getirdiği bu yeni argüman zihinsel yaşantının belli bir evresine işaret eder. Lacan'ın getirdiği asıl en büyük yenilik 'Ben'in oluşumu aşamasından önceki evredir. Lacan anne-bebek bütünlüğünün yaşandığı bu evreye gerçek dönemi der. Gerçek döneminde olan şey bir 'yokluk'tur. Evrenin oluşma aşamasındaki Büyük Patlama öncesi döneme benzer bir dönem. Zamanın ve mekanın olmadığı bir bütünlük hali. Lacan bebeğin bu anne-bebek bütünlüğünden, gerçek'te açılan bir yarık (kesik, boşluk, kırık, çatlak vb. isimler de alabilir) sayesinde kurtulduğunu belirtir. Bu dönem çocuğun 6-18 ayına denk gelen ayna evresinde gerçekleşir. Lacan, bebeğin gerçek döneminden imgesel döneme geçtiği bu yarığı önemser. Bir anlamda bütünlükten kopan şey bebeğin kendisidir ve bebek koptuğu şeyden (eksik kalan bütünlük) kalan boşluğa kendi imgesinin yerleştirir. Lacan'ın küçük öteki dediği ve küçük "a" ile sembolleştirdiği imgesel beni buraya yerleştirir. Aynı zamanda 'nesne küçük a' dediği *objet petit a* da bu doldurulamaz boşluğun mekanıdır.

Kara Ayna'dan 'Ayna Evresi'ne

Black Mirror dilimize 'Kara Ayna' olarak çevrilebilir. Afişinde çatlamış bir kara ayna görüntüsü bulunmaktadır. Ayna çatlamış ve bir boşluk ve delik oluşmuştur. Bu deliğin içinde bir yüz ifadesi vardır. Bu yüz ifadesi biraz ürkütücü biraz da kötücüldür. Evin içinden gelen ve sizi uykudan uyandıran bir tıkırtının sizde uyandırdığı bir duygu gibidir. Ne tam korkutucu ne de iyimser bir hava hakimdir. Bir sessizlik halidir. Ama kaygı vericidir. "Kaygı ertesi gündür" diyen Kierkegaard anlık kaygılarımızın gelecekle bağlantısını ortaya koyar. Kaygı, arzuya varma kaygısıdır. Arzumuz varsa kaygımız vardır. *Black Mirror* gelecekteki arzularımızı gözler önüne serer. Çoğu bölüm ve sahne geleceğe aittir: Teknolojinin ve sosyal ağların sıkça kullanıldığı bir gelecek.

Sosyal medya yaşamımızda oldukça fazla yer kaplamaya başladı. Aradığımız her şey elimizin altında. Beğenilmek istiyorsak sosyal medyada güzel bir söz veya fotoğraf paylaşmamız yetebiliyor. Aklımıza bir şey geldiğinde hemen Google'dan arama yaparak aradığımız sorunun yanıtına anında ulaşabiliyoruz. Hava yarın nasıl mı olacak? Uygulamayı aç ve öğren! Her şey için bir uygulama yapılmış ve yapılmaktadır. Telefonunuzun Store uygulamasından girip istediğiniz uygulamayı telefona indirebilirsiniz. Arkadaşınızla konuşurken bir kitap mı aklınıza geldi; ama yazarını hatırlayamadınız. Hemen internete girip öğrenebilirsiniz. Artık her şey çok kolay. İnsanlığın istediği "her şeye ulaşılabilirlik" yanıbaşımızda. Ama gerçek maalesef öyle değil. Her şeye ulaşılabilirlik fikri bile başlı başına insan zihni açısından olumsuz bir durum. Çünkü zihnimiz bir arzuya ulaşma amacı ile çalışan bir sistem. Arzuyu bulma veya ona kavuşma üzerine değil! Arzular zihnin çarklarıdır. Eğer arzunuzu anında tatmin ederseniz bu çarklar çalışmamaya başlar. Lacan'ın formülasyonunda arzu tatmin edildiği an arzu olmaktan çıkar ve zihin farklı bir arzu geliştirerek yoluna devam eder. Zihin, böylesi bir durumda farklı bir arzuya yöneltileceğini ve bunun için de zaman ve çaba gösterebileceğini bilinçdışı olarak bilir. Zihin, erişilen arzunun dışında farklı arzuların zaman ve çaba gösterilmeden hemen orada tatmin edileceği gerçeğini öğrenmeye başlarsa o zaman bu çarklar artık çalışmamaya başlayacaktır. Zaten "birazdan tatmin edileceğim" fikri bile bu çarkların çalışmaması için bir nedendir. Bu sefer de temel bir sorun (veya sorun olarak da görülmeyebilir) ortaya çıkmaktadır: sıkıntı. Elbette sıkıntının çözümünü de yine cep telefonunda, internette ve bilgisayarda arıyoruz. Ve bu gitgide bir girdap gibi bizi alıp karanlık bir dünyaya götürüyor. Hansel ile

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Gretel masalında olduğu gibi: Ekmek kırıntılarını yiyen kuş ve böcekler yüzünden evlerinin yolunu bulamayan Hansel ile Gretel ormanda kaybolur. Günler sonra ormanda bir ev çıkar karşılarına; ev çikolata ve şekerden yapılmıştır. Çikolatalı evi yemeye başlayan Hansel ile Gretel kötü cadının eline düşer. Cadı bu evi çocukları yakalayıp yemek için çikolata ve şekerden yapmıştır. Bizlere tatlı gelen şeylerin sonu böyle acı bitebiliyor.

Platon 2500 yıl önce Mağara Alegorisi ile günümüz dünyasını tasvir etmişti. Zincire bağlanan sadece Platon'un alegorisindeki insanlar değildi. Prometheus da tanrılara ihanet ederek zincire bağlanmış ve karaciğeri kartallar tarafından yenmiştir. Prometheus'un ciğeri yendikçe büyümekte ve kartallar da sürekli ciğerini yemeyi sürdürmektedir. Sosyal medya ve ona entegre olan teknoloji de biz insanların arzularını akıllı telefonlar yardımı ile sürekli tüketmektedir. Arzularımız tükendikçe çoğalmakta ve çoğaldıkça daha çok tüketilmektedir. Prometheus sonunda bir kayaya dönüşmüştür tıpkı sanal bir dünyanın kölesi olarak taş kalpli insanlara dönüştüğümüz gibi. Doğaya dönüş yapsak bile doğa da bize sanal bir dünya algısı sunacaktır. Lacan tüm bunları imgesel düzenin unsurları olarak görür. Karşımızda bir ayna ve sürekli kendimize ait olduğunu düşündüğümüz şeylerle meşgul oluruz. Öteki artık yok; her şey bizden biri. Bizden olmayan ise yok edilmelidir.

Eğer tüm bunlar bizi bebeklik çağındaki imgesel düzleme ve sonrasında anne-bebek bütünlüğüne görütecekse -ki bu durumda insan zihni psikotik bir hal almış olur- o zaman durup düşünmemiz gerekir. *Black Mirror* dizisi her ne kadar gelecekte geçiyor olsa da zihinsel anlamda bizi bebeklik döneminin yapısı ile yüzleştirmekte ve tehlikeli yolu şimdiden önümüze sermektedir. Kaygı ve karamsarlık ayna evresinde yerini iyimserliğe ve daha sonrasında ise yaratıcılığa götürmektedir. Oysa gidişatımız tersi yöndedir. Nasıl ki şekerli gıdalar yiyip insülini erken tüketerek şeker hastası oluyorsak, arzularımızı da çabuk tüketerek çeşitli sendromlara yakanabilmekteyiz.

Arzunun Kaynağı ve Kaygının Nesnesi

René Girard arzunun temel işlevini şöyle dile getirir: "Arzularımızın kendimize ait olduğunu düşünmeyi ne kadar istesek de, onlar aslında bir *mimesis*, yani taklit ürünüdürler." Lacanyen terminoloji ile konuşursak "Arzu, Öteki'nin arzusudur". Biz arzuyu bir işlev için kullanırız. Bu işlev o doldurulamaz boşluğu (nesne a) örtmek içindir. Eksik olanı Öteki'nin (A) arzusu ile doldurmaya çalışırız. Bu işlev aynada tasarladığımız ben imajının netleşmesini sağlayan bir işlevdir. Kendiliğimizi algılamak için Öteki'ne muhtacız. Nesnenin eksikliği bizi yaşamda tutmaya yarayan şeydir. Oysa bu eksiği asla kabul etmez, sürekli o boşluğu doldurarak ömrümüzü tamamlamaya çalışırız. Arzunun tüketicileri olarak işlev görür bedenimiz. Arzuladığımız nesne hep uzakta olmalıdır. Arzuya yaklaştığımız an kaygı ve karamsarlık başlar. Çünkü istediğimiz şey nesneye sahip olmak değil, nesneye sahip olmadan onu arzulamaktır. Emekli olmayı arzularız; ama sırası geldiğinde hep kaçmaya çalışırız. Çünkü esas olan emekli olmak değil, o arzuyu zihinde deneyimlemektir. Zaten o arzuyu deneyimlemek için bir amaç belirleriz. Öteki'nden çaldığımız arzuyu kendimiz için deneyimlemek isteriz.

Black Mirror, Hansel ve Gretel masalının babalarının onları ormanda bırakması ile başlar. Güzel sesli bir kuş –ki bu zevkin habercisidir– onları aç karınlarını doyuracakları çikolatalı/şekerli eve götürür. Bu ev midelerinin alabileceğinden oldukça büyük olmasına rağmen yemeye devam ederler. İki kardeş evin çatısını ve pencerelerini yerken bir anda cadı çıkar ve iki kardeşi eve alır. Anne karnına dönüşü simgeleyen bu eylem onların kötülüklerle karşılaşacakları mekandır. Başlangıçta her şey iyi ve güzeldir. Ev tatlıdan oluşmuş ve cadı oldukça iyilikseverdir. Ama ertesi gün işlerin rengi değişir. Cadı çocukları kazanda ve fırında pişirip yemeye yeltenir ama başaramaz. Kendi arzusunun kurbanı olur. Çocuklar cadının sakladığı altınları (Öteki'nin arzusunu) alıp babalarının evine dönerler. Annelerinin ölümünü kabullenememiş ve gerçeklikten çıkıp kötülükle karşılaşmış olan Hansel ve Gretel'in masalı mutlu sonla bitmiş olsa da bizlere güzel dersler vermiştir. Tıpkı *Black Mirror* dizisi gibi. *Kara Ayna*, cadı ile yüzleşmenin bir provası gibidir. Babanın olmadığı, Anne-Bebek bütünlüğünde yaşanan korkunç senaryonun teknolojinin ve sosyal medya ağlarının geliştiği bir dönemdeki yansımasıdır.

Black Mirror 3. sezon 1. bölümde baş karakterin sosyal medya puanı, yaptığı hatalar yüzünden düşürülür. Arkadaşının düğününe gidene kadar puanı oldukça düşer. Yolda aracı bozulur ve otostop çekmek zorunda kalır. Bir tır durur ve tır sürücüsü bir kadındır; kadının puanı bir zamanlar 5 üzerinden 4.6'dır. Baş karakterimiz bir an, şu an bulunduğu durumda olan biri ile karşılaşmış olur. Tır şöförü oldukça rahattır; dilediğini konuşup dilediğini yapabilir. Kısacası beğenilme korkusu kalmamıştır. O nedenle kaybedecek bir şeyi de yoktur. Ama sosyal puanı düşüktür. Lacan "sıradan insanlar" arzularına

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sürekli ihanet eder, der. Ve kahramanların arzuları peşinden koştuğunu söyler. Ertelemek sıradan insanın işidir; çünkü sıradan insan ertelemekten zevk çıkarır. Kahramanlar ise arzusunu peşinden koşup onu gerçekleştirir ve farklı bir arzu peşinden koşmaya başlar. Dizinin bu bölümünde tır şöförü arzusunu ertelemiş iken baş karakterimiz arzusunun peşinden gidip kahraman olur. Dizinin sonunda olanlardan durumu anlayabiliriz.

Kara ayna, kara delik gibidir. Dönüşü olmayan bir yoldur. Delilik veya mezar taşının altında yatan insanın veya Nietzsche'nin son 10 yılıdır kara ayna. Hitler'in intihar ederken elinde tuttuğu silahtır. Yok olan yaşlarımızdır. Elimizden alınan ve bizi tüketim nesnesi yapan kodlardır. Ama yine de yaşamımızda her zaman kara aynalarla karşılaşırız. Bu, insanların doğasında var. Bireyin toplumla ilişkisi ne kadar sağlıklı olursa –ki bu toplumun yasalarının ve işleyişinin sağlıklı olması önceliğini getirmektedir– birey de yaşamını o derecede sağlıklı yaşayabilir. Doğaya saygı duyan onu özümseyen ve teknolojinin nimetlerinden dostça ve sağlıklı ilişkiler kurarak yararlanan insanlar kara aynalardan da uzak durabilir. Arzularımız her ne kadar Öteki'nin arzusu olsa da insanın yaşamda tek silahıdır. Onu iyi kullanmalı ve dengeli bir yaşamın içine arzuyu bu kadar kolay feda etmemelidir.

Kaynaklar:

LACAN, Jacques, Psikanalizin Dört Temel Kavramı Seminer 11. Kitap, çev. Nilüfer Erdem, Metis Yayınları

MOELLER Charles, Jean-Paul Sartre ve Tabiatüstünün Bilinmemesi, Çev. Mehmet Toprak, Remzi Kitabevi Yayınları

BAUDRILLARD Jean, Simülakrlar ve Simülasyon, Çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları

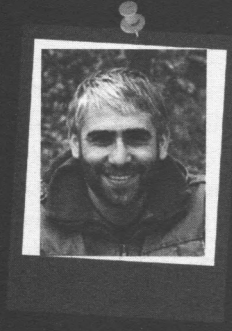
KIERKEGAARD Soren. Kaygı Kavramı, Çev. Türker Armaner, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.

Düşünbil Dergisi, sayı 78, Nisan 2019.

WILSON, Frank.' Arzunun Evrimi': René Girard. Çev: Özlem Zeytin, Dusunbil.com

"Zizek Arzu Nesnesi". Düşünbil TV, YouTube. www.youtube.com/watch?v=HFHKdGu44XE

YAZAR

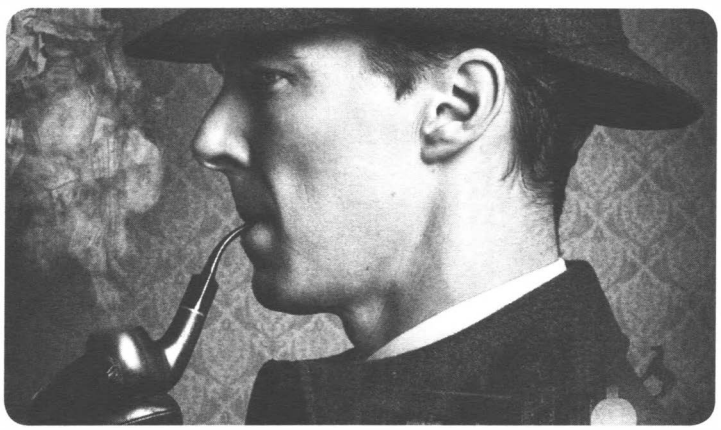
Olcay Yılmaz

Araştırma alanları, Lacanyen psikanaliz, fenomenoloji, zihin felsefesi üzerinedir. Mitoloji, Bilim Felsefesi, Siyaset Felsefesi ilgisini çekmektedir. Çeşitli dergilerin yanı sıra sanal ortamlarda makaleleri yayımlanmıştır. Şiir, edebiyat, mizah ve biyografi kitapları okumayı sever. Boş zamanlarında fotoğraf çekmek, seyahat etmek, antik kent gezileri yapmak ve bağlama çalmaktan hoşlanır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BAĞIŞLAYICI AKIL: SHERLOCK HOLMES'UN BAŞARISININ SIRRI

TIM WELDON
ÇEVİREN: GÜLSÜM ESEN

Sherlock (TV dizisi 2010–)

Elliden fazla meşhur vakada tarihin en ünlü kurgusal dedektifi kötülüğe karşı nasıl bir zafer kazandı? Başarısını neye (veya kime) bağlayabiliriz?

Holmes'un yaratıcısı Sir Arthur Conan Doyle, bir zamanlar kâtibi olduğu ünlü İskoç cerrahı Joseph Bell (1837-1911) üzerine Holmes'un tarzını ve yöntemlerini herkesin şahsi itirafı olarak biçimlendirdi. Elbette Bell'in olağanüstü gözlem ve indirgeme gücüne tam not vermeliyiz ki bununla birlikte, Sherlock Holmes'un maceralarının dikkatlice okunması, yalnızca Bell'in ilhamı ile açıklanabileceğinden daha fazla örnek olayı çözdüğünü ortaya koymaktadır.

Holmes'u Eğitme

Haklı olarak, Sherlock Holmes'un bilişsel kahramanlığı hakkında çok şey yapıldı: sağduyu anlayışı, önemsiz ayrıntılar odaklı gözlem, kararlı odaklanma, özet değerlendirme ve sentezleme gücü. O; bunu, hangi felsefi okula (eğer varsa), hangi sisteme (eğer uygulanabilirse) ve tarihin büyük düşünürleri arasından kime borçludur? Holmes'un vatandaşlığı ve çevresi göz önüne alan bir kişi, İngiliz empirizmi olarak bilinen felsefi gelenekle başlayabilir ve Holmes'u, John Locke (1632-1704) veya David Hume (1711-1776) düşüncesiyle ilişkilendirebilir. Yukarıdaki düşünce alışkanlıkları, Holmes'un bilime olan ilgisi ve deneysel kanıtlara güvenmesi gibi, kesinlikle empirizmin özelliğidir. Belki de uzay ve zamanda biraz daha uzağa bakmalıyız? Belki de Holmes'un dikkatli sistematik şüpheciliği septik René Descartes'tan (1596-1650) kaynaklanıyordur? Ayrıca, zaman göz önüne alındığında, dini unutmamalıyız. Holmes'un *Kutsal Yazıları* tanıdığı kadar mantıksal akıl yürütme ve ironi ahlakını da kullandığı üzerine kurulmuştu. Öyleyse, onun yöntemleri ortaçağ metafizik realisti Thomas Aquinas (1225-1275) ile bir akrabalık ortaya koyuyor mu? Ya da bir kimse, her ikisi de doğa bilimlerinde ve metafizikte uzmanlık gösterdiği için Holmes, Aristo'yu ona bağlamak için iki binden fazla yol boyunca güneye geri dönebilir. Ya da, Holmes'un mizacı, dava seçimi ve etkileyici yeteneği göz önüne alındığında, romantik okula ait olduğunu söylemek daha mı doğru?

Benim iddiam, Holmes ve yöntemlerinin herhangi bir düşünce veya düşünür okulu ile kolay ilişki kurmasına meydan okuyor: Yine de, nihayetinde, bir düşünürün felsefesiyle (mutlaka teolojisi olmasa da) çok yakın bir yere gelir –Holmes'un Fransız soyuna İngiliz'den daha yakın ve bilimsel yönden daha çok sanatsal yönüne daha yakın birisi: Blaise Pascal'dır. Hikâyelerin desteğini kullanarak, Holmes ve Pascal arasındaki felsefi akrabalığı göstermeyi umuyorum ve böylelikle Holmes'un dizginlenemez başarısının bilişsel kaynağını tam olarak ortaya koyuyorum.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sezgisel Soykütüğü

"Yunanca Tercümanın Serüveni" (1893) öyküsünde, Holmes ve Watson "bir bireydeki herhangi bir tekil armağanın atalarından dolayı ne kadar uzakta olduğunu ve kendi erken eğitiminde ne kadar uzakta olduklarını" tartışarak bulabildiler. Hikâyede, Holmes, şöyle yanıt verir: "Atalarım, sınıfları için doğal olanlarla aynı yaşama sahip olan ülke kareleriydi. Fakat yine de benim sıram, damarlarımdaydı ve Fransız sanatçı Vernet'in kız kardeşi olan büyükannemle birlikte gelmiş olabilir. Soyumdaki sanatın, en garip formları alması muhtemeldir." Bu nedenle, Sherlock Holmes'ün Fransız mirasında, en büyük kalıtımını keşfettik ve büyük amcası gibi, bir ressam olmasa da, belli bir sanatsal dehası vardı (ya da bu mesele için bir kemancı).

Sherlock Holmes, Fransız mı? Sanatsal deha mı? Bu nasıl olabilir? Popüler kültürde, Holmes, modern İngiliz zihninin empirizmle klişeleşmiş bir ilişkisini kişileştirir; tamamen gözlemci, uygun şekilde tarafsız, daima rasyonel ve nicel: Başka bir deyişle, gerçek bilim adamıdır. Bu özellikler, matematikçi, mikrobiyolog, aktüer ve muhasebeci için gerçekten üstün gelirler. Tespit alanında bile, Holmes'un bazı vakaları, bir koltuktan üretilen derin düşünmelerden ziyade büyüteçten veya mikroskoptan toplanabilecekleri ile çözüldü (ve Holmes, İngiltere'nin Kraliyet Kimya Derneği'ndeki tek kurgusal karakterdir). Bugün içinse, adli bilimlerde ve örneğin adli balistikte modern kazanımlarla suçu çözmek laboratuvar için bir sorun haline geldi.

Fakat suçun karmaşıklığı ve insan kusurlarından kaynaklanması ve kötülüğün varlığını göz önünde bulundurarak (Holmes'un kabul edeceği gibi), basit empirik değerlendirmeden daha çok suç çözme olanağı vardır. Ve iyi bir dedektif gibi, Holmes da ahlakçıydı. İyilik ve kötülük, onun mesleğini tanımladıkları gibi onun dünyasını da renklendirdiler. Kötülük, tezahür ettiği kadar gizemlidir ve iyiliğin nasıl hüküm sürdüğünü bulmak için, bir kişinin fiziksel bir delilden daha fazlasına ihtiyacı vardır. Gerçekte, edebiyat kurgusunda olduğu gibi, dedektifler bir kamburluktan veya içgüdü ya da içgüdüsel hislerden hareketle ünlüdür –hepsi sezgiyle eş anlamlıdır. Aslında, bir dedektifin önsezisi, henüz doğrulanmayan bir hipotezden daha fazla veya daha az değildir. Dolayısıyla, Holmes'un yöntemleri ölçümleri, diyagramları ve grafikleri, sayıları ve formülleri içeriyor ve onları aşıyor.

Latince "bakmak" anlamına gelen *intueri*'nden türeyen *intuition* (sezgi), en nihayetinde köken ve işlemdeki gizemdir. Bununla birlikte dedektiflerin vakaları çözmek için sezgileri kullanmalarını öneririm ve yapmazlarsa dezavantajlı olabilirler. Yol gösterme kapasitesinde sezgi bir vakayı tamamen çözebilir ve çözümü için bir basamak taşı olduğunu kanıtlayabilir. Bunu; kimse, bir suçun maddi delillerini ve onun ötesindeki sezgi aracılığıyla akıl yürütme yeteneğiyle Sherlock Holmes'tan daha fazla bilmiyordu.

Kurnazlığın Filozofu

Fransız matematikçi ve filozof Pascal (1623-1662), en büyük eseri *Pensées* (Düşünceler, 1670) bölümünün birinci bölümünde "Gerçeği sadece aklımızla değil, aynı zamanda kalbimizle de biliyoruz" diyerek başlar. Pascal'ın modern felsefe üzerindeki etkisi, yalnızca bu önerme için bile paha biçilmezdir; çünkü Pascal, antik çağlara dayanan bir sorunun kapısını yeniden açtı (ve açık bıraktı): Herhangi bir şey bana hesaplama, tümdengelim ve çıkarım dışında bilgi verebilir mi?

Tarihte çok az, böyle etkileyici bir özgeçmiş ile bu gibi güvenilir temellerden akıl yürütmenin ötesine uzanan bir açıklama yapılabilmiştir. On iki yaşında Öklid'in ilk otuz iki önermesini kendi kendine keşfettiğini bildiren Pascal, ilk matematik çalışmaları on yedi yaşında yayınladı, hesap makinesi icat etmeye başladı ve vakumlarla, atmosferik basınçla ve olasılık teorisi ile deneylerini takdim etti. Hatta at arabasıyla bir toplu taşıma sistemi tasarladı (bkz. Brief Lives [Kısa Hayatlar], Philosophy Now, sayı 125) Pascal'ın yazılarının çoğunluğu felsefe veya teoloji üzerine değil, matematik, bilim ve teknoloji üzerinedir. (Kendisinden sonra programlama dilinin ismini almış olması küçük bir hayret konusudur.) Ancak Pascal, matematiksel ve bilimsel muhakemenin tahmin edilemez değerini anladığı gibi sınırlarını da anladı. Kısa ömrünün sonuna doğru, bilimsel konular onu çok az rahatsız ederken, felsefe ve teoloji onu çok endişelendiriyordu.

Albert Einstein "İşler mümkün olduğu kadar basit yapılmalı, ancak basitleştirilmemelidir." dedi. Ve ünlü düşünürlerin sözü çok uzatan kalın kitaplardaki yoğun düşünceleri aracılığıyla tanımladıkları çalışmalarının aksine Pascal'ın dehası onun sadeliği içinde kendini gösterdi. Pascal, insanlığın varoluşsal hoşnutsuzluğunun kökeni hakkında (ve bu bizim suça dönük eğilimimiz için de aynı şekilde geçerli olabilir) "İnsanın mutsuzluğunun tek sebebinin, odasında sessizce nasıl kalacağını bilmediği"ni yazdı. (*Pensées* §136, İngilizce çevirisi. A.J. Krailsheimer)

Düşüncelerimizin ana hatlarını çizerken Pascal,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

zihnin iki aşamalı olduğunu ve gerekli kesişme noktasında olmasa da, iki rota boyunca çalıştığını öne sürdü:

> Gerçeği sadece aklımızla değil aynı zamanda kalbimizle de biliyoruz. O, ilk prensipler olarak bildiğimiz ikinciler aracılığıyladır ve bununla hiçbir ilgisi olmayan akıl, onları çürütmek için boşuna uğraşır. Şüphecilerin bundan başka bir nesnesi yoktur ve onlar hiçbir amaçları olmaksızın çalışırlar. Uzay, zaman, hareket, sayılar gibi ilk prensiplerin bilgisi, herhangi bir akıl yürütmeden türetilme kadar sağlamdır ve bu, kalpten ve içgüdüden gelen, aklın tüm argümanlarına temel olan ve dayanmak zorunda olduğu tür bir bilgidir. Kalp, üç uzamsal boyut olduğunu ve sonsuz sayıda sayılar olduğunu hisseder... İlkeler hissedilir, önermeler kanıtlanır ve her ikisi de farklı yöntemlerle olsa bile kesindir.

Ayrıca, Pascal için, mantıksal ve hesaplamalı matematiksel düşünme (*esprit de géometrie*) dersi, mantıklı ve hesaplamalı olarak, rasyonel yol boyunca ilerlerken, neyi kastettiğimiz veya yargıladığımızı (esprit de finesse) yüreklerimizden çıkan özet değerlendirme varsayımı yoluyla ilerler (veya daha modern terminolojide söyleyebileceğimiz gibi, bilinçdışımızdan). Birincinin etkileri, verilerdeki şeffaflıklarından dolayı daha güvenilirdir. Bununla birlikte, kaynak ve işlemde her zaman gizemli olan ikinci, verilerden önce ve sonra verileri yargılama kabiliyetine sahiptir. Güzellik konularında olsun – ressam neden bu sahneyi ya da ortamını değil diğerini seçti? Veya iyilik ve kötülük meselesinde –neden, nasıl biri nasıl cinayet işleyebilir? Sezgi, niteleyici veya değerlendirme anlayışı uğruna kullanılır. Pascal üzerine çalışan bilim adamı ve çevirmeni A.J. Krailsheimer şöyle açıklıyor:

> Tıpkı çizgiler, kareler ve küpler (veya x, x^2 ve x^3) farklı düzenlerde olduğu gibi birlikte eklenemez. Bu yüzden; hata önlenecekse, farklı direktiflerin olduğu insan kalbinde, zihinde (akıl yürütme) ve vücuda (duyular) uygun olan insan bilgisinin alanında dikkatle ayırt edilmesi gerekir. Pascal'ın düşünsel çerçeve kuramında kalp, sezgisel bilgi için, rasyonel ilke ilkelerini kavrama ve üstün rasyonel önermelere ve duygusal ve estetik deneyimlere onay verme için uygun kanaldır.

Alternatif bir teoriyi ve nihayetinde üstün yargı becerisini geliştirmek, mantıklı bir kanıtlamaya bağlı olduğu için, seçkin bir matematikçi olan Pascal açısından zor olmalı! Ve sezgi yargılamadır. Pascal, "Sezginin payına çok fazla yargılama, matematiğe ise zekâ düşer." der. (s.513. Burada, Pascal'ın, alışkanlığı olduğu gibi, akıl *–la raison–* ile matematiksel akıl yürütme *–ésprit de geometrie–* kelimelerini dönüşümlü kullandığını not edin.) Bir dedektif için, kimin ne kadar tehlikede olduğunun nasıl doğru olduğudur. Bir cinayet davası çözülürken, hipotezler yapılmalı ve bunlara uyulmalı ve sonuçta aralarındaki her incelikle birlikte kararlar sunulmalı ve harekete geçilmelidir. Kalbinde, Holmes, sezgisini eşsiz bir başarı ile gerçekleştirirken bunu anlamıştı.

Bir Dedektifin Kalbi

Holmes'un ilgi alanları arıcılıktan Baritsu'ya, (veya Bartitsu, eklektik bir savaş sanatı) en az müşterileri kadar değişkendi. Onlar, özellikle baskı sebepleriyle bağlandıklarında kapsamlı araştırma ve dikkate ilham verdiler. Holmes'un titizlik ve yoğunlukla takip ettiği hakikat, mesafe koymak hatta işgüzarlık için hatalıydı. *Scarlet'te Bir Çalışma*'da (1887) Genç Samford "Holmes, zevklerim için biraz fazla bilimsel –soğukkanlılığa yaklaşım sergiliyor" diyor. Dr. Watson bile eski arkadaşını "Gerçekten bir otomat –bir hesaplama makinesi" diyerek tekrar tekrar azarlar (*Dörtlü İmza*, 1890). Fakat gerçekte Holmes, soğukkanlı bir şeydir, tutumu da makineye benzer bir şeydir. Yaratılışında her parçası bohemdi: Mesleğinde, mesai saatlerinde ver alışkanlıklarında (bazısı sağlıksız) alışılmadık, saati saatine uymayan, dramaya hiç meyilli olmayan ("Sanatçının bir dokunuşunu içimde iyimser buluyorum ve ısrarla iyi hazırlanmış bir performansa çağırıyor," diyor Holmes bize *Korku Vadisi*'nde, 1915) ve garip olana yakın –şeytanlara, vampirlere vb. (Kadını) sevebilme yeteneğine sahipti; ama sadece bir saraylı modelinde. Bu, bir Orta çağ gezgin şövalyesinin en ince ayrıntısıyla romantik eğilimini gözler önüne serer; yanlışları düzeltmek için yaşayan bir Victoria dönemi dedektifidir. Bu yöntemde, Holmes'un repertuvarında empirizm edebi efsanedir: "Yöntemimi biliyorsun. Küçük şeylerin gözlenmesi üzerine kuruludur." ("Boscombe Vadisi Gizemi", 1891). Ancak kanıtlar, gözlem ve ipuçlarının toplanması yoluyla toplandıktan sonra, daha büyük zorluklar öne çıkmıştır: Güdü, karakter analizi, ahlaki yansımalar – veriye dayalı herhangi bir bilimsel analizin kavramasını aşan her şey. Holmes'un dediği gibi: "Bütün diğer sanatlar gibi, tümdengelim ve analiz bilimi, yalnızca uzun ve sabırlı bir çalışma ile elde edilebilecek bir bilim değildir ve ölümcüllerin mümkün olan en yüksek mükemmellik düze-

yine ulaşmasını sağlayacak kadar uzun ömürlüdür. Meselenin mental ve ahlaki yönlerinde mevcut en büyük zorluklara yönelmeden önce, araştırmacının en temel problemlere hakim olarak başlamasına izin verin." (*Scarlet'te Bir Çalışma*).

Holmes'un tümdengelim ve analiz etiketlemesi (önemli noktalara dikkat edin), hem bilim hem de sanat onu, suçun ahlaki ve zihinsel yönleriyle ilgili teorisinde olduğu gibi, Pascal'ın felsefi arka bahçesine yerleştirir. Bir suç mahallinde Holmes, tütün küllerini sezgi ile tanımlayabileceğinden daha fazla bir izin kaynağını ve kökenini sezemez; ancak veriler suç işlemez. Holmes, aynı zamanda dolaysız veriyi neyin aşacağını da düşünmelidir –aşk, nefret, açgözlülük, şehvet, hırs, kıskançlık ve yanlış davranışa ilham veren diğer çılgınca hareketler gibi insan faktörleri– ve bu, sonuç olarak bu suçu çözmeyi sağlayacaktır. Ayrıca, o erdemlerin ve zaafların insan davranışlarının incelikleri aracılığıyla nasıl ortaya çıktığını ya da gizlendiğini, gizli bakıştan olasılıkların ihtimallerini anlamalıdır. Tüm bunlar sezginin işidir.

Holmes başından beri böyle sezgisel bir yeteneği itiraf etti. O, daha sonra, Sherlock Holmes'un *Scarlet'deki bir Çalışma* adlı ilk Sherlock Holmes hikâyesinde, Watson'un yaptığı danışmanlığın ne olduğunu merak ettiğini söyledikten sonra itiraf etti. Holmes, müvekkillerinin "bir şeyle ilgili sıkıntısı olan ve biraz aydınlatıcı olmasını isteyen insanlar olduğunu" söyler ve ekler "Onların hikâyelerini dinlerim, yorumlarımı dinlerler ve sonrasında bir ücret alırım."

"Ama demek istiyorsun ki… odanı terk etmeden, kendileri için her küçük detayı görmüş olsalar da, diğer insanların hiçbir şey yapamayacağı bazı düğümleri çözebilirsin?"

"Tamamen öyle. Bu yönde bir çeşit sezgim var."

Holmes'un başarıları, bir davanın fiziksel kanıtlarını –objektif veri– çoğu zaman daha zorlayıcı öznel gerçeklerle, tek bir tutarlı yargıya dengeleme konusundaki yeteneksizliğinden kaynaklanıyor. Spesifik olarak, hem neye gerek duyulabileceğinin ve hem de neyin olamayacağının hassas bir şekilde açıklamasını yapabildi.

Bağışlama Mevsimi

"Noel'den sonraki ikinci sabah, zamanın iyi dileklerini dilemek niyetiyle arkadaşım Sherlock Holmes'u çağırmıştım."

'Mavi Yakut', Holmes'un tek Noel davasıdır. Watson tarafından tanıtılan sahne dikkat çekicidir. Noelin erdemleri ve düşünceleri, öykü için zemin hazırlar: Sevgi ve affetme, dönüşüm, hayır ve saygılılık gösterileri üzerine yapılan tartışmalar, ima edilen olsa da, maceranın kanonlar arasındaki benzersizliğini verir. Aynı zamanda Holmes'un sezonun farkındalığı ve Noel'in hayatları dönüştürme kapasitesiyle ne anlama geldiği konusundaki anlayışı da var. Varoluşsal manası göz önüne alındığında, Noel teması, Holmes'un insan ruhuyla ilgili sezgisini kullanması için en iyi ortamı sağlar.

Komplo, sevilmeyen bir şapkanın meraklı varlığıyla başlar. "Mesele son derece önemsiz bir konudur" Holmes, Watson'a meydan okuyor, "İşte lensim. Yöntemlerimi biliyorsun." "Bir şey göremiyorum" diyor Watson, şapkayı gözlemlerken. Holmes, "Adamın son derece entelektüel olduğunu, şimdi kötü günlere rastlamış olsa da son üç yıldır oldukça iyi iş çıkardığı elbette açıkça belli oluyor. Adam tahmin etmişti; ama şimdi eskisinden daha azına sahipti. Bu, servetinin azalması ile birlikte ele alındığında, ahlaki bir gerilemeye işaret ediyor. Üzerinde, muhtemelen işte, belki de içki içerek bazı kötülük etkilerini gösteriyor gibi görünüyor. Bu, karısının onu sevmekten vazgeçtiği gerçeğini de belirgin şekilde açıklayabilir."

O zaman şapkada Watson'ın göründüğünden çok daha fazlası var. Şapkanın görünüşünün kolay bir şekilde oluşturulmasından çıkarımda bulunuyor (erkeğin oldukça entelektüel olduğu açıktır; çünkü şapka oldukça büyüktü.) Holmes'un o zamandan beri modaya uygun frenolojinin sahte bilimine de dâhil olan büyük dedektif analizden yargıya geçiyor: 'kötü günler', 'ahlaki gerileme', 'kötü etki' ve 'sevgisiz bir eş', sezgisel anlayıştan kaynaklanan bildirilerdir. Her ne kadar bu kararların her biri fiziksel kanıtlarla desteklense de... Örneğin, şapkanın "bir haftalık toz birikiminin" olması bir eşin sevgisini yitirdiği anlamına gelir. Bu yargıların her biri, Holmes'un kararında örtük fiziksel kanıtlarla desteklense de, iyi ve kötünün, ahlaki ve ahlaki olmayanın ve mutlaka kanıtı aşan bir sevgi anlayışının göstergesidir. Bu dava çözülecekse, Holmes sezgisine bağlı olmak zorundadır.

Şapkanın sahibi geri döndüğünde, Holmes'un kararları doğrulanır ve ek ipuçlarını değerlendirmek için gerekli olan titizliği ve güvenilirliği verir:

Bir kumarhane kapıcısı ve tüyleri yolunmuş bir Noel kazı –Kontesin paha biçilmez mücevherini ürettikten sonrasıydı. Ancak, "Mavi Yakut" ismi bu kraliyetin çalıntı malı için seçilse de, Holmes onun uygun bağlamında taşı değerlendirebilir: "Bu kadar güzel bir oyuncağın darağacına ve hapishaneye mal olacağını kim düşünür?" Her farkı karşılaştırdıktan, başarısız olmayan aykırı anlayışından hemen sonra, Hol-

mes, davanın tümü ile ilgili ahlaki ağırlığının doğru uygulamasını ortaya koyuyor: "Hatırla Watson, bu zincirin bir ucunda kaz kadar basit bir şey olsa da, masumiyetini belirleyemedikçe kesinlikle yedi yıl ceza alması gereken bir adama sahibiz. Soruşturmamızın onun suçunu teyit etmesi mümkündür; ancak her durumda polis tarafından kaçırılan ve elimizde tekil bir şansın bulunduğu bir soruşturma hattımız var. Acı sona kadar takip edelim."

Kış mevsimi kadar soğuk havası olan Holmes'un soruşturma hattı, bir yandan kanıtların olduğu her yere, diğer yandan da dâhil olan her kişiyle etkileşime girmesi anlamına geliyor. Algı ustalığı –davaya bağlı olan herhangi birinin kişiliğini veya psikolojik profilini derhal ölçülendirebilme yeteneği –masum bir insanı serbest bırakmak için vazgeçilmez olduğunu kanıtlıyor.

Holmes'un birincil şüpheli ile karşılaşması, hikâyenin insan yeteneklerine dair en iyi örneğidir. Mücevher dolgulu kazın izini satılabilir satıcısına kadar takip ettiklerinde, Holmes ve Watson, "küçük yüzlü bir adam" olan ilk şüphelileriyle yüz yüze gelirler. Kaçınılmaz olanı hızlandırmak için, Holmes üçlü için taksiyi durdurur ve hırsızı azar azar itirafa doğru yönlendirirmeye devam eder.

"Fakat bana dua et, daha ileri gitmeden önce yardım etme zevkine sahip olduğum kişi kimdir?" Adam bir anlığına tereddüt etti. "Benim adım John Robinson," diye cevapladı yandan bir bakışla. "Hayır hayır; gerçek ismin." der tatlı bir şekilde Holmes. "Bir takma adla iş yapmak her zaman gariptir." Yabancının yanaklarında bir kırmızılık belirir. "Öyleyse," der "Gerçek adım James Ryder."

Holmes, Baker Street'e doğru sessiz bir yarım saat süren sessiz araba gezisiyle tansiyonu alevlendirir, evindeki şöminesinden önce O, Ryder'ın parıldayan, eski ganimetini ortaya koyar. Holmes, "Oyun başladı Ryder," der sessizce, "Dayan dostum, yoksa ateşin içinde olacaksın! Ona sandalyesine bir dayanak ver, Watson. Cezasız bir şekilde ağır suç alamayacak kadar kansız. "

Ryder'ın sonrasındaki hırsızlık itirafı, suç ortağının ismi ve detaylarla dolu, boyun eğmiş pişmanlıkla noktalanır: "Tanrı aşkına, merhamet et… babamı düşün! Annemi! Bu, kalplerini kırar. Daha önce hiç yanlış yapmadım! Bir daha asla yapmayacağım. Yemin ederim. İncil üzerine yemin ederim. Mahkemeye verme! İsa aşkına, yapma."

Holmes, beklenmedik bir şekilde, "Defol" demeden önce Ryder suçu hakkında daha fazla bilgi verir, dinler ve ders çıkarır.

"Ne efendim! Ah, Tanrı seni korusun!"

Holmes'un, kuşkusuz hırsızı serbest bırakmasında ilginç mantığının odak noktasındaki, yine sezgisinden doğan, bir değişimden kaynaklanır. Bir çerçeve ile adam özgürlüğünü garantilemektedir, Holmes'un zihni ve kalbi Ryder'ın vaadine sığınmaktadır. Ryder'ın bundan böyle pişmanlık ile yönlendirilecek olması Holmes'un kararında kendi önsezisinden ilham alan bir kumardır.

Bahis, heves değildir. Noel ruhu özümsenerek, Holmes'un kararı etkilenmiştir. Ryder'ın, merhamet için verdiği gerçek savunma, İsa'nın adına, affedicilikle karşılanmalıdır. Ryder'ın gelecekteki hayatı, hatta onun ruhu (Holmes'un ruhundan bahsetmiyorum bile) buna bağlıdır.

Holmes'un Watson'a açıkladığı gibi "Bu adam tekrar yanlış yapmayacak; çok korktu. Şimdi hapse gönderilirse ömür boyu hapsedilecek. Bunun yanında, şimdi affetme zamanıdır."

F. Scott Fitzgerald bir keresinde "Birinci sınıf bir istihbarat testi zihninde iki zıt fikrin aynı anda tutulma kabiliyeti ve hala işlevini sürdürme kabiliyeti" olduğunu yazdı. Cümle Holmes için yazılmış olabilir.

Dünyanın en büyük dedektifi "Mavi Yakut" için, her ne kadar paradoksal olsa da, akla uygun olan affedicilikten ve affedebilir bir akıldan yararlan birinin zihnini gösterir. Şüphesiz, bu aklın ve asil olduğu kadar şefkatli olan bir insanın işaretidir.

Kaynak: Tim Weldon (2018). "A Forgiving Reason: The Secret of Sherlock Holmes' Success", sayı 129.

NEDEN GERÇEK KURGUDAN DAHA GARİP?

PAVLO SHOPIN
ÇEVİREN: GÜLSÜM ESEN

Igor Kovalyov

Eleştirmenler ve filozoflar sıklıkla sanatın gerçeği küçümsediğini, dolayısıyla algıladığımız şeylere ve yaşamlarımızı düzenleme şeklimize dikkat çekmeye çalıştığını iddia ederler. Ancak gerçeklik, kurguyu kurnazlığıyla alt eder; çünkü insanın hayal gücü gariplikle başa çıkmak için mücadele eder. Bilinçli bir hayat yaşamak ve ana meselelerini anlamak, edebiyat yazmaktan veya okumaktan çok daha zordur. Gerçekliği hayal etmek zordur: Biz onun gölgesinde bilinmeyenin kavurucu soğukluğunu hissederiz. Bu arada, kurgu bizi eğlendirir ve modern yaşamın düşünülemez karmaşıklıklarından kaçmamıza yardım eder. Hikâyeler ve imgeler, varoluşsal olarak yerinden edilmiş ve entelektüel açıdan karışık, modern insanların rahat bir ev bulmalarını ve umarsız bir kaos içerisindeki düzeni görmelerini sağlar. Gerçeğe bağlanmamış sanat, aldatıcı olmanın talihsiz dezavantajına sahiptir. Biz onun din ya da politika formunu alabileceği ustalıkla imal ettiklerini canlandırmak için kendimizi kandırmaya hazır olmadıkça kurgu hayatın ikilemini çözemez. Bazı sanatçılar algı ve bilişimizi kışkırtabilir ve bozabilir olduklarını düşünürler; ancak çabaları dünyayı aydınlatmakta başarısız olur, yalnızca insani durum hakkında gerçekten olağanüstü olan şeyin yüzeysel bir parçasını çizerler. Yaşamı anlamlandırmak için, bilim yaparak daha iyi hizmet edeceğiz –ya da en azından, yaşamı uzaklaştırmaktan ziyade kabul yoluyla sanat, anlaşılmaz evreni zayıf insan aklına daha misafirperver kılmaktadır. Kurgu, tanıdık ve yatıştırıcıdır. Yaşamın zorlu sıkıcılığından uzak durur; biz, doğru bilginin güvenilir kaynağı ve tecrübeyi ifşa edici olduğu için onu yanlış anlamamalıyız. Sonuçta, gerçeklik kurgudan daha ilginçtir.

1917 tarihli "Araç Olarak Sanat" adlı makalesinde Viktor Shklovsky; yazarların, yaşamın otomatikliğini bozmak ve insanların gerçeği kavramasına yardımcı olmak için dili tahrif ettiğini savunur. Rutin faaliyetler bilinçdışına çekildiğinden, sıradan konuşma *tam olarak* duyulmaz. Bir alışkanlık olduğu için, artık sözel iletişimin karmaşıklığına dikkat etmiyoruz ve bu nedenle o eleştirel düşünce radarının altında uçup gitmektedir. Bu otomatiklik genellikle insanın bilişinin bir özelliğidir. Shklovski'ye göre, "Hayat böyle bir şey olmaz ve böyle gözden kaybolur. Otomatiklik; şeyleri, giysileri, eşyaları, eşini ve savaş korkusunu tüketir." Bu nedenle sanatçılar becerilerini kullanarak hayatı tekrar ilginç hale getirir:

Sanat, bize bir şeyler hissettirir; hayatın algılanmasını onarmak, taşı taş gibi yapmak için var olur. Sanatın amacı; şeyleri yalnızca tanımak değil, görme hissi yaratmaktır; algı süreci sanatta başlı başına bir amaç olduğu için algının süresini ve karmaşıklığını artıran şeylerin "yabancılaşması" ve formun karmaşıklığıdır.

Bu görüşe göre sanat, ışık geçirmez gündeliği sorgulamak ve gözlerimizi berrak gerçeğe açmak için kullanılan bir cihazdır. Shklovski'ye göre sanatçılar, hafife aldığımız şeyleri karmaşıklaştırmaya çalışır ve algı ile bilişimizi otomatik işlemin ötesine geçirir. Neredeyse yüzyıl sonra *Garip Araçlar: Sanat ve İnsan Doğası* adlı kitabında Alva Noë, sanat eserlerini, yaşamlarımızı nasıl sürdüreceğimizi ortaya çıkarmak için işlevlerinden sıyrılan garip araçlar olarak nitelendirir. Teknoloji bizi organize eder; oysa "teknolojinin sapma"sı ve bu nedenle bizim kendimizle karşılaşmamıza izin veren garip uygulamalar servis eden olarak sanat ve felsefe bu organizasyonu uzaklaştırır. Noë, yaşamlarımızı düzenleyen alışılmış uygulamalara yakalandığımıza inanır ve sanatın "hareketlerimizin, düşüncelerimizin, konuşmamızın, algımızın, bilincimizin düzenlenmesi veya tutsak tutulması" gibi sayısız yoldan çıkmamızı sağladığını savunur. Bizim hayatımızı düzenleyen alışılmış uygulamalara yakalandığımıza inanır ve sanatın, "eylemlerimizin, düşüncemizin, iletişimimizin, algımızın, organize edilen veya tutsak edilen bilincimizin sayısız şeklini özgür bırakmamıza" olanak tanıdığını savunur. Sanat, hayatı uzaklaştırır ve insanların onu değiştirmesine izin verir. Bu çağdaş sanat görüşü, asırlık yabancılaşma teorisi ile yakın bir uyum içindedir.

Sanatın tuhaflığı hakkında yazarken "bilim insanlarının beyinlerine lazer tutarak alkollü fareleri tedavi ettikleri" haberiyle karşılaştım. Bunu uyduramazsınız. Bilim, gerçeğin büyüleyici potansiyelini ortaya koyar. Yabancılaşma teorisi yanlış anlaşılmaktadır. Sanatın tuhaf doğası benzersiz değildir. Gerçeklik, hayal ettiğimizden daha karmaşık ve çok yönlü olduğu için modern dünyanın kayıtsızlığı ve yanlışı ile yan yana getirilemektedir. Yaşam alışılmış uygulamalarımızı düzenli olarak bozmakta ve ne kadar az anladığımızı ortaya çıkarmaktadır.

Dünya, insanların onun sırlarını çözmesi için çok karmaşık olabilir. Bilim bu bilmeceyi tanımamızı sağlar. Bugün bilim adamları, evren hakkındaki bilgilerimizin sınırlarını araştırırlar. Huw Price ve Peter Atkins, beyinlerimizin cevap veremediği sorular olabileceğini savunur. Yapay zekânın bilimsel sorunları çözmek için daha donanımlı olabileceğini varsayarlar. "Şimdi Machinosene için Hazırlanma Zamanı" adlı makalesinde Price, yapay zekânın "sınırlı beyinlerimizi yenerek pratik problemlerin çoğunu çözmemize yardımcı olabileceğini" yazar. Ve Atkins, uygun bir şekilde "Tüm Büyük Soruları Cevaplayabilecek olanın Niçin Sadece Bilim Olduğu" adlı makalesinde, bilinç sorununun yalnızca ustaca bir hünerle ele alınabileceğini söyler: "Belki de bilinç anlayışımız, yalnızca onu simule etmek için bir makine olduğunu düşündüğümüz yapay bir cihaza bırakılmak zorunda kalacaktır." Gerçeklik, kuantum mekaniğinden bilincin gizemine, kurgunun ilginçliğinin ötesine geçer. Bilim, ufak tefek bulmacaları çözmemize ve zihne meydan okuyan paradokslara saldırmamıza izin verir. Doğru hayreti ararken, ustalık için ham sanat araçlarından daha ilginç ve daha zor bilimsel araçlara başvurmamız daha iyi olabilir.

Bilim adamları, edebiyatın gerçeklikten uzaklaştığını söyleyebilirler. Ancak onların kastettikleri; sanatçıların, sanatın özünü değil, formu tecrübe ettiğidir. Bu tür biçimsel yabancılaşma eğlencelidir; ancak burada bile bilim daha üreteci yaklaşımlar sunar. Bilim adamları, bilinçli olarak kanonik kalıpları dikkate almadan sanatsal araçları kullanabilecek ve insanları biçimsel yaratıcılık konusunda ikna edici biçimde üstün kılacak araçlar üretebilmelidir.

Sanat eserleri, kültür bağlamında anlamlı hale gelen varlıklardır. Sanatsal hayal gücünü ve ifadesini şekillendiren sosyal normlar ve estetik ilkeler vardır. Sanat bilgisi, içinde yaşadığımız tuhaf gerçeği yorumlamak için kullanılabilir. "İktisadi Zamanlar" (*Financial Times*) için verdiği son röportajında Robert Cooper, popüler kurgu eserlerine değinerek Batı Siyaseti'nin durumunu ortaya koyuyor: "Disneyland'e hoş geldiniz. Lider Brexiter Jacob Rees-Mogg, *Fantasia*'dan büyücünün çırağı olarak Mickey Mouse oynuyor; Theresa May, *Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler*'den kötü cadıdır –ki sihir konusunda yetersiz olmasına rağmen. Gölün karşısında, Donald Trump olarak bilinen kötü bir canavar hepimizi yemek için bekliyor." Kültürel geçmişimiz, Cooper'ın açıklamak istediği gerçeküstü siyasi manzarayı hayal etmeyi mümkün kılar. Böylece sanat, politikanın vahşi kargaşasını evcilleştirir.

Sosyal dünya daha geçici, tehlikeli ve kutuplaşmış göründüğü için, insanlar gerçeklikle hayal gücü arasındaki uyuşmazlıkla oynayan komedi gösterilerine başvurur. Küresel siyasetin şu anki durumu, bizi mizahi destek alanına kaçmaya yönlendirir. Mizah korku ve endişelerimizi aydınlatır; insanların sosyal yapıyı yeniden canlandırmasına ve daha az tehdit edici bir ışık altında görmesine yardımcı olur. Bu başa çıkma stratejisi, insanların kendilerini daha iyi hissetmelerini sağlayabilir; ancak onlara ciddi bir şekilde sorunlarıyla boğuşmaları için yetki vermez. Mizah, modern sıkıntılardan büyük bir kaçıştır; fakat gerçek çözümler sunmaz. Mizah, insan davranışının risklerini ve tepkilerini önemsiz kılar; insanların dayanılmaz şimdiyi ve öngörülemez geleceği hoş görmelerine yardımcı olur.

Yabancılaşan gerçeklikten uzak durarak sanatta kendimizi evimizde buluruz. Sahte haberlere ve kurgusal anlatılara karşı çok duyarlı olmamız şaşırtıcı değil: Onlar yerleşik inançlarımızı ve kendisini devam ettiren önyargılarımızı doğrulayan hayali olayları sunarlar. Bu kurgular geleneksel düşünceye boyun eğer. Güvenli, kurgusal alanların rahat baloncuklarını delip, yargılama ve dağınık dünya ile yüzleşmek cesaret ister. Gerçekliği anlamak zahmetlidir ve cesaret gerektirir. Immanuel Kant, Aydınlanma'nın insanları bunu yapmaya –bilmeye cesareti– teşvik ettiğini iddia etmişti.

Gerçekte olan şeyler, bir edebiyat eserinde düşünülen bütün komplolardan daha garip olabilir. Modern kurgudaki her olağanüstü olaya karşı, kişi günlük haberlerde onlarca garip kaza ve inanılmaz olay bulabilir. İnsanların, Google'da "Florida erkekleri" kelimelerinin yanına kendi doğum günlerini yazarak aradıkları bir online meydan okuma oyunu var (örneğin "Florida erkekleri 10 nisan"). Sonuçlar neşelendirici ve sersemleticidir: Florida'lılar timsahları araba pencerelerine atıyorlar, mahkûmlara esrara batırılmış belgeler veriyorlar, polislerin aramasını engellemek için arabalarını kilitliyorlar, mahalle sakinlerini yüksek alarma geçiren sincaplara saldırıyorlar, meniyi iş arkadaşının suyuna koyuyorlar v.b.

Hayat bir yolunu bulur. Sayıca çok fazla akıl ermez yaratıcılık örnekleri sunar. Hayat, edebiyattan daha tuhaf ve bize tetikleyici uyarılar vermeyecek veya konfor alanımıza saygı göstermeyecektir.

Güvenliğe sanatsal çaba gösterme ile hayal gücüne ahlaki sınırlar getirme zorunluluğu yeni değildir. Bu, kurgunun yumuşak ve bilinen eğiliminin temelini oluşturur. Özgünlük ve iç görü iddialarına rağmen, sanat kültürel önyargılarla sınırlandırılır. Yaratıcı süreçleri düzene sokan, disipline eden standartlar ve talepler kaçınılmaz olarak sanatçıları, halkın beklentilerine uymayan ve karşılayamayan gerçeklik boyutlarına körleştirir. Sonuç olarak, Florida'dan gelen haberlerde, tek gecelik bir aşkın kalıcı bir hatırası hakkındaki özverili edebi eserden daha fazla drama ve yürek bulunur.

Hayat sanattan daha tuhaftır. Kurgu, insanın hayal gücünü dağıtan, gerçekliğin kanaviçesine sarılan için adaletli olamaz. Gerçek, kurguda bulunamaz: bilmemiz için bilime dayanmamız ve gerçeğe bağlı kalmamız gerekir. Yabancılaşma teorileri sanatın yanıltıcı ve çelişkili bir yaratıcılık resmini çizer; çünkü sanat yaşamı düzeltmez, ama bize verimsiz dünyadan korunma sağlar.

İngilizce orijinali: Pavlo Shopin (2019). "Why Reality Is Stranger Than Fiction", AreoMagazine.com, 28 Mart 2019.

NEDEN OKULLAR DEĞİŞMELİ?

YAZAR: ZAN BOAG

ÇEVİREN: DAMLA MISIR HENAO GRISALES

New Philosopher editörü Zan Boag'ın, Massachusetts Boston Üniversitesi'nde Felsefe Profesörü Profesör Jane Roland Martin ile röportajı...

Zan Boag: *Araştırmanız uzun yıllar boyunca eğitim üzerine odaklandı. Neden çabalarınızı bu alana yoğunlaştırdınız?*

Jane Roland Martin: Annem bir öğretmendi ve ben hep kendisi öğretmen olduğu için benim öğretmen olmayacağımı söylüyordum. Sonra bir öğretmen oluverdim. Eğitim verdiğim sistemin birçok açıdan kötü durumda olduğunu ve değişmesi gerektiğini fark ettim –özellikle sosyal bilimleri değiştirmek istedim, sonra yapamayacağımı fark ettim, nasıl yapılacağını bilmiyordum. Ve o noktada birisi bana: "analitik felsefe her şeyin anahtarıdır" dedi. Bu yüzden okula geri döndüm, öğretmenliği bıraktım ve okul müdürüne belirttim –ayrılmamı istemedi ve bana neden ayrıldığımı sordu, bu, üç yılın sonunda idi.

"Daha fazla etki yaratmak istiyorum" dedim ve bana "Her yıl 25 çocuğu etkileyeceksin ve bu da her yıl öğrenci sayının artarak katlanacağı anlamına gelecek" dedi. Karar vermiştim, hayır, analitik felsefeye her şeyin anahtarı idi. Ve ayrıldım.

Lisans eğitimini tamamladığım Harvard'a gittim ve başta analitik felsefe olmak üzere eğitim bilimleri okudum. Ve felsefeye daha fazla dâhil oldukça, eğitimden o kadar uzaklaştım. Tarihsel açıklamanın yapısı hakkında birçok teknik, büyüleyici şeyler öğrendim, tezimi bu konuda yaptım. Ve bir noktada, eğitime katkıda bulunmaya çabalamak yerine, sınıf ortamından çok uzaklaştığımı fark ettim. Bu bakımdan, dünyaya geri dönmeye çalışırken yıllarımı harcadım. Yükseköğretim, özellikle lisansüstü eğitim, dünyanın gerçek sorunlarından uzaklaşmamıza yol açıyor. Ve dünyanın asıl sorunlarına geri dönmek, öğrencilerin yükseköğrenimin gereksizliği konusunda oldukça aktif ve kızgın oldukları dönemde gerçekleşen Vietnam Savaşı'na mal oldu ve ben de birçok bakımdan haklı olduklarını anlamaya başladım. Bu noktada, gerçekten eğitim seviyesinin nasıl iyileştirileceği konusuna döndüm ve bu bir mücadele idi, çünkü felsefe alanında kimse size gerçek hayatta herhangi bir konuda nasıl konuşmanız gerektiğini söylemiyor.

Z. B.: *O zamandan beri sistem çok mu değişti?*

J. R. M.: Sistem değişmedi, fakat ben değiştim.

İnsanların anlayabileceği ve konuşabileceği, böylece öğrencilerin anlayabileceği şekilde yazmaya çalışmanın gerçekten önemli olduğunu keşfettim. Harvard değil de UMass Boston'da eğitim vermemin büyük bir katkısı olduğunu düşünüyorum; öğrenciler ilk kuşak öğrencilerdi ve gerçekten bir şeyler öğrenmek istiyorlardı. Gerçekten öğretmeye çabalamak zorundasınız –hepsini birden yalayıp yutacaklarını umarak sadece yazdığınız kitabın notlarını okuyamazdınız.

Z. B.: *Ve UMass Boston'daki eğitim süreciniz Eğitim Metamorfozları kitabınız için bir ilham kaynağı mıydı? Bu tarz metamorfozların yıllar boyunca sıklıkla gerçekleştiğini görmüş olmalısınız.*

J. R. M.: Evet, bir öğrenci bana geldi, "Ben ayrılıyorum" dedi. İleri seviye sınıflarımdan birindeydi, sanırım "eylem teorisi" idi –eğer soyut bir şey istiyorsanız, o zaman bu bir eylem teorisidir. Sınıfta harika vakit geçiriyorduk, tamamen ilgisiz olmasına rağmen etkileyiciydi ve bir sabah geldi ve "Dün gece arkadaşlarımla bira içiyordum ve artık onlarla konuşamadığımı fark ettim" dedi. Arkadaşlarımı seviyorum, ailemi seviyorum ve onları kaybetmek istemiyorum. Ve burada kalırsam onları kaybedeceğim" dedi. Hem dehşete kapıldım hem de bir yandan haklı olduğunu biliyordum. İkinci kuşak İrlandalı Amerikalıydı, ailesini ve arkadaşlarını kaybetmek üzereydi –ve bunu istemiyordu. Ona ne olduğu, geri dönüp dönmediğini hakkında bir fikrim yok. Ayrıca UMass Boston'daki başka hiç kimsenin bu konuda en ufak bir endişesi olmadığını fark ettim. Şimdiye kadar fark ettiğim en az endişesi olan diğer tek kişi, Pygmalion'ı yazan George Bernard Shaw'dı –tam da hakkında konuştuğu konuya ilişkin şekilde. Profesör olan işçi sınıfı ailelerdeki kişiler tarafından yazılan türlü türlü deneme yazıları vardır ve hepsi aynı türde bir hikâyeyi anlatır: Bazıları geri dönebilir, kişiliklerini açıp ve kapatırlar ve diğerleri bunu yapmakta oldukça zorlanırlar.

Z. B.: *Eğitimin dönüştürücü gücünü tartışırken, kültürel etkilerin eğitim deneyiminde oynadığı rolün öneminden bahsediyorsunuz. Kime, neyin, nasıl öğretildiği konusunda kültürün etkisi hangi ölçüde önemlidir?*

J. R. M.: Bugün okullarda neler olup bittiği de; ben Greenwich Viage'taki ilerici bir okulda okurken, John Dewey ve tüm bu insanların yakındığı, hatta belki daha da kötüsüdür –kötü olarak bahsettikleri şimdi standart olan şeydir. Okuldaki temel değişiklikleri destekleyeceğini düşündüğünüz insanlar, tüm yapılması gereken şeyin, test ve diğer sorumluluklardan kurtulmak olduğunu ve bu şekilde her şeyin yoluna gireceğini düşünüyor. Geriye bakmazlar ve bunun aynı eski müfredat olduğunu görmezler, sınıfın yapısı aynıdır, Dewey'in 100 yıl önce savunduğu şeylerle aynı şeylerdir. Müfredat, tüm yapı; eski okullardan, eski formattan alınmıştır ve eller, kalpler, hisler, duygular için değil kafalar için olan bir eğitimdir, kafalar dışında bir şey değil, bu çok dar bir tanımlamadır. İşte şimdi var olan da tam olarak budur. 1992'de The Schoolhome'ı yazdığımda, Amerikan toplumunda büyük bir şiddet artışı, özellikle de çocuklara yönelik şiddet –aile içi şiddet olarak görülen şeylerden dehşete kapılmıştım. Benim için dehşet vericiydi. Merak ediyordum, neler oluyor? Kültüre ne oluyor? İşte o zaman ev kavramının değiştiğini düşünmeye başladım ve Dewey'in ev değiştikçe okulun değişmesi gerektiğini ifade ettiğini hatırladım. Ve Montessori'yi okudum o da aynı şeyi söylüyordu. Farklı şeyleri vurguluyorlardı, fakat ikisi de –biri Chicago ve biri Roma'da– evin radikal bir şekilde değiştiğinde okulun değişmesi gerektiğini söylüyorlardı.

The Schoolhome'da belirttiğim; ev ortamındaki bir boşluğun varlığıydı, çünkü ev kavramı değişti ve orada tam anlamıyla kimse yok ve bu yüzden okul genel yargıları ihlal ederek, ev ortamında eksik olan ailevi duyguları beslemek zorunda aksi takdirde başımız belada.

İnsanları mecazen evden çıkarıyor olmasına rağmen; Internet, mesajlaşma ve tüm teknolojilerle ilgili, başkalarıyla bağlantılı olma bakımından bazı avantajlar var –ama bedensiz insanlarla.

Z. B.: *Eğitim sisteminin temel prensibi artık, yalnızca 'çalışma' saatleri sayısı bakımından; insanlara nasıl davranacaklarını, kim olacaklarını, hayatta önemli olan şeyleri öğreten medyadır. Medya ahlaki otorite olma görevini mi üstlendi?*

J. R. M.: Bu ülkede [ABD] seçimlerdeki siyasi partilere bakarsanız, siyasi partiler nefret uyandırıyor ve medya bunu toparlıyor. Bunu yapmasına gerek yok, fakat idrak ettikleri şey bu ve çocuklar da bu durumdan ders çıkarıyorlar. Eğitimle ilgili tüm teorimin doğru olduğunun kanıtlandığının farkına vardım: Şayet okul başkasının görevini yerine getirmez ise, artık evde öğretilmediği için "İlgi, Alaka ve Bağlantı" üçlüsünü kaybedeceğimizi söylemiştim. Etrafınıza bakarsanız, bu bir nesil önce idi, ev ortamında yoksunluk yaşayan bir nesil geçti ve bize

bedensiz insanlarla bağlantı kurduran teknoloji haricinde bu boşluğu dolduran hiçbir şey yok –mahsullerini ise biz topluyoruz.

Alice Harikalar Diyarında'da Mock Turtle "hırs, oyalama, çirkinlik ve alay" dan bahsediyor. Ve bu tam olarak günümüzde neler olduğunun bir göstergesi. Genç bireylere hırs duygusu aşılanıyor. Bunu yakın zamanda gördüm, New York Times'da, ister inanın ister inanmayın, mezunların ortalama kazançlarına göre yükseköğrenim kurumlarının sıralamasını gördüm. Sıralamamız şu kıstasta belirleniyor: Hırs. Dikkat dağılması; gezegenin kaderi gibi düşünmemiz gereken önemli şeyleri düşünmek yerine, bazı film yıldızlarının söylediği şeyleri düşünüyoruz, bazı sporcuların yaptığı hataları –bu dikkat dağılmasıdır. Ve sonra üçlünün çirkinleşmesi ve hor görülmesi var.

Z. B.: *İnsanların yaşam boyu eğitim deneyimini olumlu bir yönde etkilemek için ne yapılması gerekiyor?*

J. R. M.: Bir yandan, sorunuzun cevabının çok basit olduğunu biliyorum. Diğer yandan, cevaplamak neredeyse imkânsız. Temel düzeyde, yapmamız gereken şey, eğitim karşılaşmalarını İlgi, Alaka ve İletişim üçlüsü ile çoğaltmaktır. Ve 'biz' tanımımızı genişletmek –bu, gezegenle bağlantılı olarak aklımda büyük yer edinen bir olgu. Okuduğum ilerici okul, 'biz' tanımını tüm insanlara dâhil ederek genişletti. Okulumuzda ırkçı bir şey söylendiği duyulmamıştır. İnsanlar ayrılıp başka okullara gittiğinde, duydukları şeylerden şaşkına döndüklerini belirttiler. Fakat şimdi, 'biz' tanımını gezegendeki tüm türleri dâhil ederek genişletmek durumundayız. Yapmamız gereken, Dünya gezegeninin sadece biz insanlara ait olmadığı felsefesiyle tüm insanların karşılaşmasını sağlamak. Dünya, tüm türlere aittir. Ve aynı zamanda, zıtlıklar ile olan karşılaşmaları azaltmaya çalışın –nefret ve açgözlülük ile. Şimdi bunu nasıl yapacağımız ise başka bir konu. Okulun diğer bir işlevi ise, çocuklara nasıl aracı olunacağını ya da analiz yapılacağını, aldıkları tüm bu ırkçı veya cinsiyetçi olan hatalı mesajlar öğretmektir. Bu mümkündür.

Z. B.: *John Stuart Mill, "Genel devlet eğitimi, insanları, birbirlerine tıpatıp benzemeleri için şekillendiren mutlak bir düzendir" şeklinde belirtmiştir. Napolyon, "Bütün kurumlarımız arasında kamu eğitimi en önemlisidir... Bütün nesli aynı kalıpta yoğurabilmemiz gerekir." diyerek desteklemiştir. Okul sistemi olarak bildiğimiz şeyi düşünüyorlardı, ancak medya bu rolü mü oynuyor yoksa hepimizi aynı kalıba mı sokuyor?*

J. R. M.: Evet, bunu yıllardır söylüyorum. İnsanlar, ulusal bir müfredata sahip olmamız gerektiğini söylemeye devam ediyor ve ben onlara "Ulusal bir müfredat var –medya aracılığıyla zaten bir ulusal müfredatımız var" şeklinde cevap veriyorum. Okulun işi bir şekilde bunun üstesinden gelmek... Medyayı değiştirmeye çabalamak zorundayız. Okul, kalp veya başka şeyleri değil kafaları eğitiyor ve medya, bizi sadece hırs ve dikkat dağıtma konusunda eğitiyor ki bu gerçekten korkunç, önemli sorunlara yönelik olmaktan ziyade bizi daha çok onlardan uzaklaştırıyor.

Kendilerine yönelik değil, önemli sorunlardan uzaklaşan, sadece korkunç hırs ve dikkat dağıtıcı olarak eğitim veriyor. Ve okul bu sorunları dikkate almıyor, çeşitli mevzuları farklı şekillerde öğretiyor ki gerçek hayattaki sorunlar hakkında çoğunlukla kafa yormayasınız. İşte asıl kötü olan bu.

Cinsiyet konusu, bu sorunların temelinde yer alır. Erkek ve kadınlar, erkeklik ve kadınlık hakkındaki fikirlerimizi değiştirene kadar gezegenimiz büyük sıkıntı içerisinde olacaktır.

Z. B.: *Eğitim ve cinsiyete ilişkin sorunlar olduğunda işlerin olumlu yönde ilerlediğini mi düşünüyorsunuz?*

J. R. M.: Okul ortamında, benim izlenimim, yıllardır emekli olduğumu göz önünde bulundurun, ancak izlenimim, ileriye taşındığı yönündeki benim genç arkadaşlarım, genç bayan tanıdıklarım, herhangi bir cinsiyetçiliğin farkına varmadan önce çok daha ilerledi.

Z. B.: *Felsefede de durum böyle; yaptığınız şeyleri yapan az sayıdaki kadından biri olurdunuz.*

J. R. M.: Uzun zamandır sadece ben vardım. Lisans öğrencisi iken, aslında felsefeye pek bir ilgim yoktu, fakat o zamanlar kadın profesörler yoktu –Harvard'ın kızların okuduğu bölümü olan Radcliffe'de idim ve kadın profesör yoktu.

Kocam Boston Üniversitesinde felsefe bölümünde ders veriyordu ve orada Denver'da işadamı olan bir adam vardı. Emekli olmuş ve felsefe sevdasına tutulmuştur, bu yüzden orada ücretsiz çalışmıştır. Ve bir keresinde bana, tüm hayatı (iş ve genel) boyunca, üniversitede özellikle felsefe bölümünde gördüğü kadar vasatlık görmediğini söylemişti ve bunun nedeni risklerin çok düşük olmasıydı. İşin içinde ne para, hibe hiçbir şey yoktu. –insanları daha da vasat, daha rekabetçi kıldı. Tabii ki, felsefe içerisinde, eğitim felsefesi –ki benim yaptığım şey– en aşağılık olandır.

Benim açımdan, tüm bunlar cinsiyet kaynaklı. Yükseköğrenimden ya da genel kültürden söz ediyorsanız ve bir filozof olursanız, sorun değil, fakat

okullardan bahsediyorsanız o zaman kadınlar ve çocuklar hakkında konuşuyorsunuz demektir. Politik felsefede, birisinin bana söylediği gibi, kadınlar ve çocuklar 'ontolojik bodrumda' –ifadesi tam olarak buydu. Ve genel olarak felsefede bulundukları yer burasıdır. Benim teorim ise konunuzun itibarından daha fazla saygınlık sahibi olmadığınızdır.

Z. B.: *5-18 yaş arası yılları daha üretken, daha eğlenceli geçirmek için bir yol var mı?*

J. R. M.: Amerika Birleşik Devletleri'nde, eğitim tarihçileri tarafından nesilden nesile aktarılan, Amerika Birleşik Devletleri'nin de aralarında bulunduğu ve ilerici eğitim yaptığı şimdi mitoloji var –ve tam bir felaketti. Ve bu yanlış, hem de bariz bir şekilde yanlış. Bazıları benimki kadar –gerçekten harika idi– iyi olan okullar vardı –ama ülkenin çoğu bunu beceremedi. Bu mitleri analiz etmeliyiz. Seçkin bir eğitim türü olduğu ve bizim okulumuz için hiç doğru olmayan bir efsane vardır –çok çeşitli ekonomik sınıflar mevcuttu. Konu şu ki okul müthiş olabilir, fakat ben yaşadığım için gerçeği biliyorum.

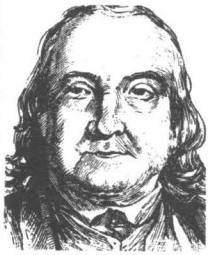
Z. B.: *En iyi nasıl öğretip öğrenebileceğimiz ya da ne öğretip ne öğrenmemiz konusunda eklemeyi istediğiniz başka bir şey var mı?*

J. R. M.: John Dewey kişiyi tam anlamıyla eğitme hakkında konuştu. Bahsettiğim şey, sadece insanı bütün olarak değil, kültür yelpazesindeki tüm çocuklarımızı eğitmeyi düşünmemiz gerektiğidir. Kültür zenginliğinin bir kısmı özel olarak ev içinde bulunur –üçlü gibi– ve kamu dünyasıyla ilgisi olan her şey kadar önemlidir. Dolayısıyla, kültürümüzün hangi kısımlarını çocuklarımıza aktardığımız konusunda daha geniş açıdan düşünmemiz gerekiyor. Ayrıca 'nesiller sorunu' var ve bu herkesin en büyük sorunu olabilir. Eğitime bireyin perspektifi yerine kültür perspektifinden bakmaya başlarsanız –John Dewey bunu başlatmış ve daha sonra unutmuştur ve bunu yapmak çok önemlidir, çünkü bunu yaptıktan sonra farklı sorular sormaya başlayacaksınız –ve kendimize sormaya başlamamız gereken, en azından batı kültüründe, temel sorulardan bazıları: "Bir sonraki nesile ne aktarıyoruz?" Kültürel mirasımızı aktarıyor muyuz? Yoksa yükümlülüklerimizi mi aktarıyoruz? Ve etrafınıza bakıp açgözlülük, ırkçılık, eşitsizlik ve tüm kalanları görüyorsanız, aslında yükümlülüklerimizi aktardığımızı bilirsiniz. Ve nesillerin sorunu; benim ifade ettiğim gibi, kültürün iyi niteliklerinin –varlıkları– aktarımını en yüksek düzeye; kötü niteliklerin aktarımını da nasıl asgari düzeye getirileceği sorunsalıdır. Gerçekten de düşünmeye başlamamız gereken en önemli şeyin bu olduğunu düşünüyorum.

Sadece kendi çocuğumuza ve nasıl iş bulacağına bakmak yerine –bunun önemli olduğunu biliyorum –kültürün neyi aktardığına bakmaya başlamak durumundayız. Dünyanın ve onu korumanın değerine yönelik her hangi bir inanışı mı aktarıyoruz? Hayır! Hayır, fakat yapmalıyız.

Ünlü bir eğitim filozofu olan Martin, çalışmalarına feminist bir perspektif kazandıran ilk profesyonel eğitim filozoflarından biriydi. Kitapları arasında Evokul, Kültürel Kötü Eğitim, Eğitici Metamorfozlar ve Eğitim Peyzajının Değiştirilmesi yer alıyor.

Kaynak: newphilosopher

İngiliz filozof Jeremy Bentham hayatını kaybetti (6 Haziran 1832)

Jeremy Bentham, İngiliz filozof, hukukçu ve toplum reformcusu. İnsanları, rasyonel bir biçimde kendi çıkarlarını izleyen ve faydalarını en yüksek noktaya getirmeye çalışan canlılar olarak görüyordu. Faydacılığın kurucusu olarak da bilinir.

Sartre ve Nobel

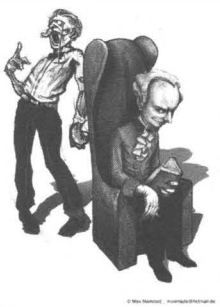

Varoluşçu felsefenin önemli isimlerinden Jean Paul Sartre, 1960 ve 70'lere damgasını vurdu. 1964 yılında Nobel ödülüne layik görüldü. Ancak ortada bir sorun vardı, Sartre Nobel ödülünü istemiyordu. Durum gazetecilerin ilgisini çekti, hepsi Sartre'dan bir cevap bekliyordu; ancak Sartre doğru düzgün bir cevap vermiyordu. Gazetecilerin bir cevap beklentisi arttıkça arttı; ancak kimse Sartre'a ulaşamıyordu. Çünkü Sartre bir karar almıştı, bu olaylar geçene kadar üvey kız kardeşinin evine saklanmıştı. Neyse ki bir süre sonra gündem değişti de Sartre ortaya çıkabildi, kimse bir ödül için bu kadar cefa çekmek zorunda kalmamıştı.

Nietzsche Kant'a neden karşıydı?

Nietzsche'nin Kant'a beslediği felsefî saldırganlığın ve husumetin sebeplerini tamamıyla kestirmek pek mümkün görünmemektedir. Örneğin Friedrich Hegel ile Arthur Schopenhauer arasındaki husumet ve bedensel çekişme pek tabii anlaşılabilirdir; fakat Nietzsche ile Kant arasında tamı tamına kırk senelik bir zaman aralığı vardır. Aralarında hiçbir bedensel temas ve çekişme yoktur. Buna rağmen Nietzsche'nin keskin ve hemen fark edilebilecek Kant karşıtlığı tarihsel ve felsefî olarak anlaşılabilir; ama bu kavrayış yine de bütünüyle bir kavrayış sayılamayacaktır. Hatta Nietzsche'nin Kant'a karşı beslediği saldırgan ve düşmanca duyguların bütünüyle felsefî olup olmadığı bile hâlen tartışmaya açıktır.

Friedrich Nietzsche sahibi tarafından kırbaçlanan bir ata sarıldıktan sonra zihinsel olarak tamamen çöktü.

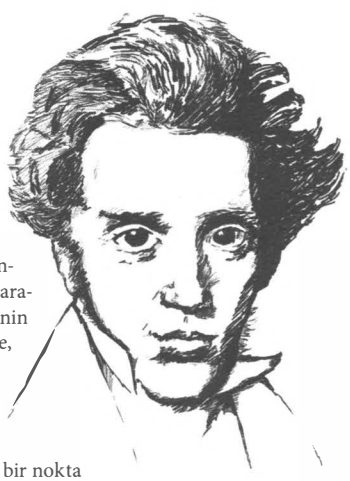
3 Ocak 1889 tarihinde Friedrich Nietzsche odasından çıktı ve bir at sürücüsünün atına kamçı vurduğunu gördü. Atın üstüne büyük bir heyecanla koştu, kollarını atın boynuna doladı ve ağlamaya başladı.

Tam bir sinir krizi geçiriyordu. Yere düştü ve kendini kaybetti. İnsanlar bu manzara karşısında şaşkına dönmüştü. O tarihten itibaren mental olarak tamamen çöktü ve bütün zihinsel yeteneklerini kaybetti

.

Kaynak: "Sıradışı Filozoflar", İthaki Yayınları

Søren Kierkegaard (1813-1855)

Kierkegaard, 19. yüzyılın başında, Kopenhag'da yaşayan varlıklı bir ailede doğmuş, Danimarkalı bir filozoftur. Alternatif bakış açılarını keşfetmek amacıyla sıklıkla takma bir ad kullanan üretken bir yazardı. Çalışmaları kaygı, anlamsızlık, özgünlük, umutsuzluk, anlam arayışı ve bireycilik gibi varoluşçu düşüncenin tüm alanlarını kapsar. Bununla birlikte, ateist haleflerinden (ardıllarından) farklı olarak, Kierkegaard inancını, insan hayatının sorunlarına cevap bulmanın odağına yerleştirir. Nasıl ki Nietzsche'nin söylemi için Tanrı'nın ölümü kilit bir nokta oluşturduysa, Kierkegaard için de Tanrı'ya duyulan ihtiyaç öyle bir kilit nokta oluşturmuştur.

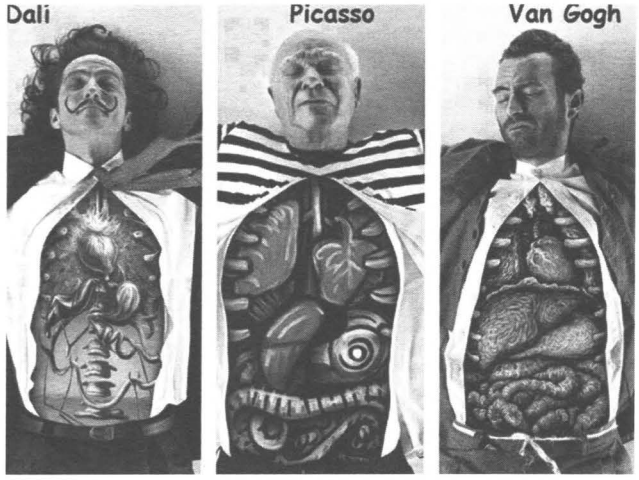
Akademisyenler, Fransız filozofun "tanrıtanımaz" görüşlerini dile getirdikten sonra, ayin ekmeğine katılmış arsenik ile öldürüldüğünü söylüyor.

Rene Descartes'in Stockholm'de bir kış günündeki ölümü, üç buçuk yüzyıl boyunca, zatürrenin, İskandinav soğuğuna alışkın olmayan bir bedene yaptığı tahribat olarak düşünüldü. Ancak, bir Kartezyen uzmanın, yıllarca Paris'teki ve İsveç'in başkentindeki arşivleri inceledikten sonra yayınladığı kitapta, Fransız filozofunun nasıl bu sona geldiğine dair daha şeytani bir teori mevcut.

Erlangen Üniversitesi'nden akademisyen Theodor Ebert'e göre, Descartes doğal sebeplerden dolayı değil, Katolik bir rahip tarafından verilen, içinde arsenik olan bir ayin ekmeği yüzünden öldü.

Ebert, Stockholm'de misyonerlik yapan Jacques Viogué'nun, Descartes'in radikal teolojik fikirlerinin, İsveç'te din değişimlerine sebep olabileceğinden korktuğu için zehri verdiğine inanıyor. Ebert Le Nouvel Observateur gazetesine "Viogué, kraliçe Christina'nın Katolik eğilimlerini biliyordu. Muhtemelen Descartes'in Kraliçenin Katolik inancına dönmesine bir engel teşkil ettiğini öngördü" dedi. Kaynak: dusunbil.com

"Bazıları, kendilerini bir çatışma alanı olarak gördükleri için, kendilerinde zıt eğilimler olduğu için filozof olurlar. Benim durumum kesinlikle bu değildi. Ben felsefeyi bir dram olarak değil, sanata epeyce benzeyen bir şey olarak kavradım; bana göre o, genellikle kelimelere dökmekte zorlandığımız, hatta bazen ifade edilemez olarak nitelendirilen şeyleri kelimelere dökmenin sağlam ve kesin yoluydu..."
-Maurice Merleau-Ponty

Simone de Beauvoir'a göre birlikte olacağınız 9 insan tipi

Pasif
"Bir şey olduğu yok; hiçbir şey arzuya veya çabaya değmez."

Ciddi
"Ciddi insan, özgürlüğü mutlak değerlere tabi kılarak ondan kurtulur."

Tutkulu
"Hayatı boyunca onu es geçen, dışsal bir nesneye bağlı olan kişi bağımlılığını trajik biçimde hisseder."

Nihilist
"Herhangi bir şey olamayacağının farkında olan kişi hiçbir şey olmamaya karar verir."

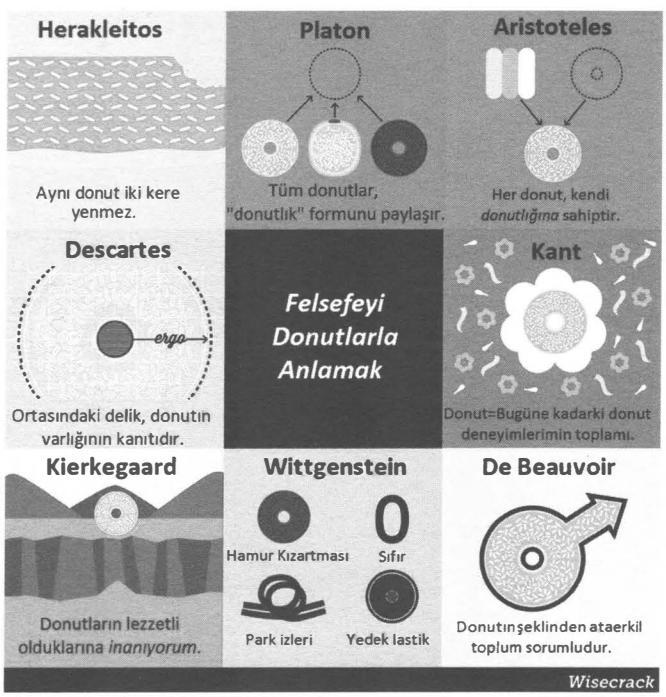
Şeytani
"Çocukluğun, toplumun yahut Kilise'nin değerlerini inatla sürdürür ki bunları hor da görebilsin."

Maceraperest
"Büyük bir hevesle kendini keşfin, aşkın, politikanın, savaşın vaatlerine doğru yöneltir. Ama kendini, yaptığı şeyin sonuçlarına değil; yalnızca zaferine bağlar."

Eleştirmen
"Topyeküm hakikat adına, insan tarafından ortaya atılan gerekli kısmi gerçekleri anlar, kontrol eder ve reddeder."

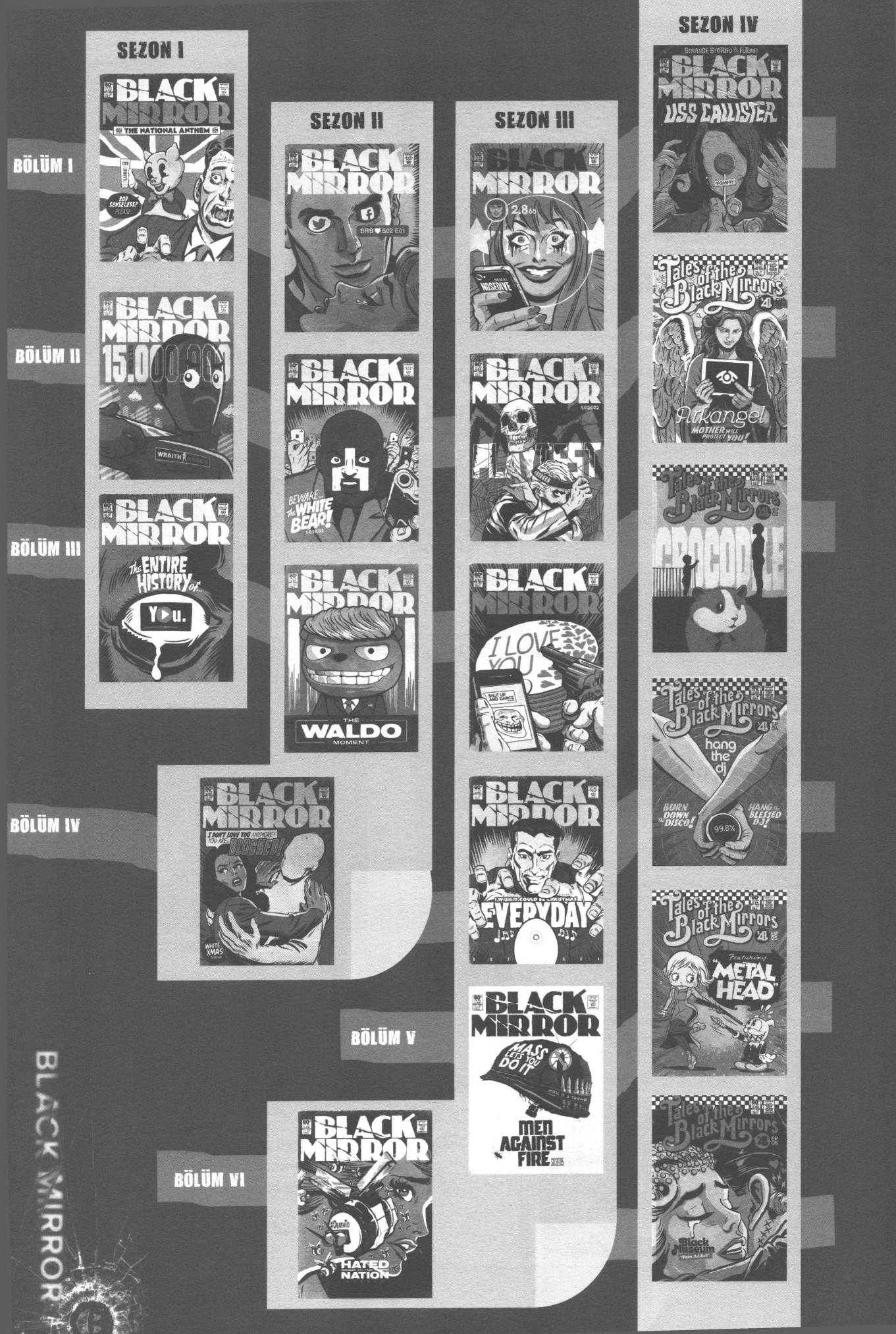
Sanatçı
"Varoluşa dikkat çekip, onu sonsuz hale getirmeye çalışırlar."

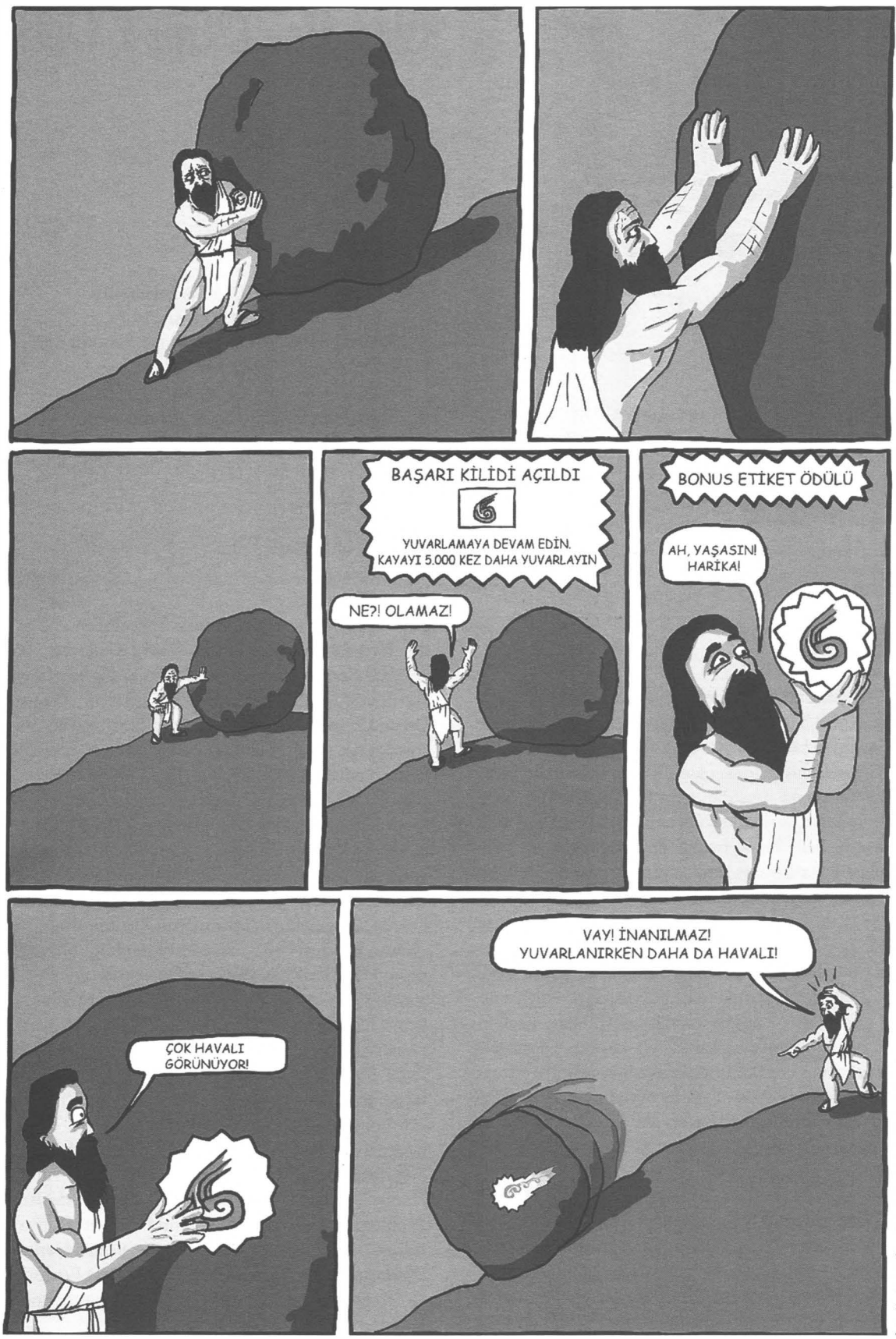
Özgür
"İnsan, varlığı hakkındaki yargılara ancak diğer insanların varlığı sayesinde ulaşabilir."

İnsanların çoğu özgürlüğü gerçekten istemezler; çünkü özgürlük sorumluluk gerektirir, ve insanların çoğu da bundan korkar.

-Sigmund Freud

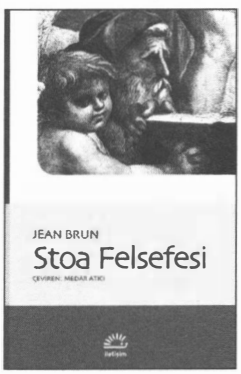

SEZON I
SEZON II
SEZON III
SEZON IV
BÖLÜM I
BÖLÜM II
BÖLÜM III
BÖLÜM IV
BÖLÜM V
BÖLÜM VI
BLACK MIRROR
THE NATIONAL ANTHEM
15.000.000
The ENTIRE HISTORY of... You.
BRB ♥ S02 E01
BEWARE the WHITE BEAR!
THE WALDO MOMENT
I DON'T LOVE YOU ANYMORE! YOU ARE BLOCKED!
WHITE XMAS
2.8 65
NOSEDIVE
I LOVE YOU
SHUT UP AND DANCE
I WISH IT COULD BE CHRISTMAS EVERYDAY
MASS LET YOU DO IT
MEN AGAINST FIRE
HATED IN THE NATION
STRANGE STORIES IN THE FUTURE
USS CALLISTER
Tales of the Black Mirrors
Fifteen Million Merits
Fifteen Million Merits
Fifteen Million Merits

http://existentialcomics.coma - Çeviren: Cemre Yilmaz

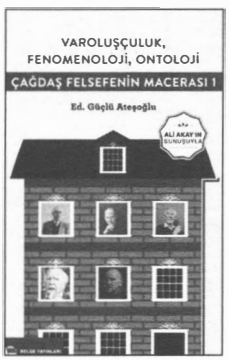

Okuma Önerisi

Stoa Felsefesi
Yazar: Jean Brun
Çevirmen: Medar Atıcı
Yayınevi : İletişim Yayıncılık

Stoa okulu, Batı düşünce dünyasının temelinde bulunan Antik Yunan kültürünün belli başla düşünce okullarından birini oluşturur. İ.Ö. 4. yüzyılda yaşayan ve Aristoteles'in çağdaşı olan ilk Stoa filozofları, Attika yarımadasına dışardan gelmiş yabancılardı; belki de bu nedenle, farklılıkları ortadan kaldırmadan ama aralarında belli bir ayrıcalık da gözetmeksizin tüm insanları kucaklamayı amaçlayan bir insancılık, Stoa felsefesinin başlıca temalarından birini oluşturmuştur. Stoa düşüncesi felsefeyi; mantık, fizik ve ahlak olarak üç genel başlıkta değerlendirip işler. Aristoteles'in tümellere ve mutlaklığa dayalı mantığının uzun yıllar boyunca egemen olduğu düşünce tarihinde, Stoa mantığının yapmış olduğu çalışmalar, özellikle 19. yüzyılla birlikte yeniden ele alınmış ve mantık çalışmalarının çeşitlenip gelişmesinde belirgin bir rol oynamıştır. Stoa düşüncesinin temel anlayışlarından birini oluşturan "doğayla uyum içinde yaşamak", doğa insan ilişkilerinin çok yönlü bir biçimde değerlendirildiği günümüze birçok bakımdan ışık tutacak niteliktedir. Dijon Üniversitesi profesörlerinden Jean Brun'nün hazırlamış olduğu bu çalışma, Stoa okulunun tarihçesini ve çeşitli dönemlerini belli başlı temsilcileriyle birlikte verirken, Stoa felsefesinin mantık, fizik ve ahlak öğretilerini de ayrıntılarıyla bize sunuyor. Kitapta ayrıca Stoa düşüncesine ilişkin kapsamlı bir kaynakça da yer alıyor.

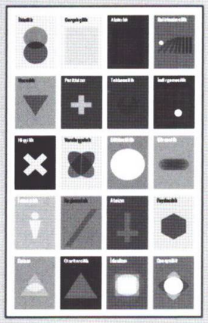
Çağdaş Felsefenin Macerası - 1
Varoşçuluk, Fenomenoloji, Ontoloji
Yazar: Kolektif
Sunuş: Ali Akay
Editör: Güçlü Ateşoğlu
Yayınevi : Belge Yayınları

Çağdaş düşünceye yön vermiş Theodor W. Adorno, Jacques Ranciére, Hans-Georg Gadamer, Jean-Paul Sartre, Jean François Lyotard gibi isimlerin önemli metinlerini bir araya getiren, "Çağdaş Düşüncenin Macerası-I" alt başlığını taşıyan Varoluşçuluk, Fenomenoloji, Ontoloji'nin niyetini, kitabın editörü Güçlü Ateşoğlu şu şekilde dile getiriyor: "Varoluşçuluk, fenomenoloji ve ontoloji üç önemli yönelimsellik düşünce ve eylem için. Kitapta yer alan metinlerde bunun aşikâr olduğu yerler var, bazense amaç örtük. Düşünmenin ya da felsefenin kurumsallığı dendiğinde eklektik gibi kaçabiliyor. Gelgelelim, düşünmenin kurumsallığı, felsefenin kendini daha rahat hissedebildiği bir yerin mevcudiyeti arayışı, düşüncenin ontolojik-tarihsel zeminine dair bize bir şeyler söylüyor. Bu yüzden, üç temel çağdaş felsefe akımını ele alırken, onlara zemin olan ve günümüzde onları buluşturan problemli alanı da heybemize katmak istedik." Bu yaklaşım çerçevesinde oluşturulmuş, çağdaş düşüncenin önemli isimlerinin on altı metninden oluşan kitaptan bazı başlıklar şöyle: Alain Badiou "Fransız Felsefesinin Macerası", Simon Critchley "Filozof Nedir?", Theodor W. Adorno "Husserl ve İdealizm Problemi", Hans-Georg Gadamer "Yaşam Dünyası Bilimi", Alain Badiou "Varoluş ve Ölüm", Herbert Marcuse "Sartre'ın Varoluşçuluğu", Tom Rockmore "Hegel, Husserl ve Epistemolojik Fenomenoloji Üzerine", Giorgio Agamben "Çağdaş Nedir?"

HEDİYELER

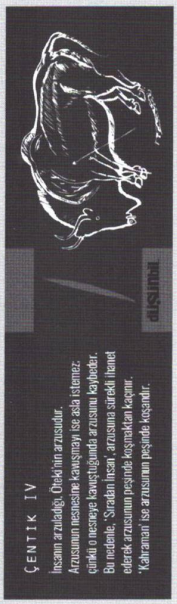
Descartes Filozof Bilgi Kartı

Poster

Etiketler

Ayraç

bu sayıda...

SPOILER

Günahın Dijital Şeffaflığı: Sosyal Linç
Ahmet Güven

Black Mirror Dizisinin Var Olma Mücadelesi Açısından İncelenmesi
Çağdaş Turhan

Tekonopoli Çağında Simülasyon ve Gözetim: Black Mirror Distopyası
Ece Ünür

Black Mirror ve İdeoloji Olarak Teknoloji
Emre Tansu Keten

Black Mirror: Makinedeki Hayalet Eleştirisi ve Özgür İrade Sorunu
Figen Güntürk

Ayrılma-Bireyleşme İçin Bir Ağıt: Arkangel
Remzi Oğulcan Çıray

Dikkat Tabular Yıkılıyor! Black Mirror ve Katılımcı İzleyici Kültürünün İnşası
Tahsin Eren Sayar

Black Mirror - Be Right Back: "Yine de İnsan"
Sıla Kasaroğlu

White Bear ve Yargılamanın Tanrısal Gücü
Nilsu Yiğitoğlu

Black Mirror: Senin Tüm Geçmişin
Caemeron Crain
Çeviren: Cemre Yılmaz

Black Mirror ve Lacan'ın Ayna Evresi
Olcay Yılmaz

Bağışlayıcı Akıl: Sherlock Holmes'un Başarısının Sırrı
Tim Weldon
Çeviren: Gülsüm Esen

Neden Gerçek Kurgudan Daha Garip?
Pavlo Shopin
Çeviren: Gülsüm Esen

Felsefe Dünyası

Karikatür

Okuma Önerisi

Neden Okullar Değişmeli?
Zan Boag
Çeviren: Damla Mısır Henao Grisales

düşünbil®